

Pääministeri Sanna Marinin hallituksen (2019-2023) seurantakertomus kansallisen lapsistrategian toimeenpanosta

VALTIONEUVOSTON JULKAISUJA 2023:23

vn.fi

VALTIONEUVOSTO
STATSRÅDET

Valtioneuvoston julkaisu 2023:23

Pääministeri Sanna Marinin hallituksen (2019-2023) seurantakertomus kansallisen lapsistrategian toimeenpanosta

Valtioneuvosto Helsinki 2023

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Valtioneuvosto

Sosiaali- ja terveysministeriö

This publication is copyrighted. You may download, display and print it for
Your own personal use. Commercial use is prohibited.

ISBN pdf: 978-952-383-515-3

ISSN pdf: 2490-0966

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2023

Pääministeri Sanna Marinin hallituksen (2019-2023) seurantakertomus kansallisen lapsistrategian toimeenpanosta

Valtioneuvoston julkaisu 2023:23

Julkaisija Valtioneuvosto

Kieli Suomi

Sivumäärä 109

Tiivistelmä

Kansallinen lapsistrategia valmisteltiin parlamentaarisessa yhteistyössä ja julkaistiin 23.2.2021 (Valtioneuvoston julkaisu 2021:8). Lapsistrategialla luodaan lapsen oikeuksia kunnioittava, lapsi- ja perhemyönteinen Suomi. Strategia perustuu lasten, nuorten ja perheiden asemaa koskevaan tietopohjaan sekä Suomen perus- ja ihmisoikeusvelvoitteisiin.

Kunkin hallituksen tehtävänä on laatia ja toteuttaa tarkempi toimeenpanosuunnitelma strategian linjausten edistämiseksi hallituskaudellaan. Toimeenpanosuunnitelma valmistellaan eri hallinnonalat kattavana virkатыönä. Pääministeri Sanna Marinin hallituksen toimeenpanosuunnitelma hyväksyttiin valtioneuvostossa 7.10.2021 (Valtioneuvoston julkaisu 2021:81).

Toimeenpanosuunnitelmassa on määritelty puitteet hallituskauden lopussa annettavalle lapsistrategian seurantakertomukselle. Seurantakertomus sisältää tiiviin kokonaiskuvan lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin tilasta sekä kuvauksen toimeenpanosuunnitelman mukaisten toimenpiteiden edistymisestä ja saavutetuista tavoitteista. Lisäksi tässä seurantakertomuksessa esitetään lapsistrategian toimenpidelinjaukset vaalikaudelle 2023–2027.

Lapsistrategia, sen toimeenpanosuunnitelma ja seurantakertomus muodostavat kokonaisuuden. Seurantakertomus toimii strategian ja sen toimeenpanosuunnitelman arvioinnin välineenä sekä lapsistrategian linjausten siltauksena hallituskausien välillä.

Asiasanat Lapsistrategia, lapsen oikeudet, perusoikeudet, ihmisoikeudet, hyvinvointi, lapsen oikeuksien sopimus, lapsi- ja perhepolitiikka

ISBN PDF 978-952-383-515-3

ISSN PDF 2490-0966

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-515-3>

Uppföljningsrapport av statsminister Sanna Marins regering (2019–2023) om genomförandet av den nationella barnstrategin

Statsrådets publikationer 2023:23

Utgivare Statsrådet

Språk Finska

Sidantal

109

Referat

Den nationella barnstrategin bereddes genom parlamentariskt samarbete och publicerades den 23 februari 2021 (Statsrådets publikationer 2021:9). Genom barnstrategin skapas ett barn- och familjevänligt Finland som respekterar barnets rättigheter. Strategin baserar sig på kunskapsunderlaget om barns, ungas och familjers ställning samt på Finlands förpliktelser i fråga om de grundläggande och mänskliga rättigheterna.

Varje regering har till uppgift att göra upp och verkställa en noggrannare genomförandeplan för att främja riktlinjerna i strategin under sin regeringsperiod. Genomförandeplanen bereds som tjänsteuppdrag inom flera förvaltningsområden. Statsminister Sanna Marins regering antog sin genomförandeplan vid statsrådets allmänna sammanträde den 7 oktober 2021 (Statsrådets publikationer 2021:82).

I genomförandeplanen fastställs ramarna för den uppföljningsrapport om barnstrategin som ska lämnas i slutet av regeringsperioden. Uppföljningsrapporten innehåller en koncis helhetsbild av läget vad gäller barns, ungas och familjers välfärd samt en beskrivning av hur åtgärderna enligt genomförandeplanen har avancerat och vilka mål som har uppnåtts. I denna uppföljningsrapport presenteras dessutom riktlinjer för vilka åtgärder i enlighet med barnstrategin som bör vidtas under valperioden 2023–2027.

Barnstrategin, genomförandeplanen och uppföljningsrapporten bildar en helhet. Uppföljningsrapporten fungerar som ett verktyg för utvärdering av strategin och genomförandeplanen samt presenteras barnstrategins riktlinjer en övergång mellan regeringsperioderna.

Nyckelord barnstrategi, konventionen om barnets rättigheter, barn- och familjepolitik, barnets rättigheter, grundläggande fri- och rättigheter, mänskliga rättigheter, välfärd

ISBN PDF 978-952-383-515-3

ISSN PDF

2490-0966

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-515-3>

Follow-up report of Prime Minister Sanna Marin's Government (2019–2023) on the implementation of the National Child Strategy

Publications of the Finnish Government 2023:23

Publisher	Finnish Government		
Language	Finnish	Pages	109

Abstract

The National Child Strategy was prepared through parliamentary cooperation and published on 23 February 2021 (Publications of the Finnish Government 2021:8). The National Child Strategy helps to create a child- and family-friendly Finland that respects the rights of the child. The Strategy is based on the knowledge base concerning the status of children, young people and families and on Finland's fundamental and human rights obligations.

Each new Government is tasked with preparing and implementing a detailed implementation plan for promoting the policy guidelines of the Strategy during its term of office. The implementation plan is prepared by public officials from all administrative branches. Prime Minister Sanna Marin's Government adopted its implementation plan at the government plenary session on 7 October 2021 (Publications of the Finnish Government 2021:81).

The implementation plan sets out the framework for a follow-up report on the Child Strategy that is issued at the end of the government term. The follow-up report provides a concise overview of the state of wellbeing among children, young people and families and a description of the progress of the measures set out in the implementation plan and the achieved objectives. This follow-up report also presents the outlined measures for the parliamentary term 2023–2027.

The Child Strategy, its implementation plan and the follow-up report form a coherent package. The follow-up report serves as a tool for assessing the Strategy and its implementation plan and as a bridge for the policy guidelines of the Strategy between government terms.

Keywords Child Strategy, Convention on the Rights of the Child, child and family policy, rights of the child, fundamental rights, human rights, wellbeing

ISBN PDF 978-952-383-515-3 **ISSN PDF** 2490-0966

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-515-3>

Sisältö

1	Kansallisen lapsistrategian tavoitteet ja tarkoitus	10
2	Kansallisen lapsistrategian seurantakertomuksen tarkoitus	15
3	Yhteistä työtä lapsistrategian toimeenpanossa ja seurannassa	17
3.1	Lapsistrategiaa valmisteleva työ sekä parlamentaarinen työskentely.....	18
3.2	Lapsistrategian toimeenpanosuunnitelman valmistelusta.....	18
3.3	Eri työ- ja seurantaryhmät lapsistrategian toimeenpanon ja seurannan tukena....	19
3.4	Lapsistrategian koronatyöryhmä	21
3.5	Eurooppalainen lapsitakuu	22
3.6	Seurantakertomuksen valmistelu käytännössä.....	24
4	Lapsistrategia poikkihallinnollisena strategisena kokonaisuutena toimintaympäristön muuttuvissa haasteissa	25
4.1	Lapsia koskevat asiat eivät asetu vain yhdelle hallinnonalalle eivätkä tyhjene vain julkisen sektorin toimiin	25
4.2	Lapsistrategian poikkihallinnollisuus.....	26
4.3	Poikkihallinnollisten kokonaisuuksien merkitys korostuu muutosaikoina.....	28
4.3.1	Hyvinvointialueiden perustaminen	28
4.3.2	Ilmastonmuutos ja luontokato	29
4.3.3	Koronakriisi	30
4.3.4	Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa.....	31
4.3.5	Aleneva syntyvyys ja väestökehitys	32
5	Lapsistrategian toimeenpanon tarkastelu sen yhteiskunnallisessa ja oikeudellisessa kontekstissa	35
5.1	Lapsistrategian oikeudellinen ja yhteiskunnallinen konteksti	37
5.1.1	Lapsuus, vanhemmuus ja perhe yhteiskunnallisina instituutioina	37
5.1.2	Perus- ja ihmisoikeudet velvoitteina ja yhteiskunnan perusarvoina	38
5.1.3	Lainsäädäntö ja sen toimeenpanemisen voimavarat	40
5.1.4	Johtaminen, ammatillinen osaaminen sekä monipuolinen ja laadukas tietopohja.....	42
5.2	Lapsistrategian toimeenpanon toteutuminen	47
5.2.1	Syrjinnän ja eriarvoisuuden torjunta sekä haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksien turvaaminen.....	47
5.2.2	Lasten suojelu väkivallalta	58
5.2.3	Lasten ja perheiden sosiaali- ja terveyspalvelut	62
5.2.4	Varhaiskasvatus ja koulutus	70

5.2.5	Perheen riittävä toimeentulo, sosiaaliturva sekä työn ja perheen yhteensovittaminen.....	73
5.2.6	Lasten läheis- ja vertaissuhteet	79
5.2.7	Lasten vapaa-aika ja harrastukset	82
5.2.8	Lapsiin kohdistuvien vaikutusten arviointi ja lapsibudjetointi	86
5.2.9	Lasten oikeus tulla kuulluksi ja saada tietoa	91
6	Kansallisen lapsistrategian toimeenpano vaalikaudella 2023–2027	96
6.1	Kansallinen lapsistrategiaryhmä ja sen tehtävät.....	96
6.2	Lapsistrategian toimenpidelinjaukset vaalikaudelle 2023–2027	97
	Lähteet.....	105

Julkaisun ulkopuoliset liitteet: Kooste kansallisen lapsistrategian seurantakertomukseen liittyvistä eri toimenpiteiden toteuttajien loppuraporteista.

Liite on tallennettu omana tiedostonaan osoitteeseen
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-515-3>

Johdanto

Kansallinen lapsistrategia muodostaa pohjan hallituskaudet ylittävälle lapsenoikeusperustaiselle lapsi- ja perhepolitiikalle. Strategialle hyväksytään yksityiskohtaiset tavoitteet ja keinot niiden saavuttamiseksi hallituskausittain laadittavassa toimeenpanosuunnitelmassa. Seurantakertomus toimii paitsi strategian ja sen toimeenpanosuunnitelman arvioinnin välineenä niin myös lapsistrategian linjausten siltauksena hallituskausien välillä.

Lapsistrategian seurantakertomus annetaan kunkin hallituskauden lopussa ja se sisältää kuvauksen toimeenpanosuunnitelman mukaisten toimenpiteiden edistymisestä ja saavutetuista tavoitteista. Lisäksi siinä tuodaan esille lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnissa tapahtuneita muutoksia. Seurantakertomus on laadittu yhteistyössä eri viranomaisten ja sidosryhmien kanssa, hyödyntäen kaikkea lapsistrategian toimeenpanossa kertynyttä tietoa ja ymmärrystä.

Seurantakertomuksessa on aluksi kuvattu kansallisen lapsistrategian keskeisiä linjauksia ja periaatteita sekä seurantakertomuksen tarkoitusta lapsistrategian toimeenpanossa. Kolmannessa luvussa tuodaan esille eri tahojen kanssa tehtyä laajapohjaista yhteistyötä niin lapsistrategian valmistelussa, toimeenpanossa kuin seurannassakin.

Neljäs luku keskittyy kuvaamaan lapsistrategian hallinnon alat ylittävää luonnetta ja poikkihallinnollisuuden välttämättömyyttä. Lasten, nuorten ja perheiden asiat ja niiden edistäminen eivät tyhjene yhteen hallinnon alaan eivätkä myöskään yksinomaan julkisen hallinnon toiminnan piiriin. Poikkihallinnollisuus korostuu toimintaympäristön äkillisissä ja voimakkaissa muutoksissa ja myös tätä on tuotu esille luvussa neljä. Yhteiskunnan varautumisessa erilaisiin poikkeus- ja kriisitilanteisiin tarvitaan resilienssiä ja kriisinkestävyttä, joita pitää rakentaa poikkihallinnollisena ja yhteiskunnan eri sektorit (julkinen hallinto, yritykset ja kolmas sektori) ylittävänä ja yhdistävänä työnä.

Viidennessä luvussa tarkastellaan lapsistrategian yhteiskunnallista ja oikeudellista kontekstia ja pohditaan eri ilmiöiden vaikutusta lapsistrategian toimeenpanoon. Luvussa keskitytään myös kuvaamaan lapsistrategian ja sen toimeenpanosuunnitelman rakenteen mukaisesti toimenpiteitä, joita lapsistrategian toimeenpanossa eri tahot ovat toteuttaneet. Jaksossa tuodaan esille toimenpiteiden tavoitteita, toimia sekä ehdotuksia jatkotyöskentelyyn. Kuvaukset perustuvat lapsistrategian toimenpiteiden toteuttajien loppuraportteihin.

Loppuraportit ovat kokonaisuudessaan seurantakertomuksen erillisenä liitetiedostona. Raporteista selviää tarkemmin myös toimenpiteiden eteneminen sekä niihin liittyvä viestintä. Niissä on pohdittu myös toimenpiteiden vaikuttavuutta.

Kertomuksen loppuksi kuvataan pysyvän lapsistrategiayksikön tehtäviä ja rakennetta, joista hallitus on sopinut 1.9.2022. Viimeisessä jaksossa esitetään toimenpidelinjaukset lapsistrategialle vaalikaudelle 2023–2027.

1 Kansallisen lapsistrategian tavoitteet ja tarkoitus

Kansallinen lapsistrategia valmisteltiin parlamentaarisessa komiteassa vuoden 2020 aikana. Strategia julkaistiin 23.2.2021. Kaikki eduskuntapuolueet ovat osallistuneet lapsistrategian valmisteluun, hyväksyneet sen ja sitoutuneet sen toimeenpanoon. Kansallinen lapsistrategia perustuu perus- ja ihmisoikeuksiin. Lapsistrategialla turvataan lapsia koskevien perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden tavoitteellinen ja johdonmukainen toteuttaminen erityisesti YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen (SopS 59-60/1991) mukaisesti. Vaikka kansallinen lapsistrategia pohjautuu perus- ja ihmisoikeuksiin, se itsessään ei ole juridinen asiakirja vaan lapsi- ja perhepoliittinen strateginen linjapaperi.

Kansallisen lapsistrategian tarkoituksena on rakentaa lapsen oikeuksia kunnioittavaa lapsi- ja perhemyönteistä Suomea. Tämä on jatkuva prosessi. Strategiaa tarvitaan, jotta lapsiin kohdistuvat ja heihin vaikuttavat päätökset ja toimet perustuisivat johdonmukaisesti perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden toteuttamiseen.

Kansallinen lapsistrategia muodostaa pohjan pitkäjänteiselle työlle lapsen oikeuksien toteuttamiseksi Suomessa. Lapsistrategia on kaksitasoinen. Parlamentaarisesti valmisteltu lapsistrategia ylittää hallituskaudet. Jokainen hallitus laatii toimikaudelleen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelman. Toimeenpanosuunnitelma valmistellaan eri hallinnonalat kattavana virkatyönä ja hyväksytään valtioneuvoston yleisistunnossa. Toimeenpanosuunnitelmassa yksilöidään tarkemmin, millä toimenpiteillä strategisia linjauksia edistetään kullakin hallituskaudella.

Ensimmäinen toimeenpanosuunnitelma hyväksyttiin valtioneuvostossa 7.10.2021. Kaksitasoinen toteutus tukee lapsen oikeuksien komitean edellyttämää strategian toimeenpanon valvontaa, jatkuvaa arviointia ja säännöllistä päivittämistä.

Valtiolla ja muulla julkisella vallalla (kunnat, hyvinvointialueet ja muut julkisen vallan toimijat) on velvoite kunnioittaa, suojata ja toteuttaa ihmisoikeuksia ja perusoikeuksia. Julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen (Suomen perustuslaki, 731/1999, 22 §). Julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Kaikessa julkisen vallan toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia (perustuslain 2.3 §). Valtion, kuntien

ja hyvinvointialueiden toiminnan tulee siten olla oikeusperustaista myös lapsia, nuoria ja perheitä koskevilla asioilla. Oikeuksilla turvataan esimerkiksi lapsen kasvua, kehitystä ja turvallisuutta.

Perus- ja ihmisoikeudet velvoittavat valtiota ja muuta julkista valtaa

- Pidättäytymään oikeuden loukkaamisesta tai puuttumisesta oikeudesta nauttimiseen (oikeuden kunnioittaminen)
- Tarjoamaan suojaa oikeuden loukkauksia vastaan (oikeuden toteutumisen suojele oikeudenloukkauksilta)
- Tekemään aktiivisia toimia oikeuden toteuttamiseksi (oikeuden toteutumisen edistäminen)

Perusoikeuksilla tarkoitetaan Suomen perustuslaissa kaikille turvattuja oikeuksia, jotka velvoittavat kaikkia julkisen vallan elimiä. Ihmisoikeuksilla tarkoitetaan sellaisia kaikille ihmisille kuuluvia perustavanlaatuisia oikeuksia, jotka on turvattu kansainvälisoikeudellisesti velvoittavissa ja valtiosisäisesti voimaan saatetuissa valtiosopimuksissa. Ne velvoittavat valtiota ja muuta julkista valtaa oikeudellisesti. Euroopan unionin perusoikeuskirjaan sisältyvät oikeudet velvoittavat EU:n toimielimiä ja laitoksia sekä jäsenvaltioita silloin, kun ne soveltavat unionin oikeutta. Perus- ja ihmisoikeudet muodostavat yhdessä toisiaan täydentävän oikeudellisen suojajärjestelmän.

Kansallinen lapsistrategia on ihmisoikeuksien ja perusoikeuksien täytäntöönpanon väline lasten ja lapsiperheiden osalta. Erityisen merkittävässä roolissa lapsistrategiassa kaikkien lasten kannalta on YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista (lapsen oikeuksien sopimus, LOS), joka hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa 20.11.1989. Suomessa sopimus tuli voimaan kesällä 1991. Lapsen oikeuksien sopimus on valtioiden yhteisesti sopima ja maailmanlaajuisesti noudatettava minimi lapsen oikeuksille. Lapsilla tarkoitetaan alle 18-vuotiaita henkilöitä. On syytä korostaa, että myös muut ihmisoikeussopimukset turvaavat lapsille tärkeitä oikeuksia. Lapsistrategian perustana olevia ihmisoikeuksia ja perusoikeuksia ja niiden toimeenpanoa käydään läpi julkaisussa Kansallisen lapsistrategian oikeudellinen perusta.¹

¹ Iivonen – Pollari 2020.

Lapsistrategian tavoitteena on luoda kestävä, johdonmukainen ja pitkäjänteinen pohja lapsi- ja perhepolitiikalle. Lapsistrategia toteuttaa lapsen oikeuksien komitean kehotusta siitä, että lapsen oikeuksien edistämiseksi sopimusvaltion hallituksen on toimittava lapsen oikeuksien sopimukseen perustuvan, yhdistävän, kattavan ja oikeusperustaisen kansallisen strategian pohjalta. Lapsen oikeuksien komitea on antanut yleiskommentin nro 5, joka käsittelee lapsen oikeuksien sopimuksen yleisiä täytäntöönpanotoimia.² Kansallinen lapsistrategia on yksi lapsen oikeuksien sopimuksen velvoitteiden toimeenpanon väline.³

Parlamentarisessa komiteassa linjattiin, että lapsistrategia perustuu kolmeen pääajatuksen:

1. Strategialla luodaan aidosti lapsi- ja perhemyönteinen, lapsen oikeuksia kunnioittava Suomi.
2. Lapsen oikeudet ja asema vakiinnutetaan niin, että lapset huomioidaan johdonmukaisesti kaikessa poliittisessa ja tosiasiallisessa toiminnassa muiden yhteiskunnan jäsenten rinnalla ja että lapset saavat tietoa heille kuuluvista oikeuksista.
3. Haavoittuvassa asemassa olevien lasten asema turvataan ja heidän tarpeensa tunnustetaan paremmin.

Lapsen oikeuksia kunnioittava Suomi tarkoittaa sitä, että julkinen valta asettaa perus- ja ihmisoikeudet lähtökohdaksi kaikessa lapsiin ja lapsiperheisiin kohdistuvassa tai heihin vaikuttavassa päätöksenteossa ja toiminnassa. Lapsi- ja perhemyönteisyys on tulkintaperiaate, joka otetaan huomioon kaikessa päätöksenteossa ja julkisen vallan toiminnassa. Se tarkoittaa sitä, että eri ratkaisuvaihtoehtoja pohdittaessa pyritään aina ratkaisuun, joka parhaalla mahdollisella tavalla toteuttaa lasten ja perheiden oikeuksia ja hyvinvointia kokonaisuudessaan.

Lasten huomiointi johdonmukaisesti kaikessa poliittisessa ja tosiasiallisessa toiminnassa tarkoittaa sitä, että lapsivaikutukset arvioidaan ja otetaan huomioon päätöksenteossa. Se tarkoittaa myös sitä, että lapset huomioidaan kaikessa julkisen vallan toiminnassa, myös sellaisessa, joka ei kohdistu vain lapsiväestöön, vaan yleisesti väestöön, kuten esimerkiksi liikenne- tai maankäytön suunnittelussa tai hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä. Lasten oikeuksien toteutuminen edellyttää tietoisuutta niistä. Aikuisten tietoisuuden lisäksi myös lapsilla tulee olla tietoa lapsen oikeuksista ja miten toimia, jos oikeuksia loukataan. Esimerkiksi tietoisuus siitä, että kenen puoleen voi kiusaamistilanteissa kääntyä ja mistä voi saada apua.

2 YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 5 (2003).

3 YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 5 (2003).

Lapset ovat aikuisiin nähden heikommassa asemassa oleva väestöryhmä, jonka oikeuksien ja hyvinvoinnin toteutuminen riippuu aikuisten toiminnasta ja päätöksistä eli aikuisten kyvystä ja halusta toimia lasten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteuttamiseksi. Lapset ovat monin tavoin riippuvaisia aikuisista, ensisijaisesti vanhemmistaan, mutta myös lasten kanssa työskentelevistä, kuten varhaiskasvatuksen ja koulun henkilöstöstä, vapaa-ajan ohjaajista sekä sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstöstä.

Lasten perus- ja ihmisoikeussuojassa on käytännössä paljon eroja muun muassa yksittäisen lapsen – tai yleensä pikemmin hänen vanhempiensa – yhteiskunnallisen aseman perusteella.⁴ Lapset eivät siis ole homogeeninen ryhmä, vaan lapsen oikeuksien toteutuminen riippuu käytännössä paljolti hänen taustastaan, perheestään ja muista vastaavista seikoista. Tämän vuoksi päätöksenteossa ja toiminnassa on tarkasteltava esimerkiksi päätöksen tai toimien vaikutuksia eri sosioekonomisista taustoista tulevien lasten yhdenvertaisuuden toteutumiseen.

Muita käytännön kysymyksiä ovat esimerkiksi, mitä vaikutuksia päätöksellä tai toimilla on kielellisten, kulttuuristen ja etnisten vähemmistöjen oikeuksien toteutumiseen ja onko niissä huomioitu esimerkiksi maahanmuuttotustaisten lasten, vammaisten lasten sekä kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten oikeuksien toteutuminen. YK:n lapsen oikeuksien komitea on tuonut esiin haavoittuvina lapsiryhminä muun muassa vammaiset lapset, pakolais- ja turvapaikanhakijalapset, etniseen, kulttuuriseen, uskonnolliseen tai kielelliseen vähemmistöön kuuluvat lapset, alkuperäiskansojen lapset sekä kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset.⁵ Samalla, kun haavoittuvassa asemassa olevien lapsiryhmien tilanne ja tarpeet tunnistetaan, on huolehdittava, näihin ryhmiin kuuluvia lapsia kohdellaan ensisijaisesti lapsena eikä ryhmänsä edustajana eikä lapsia leimata millään tavoin.

Lapsistrategian visiona on Suomi, jossa lapsen oikeudet toteutuvat täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti yhteiskunnan kaikilla osa-alueilla. Tuossa visiossa yhteiskunnan kaikkien sektoreiden toimijat tunnistavat lapsen oikeuksien merkityksen ja lapsi- ja perheyönteisen yhteiskunnan arvon. Vision mukainen Suomi tehdään yhdessä.

4 Nieminen 2022.

5 Muun muassa YK:n lapsen oikeuksien komitean päätelmissä Suomelle (2011, CRC/C/FIN/CO/4) ja komitean yleiskommentissa nro 19 (2016) komitea on tuonut esille lapsiryhmiä, jotka ovat haavoittuvassa asemassa.

Vision toteutuminen edellyttää, että

- Lasten ja perheiden hyvinvointiin investoidaan.
- Lasten näkemyksiä kerätään ja niitä hyödynnetään päätöksenteon tukena. Se edellyttää myös, että lapset saavat tietoa ikätasoisella tavalla heitä koskevista asioista.
- Lapsiin ja perheisiin vaikuttava päätöksenteko ja toiminta perustuvat suunnitelmalliseen lapsi- ja perhepolitiikkaan sekä lapsen oikeuksien johdonmukaiseen toteutukseen.
- Suomi demokraattisena oikeusvaltiona ehkäisee yhteiskunnallista polarisoitumista sekä vahvistaa tiedolla johtamista ja toisia kunnioittavaa dialogista keskustelukulttuuria. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus on tärkeä väline tässä.
- Suurten muutosten ja erilaisten kriisien leimaamassa ajassa lasten, perheiden ja yhteisöjen resilienssiä ja yhteiskunnan kriisinkestävyttä vahvistetaan johdonmukaisesti ja pitkäjänteisesti.

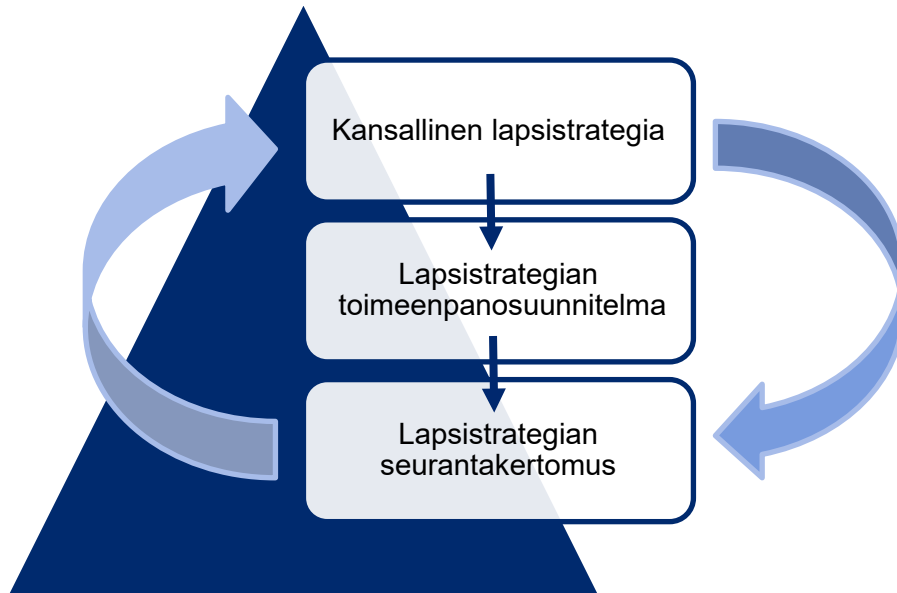
2 Kansallisen lapsistrategian seurantakertomuksen tarkoitus

Pääministeri Sanna Marinin hallituskaudella on valmisteltu sekä hallituskaudet ylittävä kansallinen lapsistrategia että sen ensimmäinen toimeenpanosuunnitelma. Näin ollen lapsistrategian toimeenpanoon on jäänyt varsin lyhyt aika, vain noin puolitoista vuotta. Tarkoituksena on, että tulevilla hallituskausilla strategian toimeenpanosuunnitelman valmistelu aloitettaisiin jo heti hallituskauden alussa ja toimeenpanosuunnitelma valmistuisi loppuvuodesta 2023 tai alkuvuodesta 2024.

Lapsistrategian toimeenpanosuunnitelmassa on määritelty puitteet lapsistrategian seurantakertomukselle. Toimeenpanosuunnitelman mukaan hallituskauden lopussa annettavan seurantakertomuksen tulee sisältää tiivis kokonaiskuva lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnissa tapahtuneista muutoksista hallituskauden aikana sekä jäsenelty kuvaus toimeenpanosuunnitelman mukaisten toimenpiteiden edistymisestä ja saavutetuista tavoitteista. Seurantakertomukseen sisällytetään yhteenveto viranomaisten ja sidosryhmien havainnoista sekä kansalaiskuulemisissa saaduista huomioista seurantakertomusta varten.

Kansallinen lapsistrategia, sen toimeenpanosuunnitelma ja seurantakertomus muodostavat kiinteän kokonaisuuden. Lapsistrategia muodostaa hallituskaudet ylittävän perustan, joka konkretisoidaan hallituskausittain laadittavassa toimeenpanosuunnitelmassa. Seurantakertomus toimii paitsi strategian ja sen toimeenpanosuunnitelman arvioinnin välineenä niin myös lapsistrategian linjausten siltauksena hallituskausien välillä.

Kuvio 1. Kansallisen lapsistrategian, toimeenpanosuunnitelman ja seurantakertomuksen keskinäinen yhteys.

3 Yhteistä työtä lapsistrategian toimeenpanossa ja seurannassa

Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelmassa⁶ on linjattu, että lapsistrategiatyötä jatketaan Pääministeri Marinin hallituskauden loppuun asti toimeenpanosuunnitelman toimenpiteiden toteutuksella sekä muulla toimintaa tukevalla työllä. Toimeenpanosuunnitelman mukaan toimenpiteiden toteutus muodostaa pääosan kansallisen lapsistrategian toimeenpanosta kuluvalle hallituskaudella.

Toimeenpanosuunnitelmassa edellytetään toimenpiteiden toteutuksessa yhteistyötä eri viranomaisten, sidosryhmien ja muiden toimijoiden kanssa. Toteutusta tulee tukea parlamentaarisella yhteistyöllä, viestintä- ja vaikuttamistyöllä sekä strategian toimeenpanon, seurannan ja arvioinnin rakenteiden vakiinnuttamisella.

Lapsistrategian toimeenpanon kannalta on tärkeää, että strategia saataisiin integroitua kuntien ja hyvinvointialueiden työhön. Varsinais-Suomen hyvinvointialueen valtuustossa tehtiin aloite kansallisen lapsistrategian alueellisesta toimeenpanosta. Aloitteen mukaan kansallisen lapsistrategian alueellisesta toimeenpanosta tulee huolehtia osana Varsinais-Suomen hyvinvointialueen hyvinvointialuestrategiaa ja palvelustrategiaa ja näin edistää lapsen oikeuksia kunnioittavan, lapsi- ja perhemyönteisen hyvinvointialueen rakentumista. Aloite hyväksyttiin aluevaltuustossa ja kaikki läsnäolleet valtuutetut allekirjoittivat sen.⁷ Tarpeen on myös pohtia sitä, miten muut toimijat voivat omissa organisaatioissaan edistää lapsistrategian linjauksia. Esimerkiksi Suomen evankelis-luterilainen kirkko on halunnut kehittää omaa toimintaansa lapsilähtöiseksi ja perheitä huomioivaksi. Siksi on tehty kirkon lapsistrategian toimeenpano-ohjelma, joka hyväksyttiin kirkkohallituksen täysistunnossa marraskuussa 2022.⁸

6 Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelman toimenpide numero 29.

7 Ks. myös Aluevaltuutetut ja lastensuojelujärjestöt aloittavat yhteistyön Varsinais-Suomen lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi. Tiedote 23.1.2023.

8 Lapsistrategian toimeenpano-ohjelma kirkossa.

3.1 Lapsistrategiaa valmisteleva työ sekä parlamentaarinen työskentely

Kansallisen lapsistrategian valmistelu alkoi vuonna 2018, jolloin eduskunta edellytti, että valtioneuvosto laatii kansallisen lapsistrategian (EK 34/2018 vp)⁹. Pohjustava työ lapsistrategialle tapahtui vuosina 2018-2019. Pohjustavan työn tulokset julkaistiin Valtioneuvoston julkaisuissa 2019:4 ja 2019:7¹⁰, joista yhteen on koottu tutkijoiden lausuntotiivistelmät ja toisessa esitellään Lapsen aika -skenaario tavoitteenaan lapsi-, nuori- ja perhemyönteinen Suomi. Kansallisen lapsistrategian valmistelutyötä jatkettiin Suomen perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden sekä erityisesti lapsen oikeuksien sopimuksen määräysten tarkastelulla. Kansallisen lapsistrategian oikeudellinen perusta¹¹ julkaistiin toukokuussa 2020.

Parlamentaarinen komitea nimitettiin 5.3.2020 valmistelemaan kansallista lapsistrategiaa. Koronakriisin takia komitean työskentely alkoi vasta kesäkuussa 2020 ja päättyi joulukuussa 2020. Komitea määritteli lapsistrategiaan ne poliittiset tavoitteet ja linjaukset, joilla lasten ja nuorten hyvinvointi turvataan ja lapsia koskevat ihmisoikeusvelvoitteet toteutetaan Suomessa. Strategiatyöskentelyn tarkistamiseksi sekä strategian toimeenpanon arvioimiseksi ja seurantakertomuksen valmistelemiseksi, lapsistrategiatiimi tapasi eduskuntaryhmien edustajia keväällä 2022. Keskusteluissa edustajat nostivat esille strategian toimeenpanoon liittyviä kysymyksiä sekä ajankohtaisia lapsi- ja perhepoliittisia näkökulmia sekä huolenaiheita, joihin myös lapsistrategiassa tulisi strategian linjausten mukaisesti kiinnittää huomiota.

3.2 Lapsistrategian toimeenpanosuunnitelman valmistelusta

Toimeenpanosuunnitelma valmisteltiin virkatyönä. Valmistelun alussa tehtiin eri ministeriöille tietopyyntö meneillään tai aluillaan olevista valtionhallinnon hankkeista. Tavoitteena oli saada mahdollisimman kattava tietopohja toimeenpanosuunnitelman pohjaksi, jotta toimenpiteet kohdentuisivat osa-alueille, joista tarvitaan enemmän tietoa tai joita tulee laajemmin edistää. Näin myös vältyttiin päällekkäisyyksiltä muiden valtionhallinnon hankkeiden kanssa. Valmistelun aikana lapsistrategian virkamiestyöryhmässä, seuranta-työryhmässä sekä sidosryhmätoimijoiden, kuten lapsi- ja perhejärjestöjen kanssa käytiin

9 Eduskunnan kirjelmä EK 34/2018 vp – K 5/2018 vp. Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2018 (K 5/2018 vp).

10 Lapsen aika : Kohti kansallista lapsistrategiaa 2040 ja Välijärvi 2019.

11 Iivonen – Pollari 2020.

keskusteluja nykytilan kartoittamiseksi sekä kerättiin tietoa toimenpiteiden tarpeellisuudesta. Näiden tapaamisten lisäksi järjestettiin avoin lausuntokierros Lausuntopalvelu.fi:ssä kesäkuussa 2021.¹² Lisäksi erillinen lausuntopyyntö lähetettiin ministeriöihin ja keskeisimmille erillisvirastoille. Yhteensä lausuntoja annettiin 76 kappaletta, joiden kommentteja ja ehdotuksia hyödynnettiin toimeenpanosuunnitelman valmistelussa.

Toimeenpanosuunnitelmaluonnos toimitettiin tarkistus- ja kommentointikierrokselle ministeriöille ja muille keskeisimmille viranomaistahoille. Toimeenpanosuunnitelman valmistelun eri vaiheissa välitettiin tietoa toimeenpanosuunnitelman etenemisestä lapsi- ja nuorisopoliittiselle ministerityöryhmälle, joka ohjaa hallitusohjelman toteuttamista lapsi- ja nuorisopoliittikan tavoitteiden toteuttamisen osalta.

Toimeenpanosuunnitelman valmistelussa hyödynnettiin kansallisen lapsistrategian valmistelun aikana toteutettua Fountain Parkin ja lapsistrategian sähköisen kyselyn tuloksia.¹³ Kyselyssä tiedusteltiin lapsilta ja nuorilta paitsi lapsistrategian valmisteluun liittyviä asioita myös niiden edistämistä eri toimenpiteillä. Lisäksi lapsille ja nuorille järjestettiin työpaikkoja aiheeseen liittyen. Lapset ja nuoret ovat eri lapsistrategian toimenpiteissä tuoneet esille näkemyksiään heidän oikeuksiensa ja hyvinvointinsa edistämisestä ja antaneet näin suuntaa myös toimenpiteiden toteuttamiselle.

Lapsistrategian toimeenpanosuunnitelman valmisteluprosessi sai kiittävää palautetta erityisesti siitä, että prosessi koettiin läpinäkyvänä, avoimena ja oikea-aikaisena. Valmistelua pidettiin aidosti yhteistyöhakuisena ja sidosryhmien osallistumista arvostavana. Myös lasten ja nuorten osallistuminen lapsistrategian valmisteluun nähtiin tärkeänä.

3.3 Eri työ- ja seurantaryhmät lapsistrategian toimeenpanon ja seurannan tukena

Lapsistrategian toimeenpanon tukena on toiminut useita työryhmiä, joilla on ollut merkittävä rooli myös lapsistrategian seurannan kehittämisessä. Valtioneuvoston kanslia asetti lapsistrategian seurantatyöryhmän 15.6.2020-31.12.2021 väliselle ajanjaksolle. Seurantatyöryhmän tehtävänä oli tukea ja seurata kansallisen lapsistrategian valmistelua sekä toimeenpanoa tekemällä kannanottoja, antamalla lausuntoja, tekemällä yhteistyötä kansalaisyhteiskunnan ja sidosryhmien kanssa, levittämällä lapsistrategiaa koskevaa tietoa ja edistämällä lapsistrategian toimeenpanoa oman toimintansa puitteissa.

¹² Lausuntopyyntö kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelmasta (VN/13922/2021).

¹³ Ks. tarkemmin Stenvall 2020.

Seurantatyöryhmässä olivat edustettuina keskeiset sidosryhmät ja viranomaistahot. Näitä ovat muun muassa lapsi- ja perhejärjestöt, Allianssi, vammaisjärjestöt, Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö (Itla), Suomen UNICEF, Kuntaliitto, Opetushallitus, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL), Kela ja Kirkkohallitus.¹⁴

Seurantatyöryhmä piti tärkeänä evästyksissään lapsistrategiaa valmistelevalle parlamentaariseen komitealle¹⁵, että kansallinen lapsistrategia on perus- ja ihmisoikeusperustainen ja pohjautuu erityisesti YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen. Seurantatyöryhmä nosti esille myös toimeenpanossa varmistettavia asioita, kuten lapsia koskevan kattavan ja pitkäjänteisen tiedonkeruun edistämisen, lapsen oikeuksien koulutuksen, joka kattaa lasten ja nuorten parissa työskentelevät sekä heitä koskevia päätöksiä valmistelevat ja päättäjät sekä lasten osallisuuden, yhdenvertaisen kuulluksi tulemisen sekä tiedonsaannin vahvistamisen. Seurantatyöryhmä piti lapsivaikutusten arviointia yhtenä keskeisimmistä asioista, joita kansallisen lapsistrategian tulee vahvistaa. Työryhmä myös korosti pysyvän lapsistrategiatoiminnon merkitystä ja sen perustamisen välttämättömyyttä.

Lapsiasiavaltuutetun tukena toimiva lapsiasianeuvottelukunta perusti 31.1.2022 kokouksessaan kansallisen lapsistrategian toimintaa tukevan verkostotyöryhmän neuvottelukunnan yhteyteen.¹⁶ Sen toimikausi on 1.2.2022-30.11.2024. Verkostotyöryhmän perustamisessa kiinnitettiin huomiota lapsistrategian seurantatyöryhmän työn jatkuvuuteen, kiinteään yhteyteen lapsiasianeuvottelukuntaan, poikkihallinnollisuuteen sekä yhdenvertaisuuteen ja tasa-arvoon.

Valtioneuvoston kanslia asetti 18.5.2020 poikkihallinnollisen virkamiestyöryhmän kansallisen lapsistrategian työn tueksi. Ryhmän tehtävänä on ollut tehdä poikkihallinnollista työtä kansallisen lapsistrategian valmistelun sekä toimeenpanon tueksi. Virkamiestyöryhmään kuuluu edustaja/edustajat sosiaali- ja terveysministeriöstä, ulkoministeriöstä, valtiovarainministeriöstä, maa- ja metsätalousministeriöstä, oikeusministeriöstä, sisäministeriöstä,

14 Kansallisen lapsistrategian seurantatyöryhmän asettamispäätös. Seurantatyöryhmän työskentelyyn osallistuivat Lastensuojelun Keskusliitto, Opetushallitus, Suomen UNICEF, Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Väestöliitto, Vammaisfoorumi, Kirkkohallitus, Kuntaliitto, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Pelastakaa Lapset, Allianssi, Kehitysvammaisten Tukiliitto, Suomen Vanhempainliitto, Barnavårdsföreningen, Kela ja Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö (Itla).

15 Kansallisen lapsistrategian seurantatyöryhmän evästyksiä lapsistrategiaa valmistelevalle parlamentaariseen komitealle 25.8.2020

16 Kansallisen lapsistrategian toimintaa tukeva verkostotyöryhmä. Ks. tarkemmin verkostotyöryhmästä ja sen kokoonpanosta lapsiasiavaltuutetun verkkosivuilta.

työ- ja elinkeinoministeriöstä, opetus- ja kulttuuriministeriöstä sekä liikenne- ja viestintäministeriöstä. Virkamiestyöryhmä toimi kaudella 15.5.2020-31.12.2021 ja sen toimikautta jatkettiin 30.4.2023 saakka.

Valtioneuvoston kanslia asetti 28.12.2020 kansallisen lapsistrategian yhteyteen työryhmän selvittämään, miten lapsibudjetointia koskevia menettelyitä ja osaamista kehitetään yli hallituskausin laajasti lapsistrategian toimeenpanovaiheessa. Työryhmän puheenjohtajina toimivat virkamiehet valtiovarainministeriöstä ja valtioneuvoston kansliasta. Näiden ministeriöiden lisäksi ryhmässä olivat edustettuina sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö sekä opetus- ja kulttuuriministeriö. Työryhmä toimi kaudella 28.12.2020-31.5.2021.

Lapsistrategian toimeenpanosuunnitelman toimenpiteiden yhteydessä on toiminut *ohjaus-, tuki- ja seurantaryhmiä*, joissa jokaisessa on ollut mukana lapsistrategian edustus. Edellä mainitut ryhmät ovat osallistuneet muun muassa toimenpiteen toteutuksen suunnitteluun, kehitystyön seurantaan ja ohjaukseen sekä toimenpiteestä viestimiseen. Lisäksi toimenpiteessä nro 15 (Duodecimin Hyvä käytäntö -konsensusuusitus esitiedosta) lapsistrategian edustaja on toiminut suosituspaneelin puheenjohtajana. Lapsistrategia on ollut mukana myös *muissa ohjaus-, seuranta- ja työryhmissä*, kuten esimerkiksi oikeusministeriön Lasten ja nuorten ääni Euroopassa –ohjausryhmässä, Lapsiin kohdistuvan väkivallan tietopohjatyöryhmässä (THL, STM, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, lapsistrategia), THL:n Lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyn ohjausryhmässä, Munuais- ja maksaliiton hallinnoimassa Lapset on tärkeitä –hankkeen ohjausryhmässä, Lapsen oikeuksien viestintäverkostossa sekä Pienten lasten osallisuuden asiantuntijaverkostossa.

3.4 Lapsistrategian koronatyöryhmä

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö asetti 25.5.2020 kansallisen lapsistrategian valmistelun yhteyteen työryhmän lapsen oikeuksien ja lasten sekä perheiden hyvinvoinnin kartoittamiseksi sekä vahvistamiseksi koronaepidemian jälkihoidossa. Työryhmän tavoitteena oli tuottaa johtopäätökset siitä, miten koronaepidemian aikaiset rajoitukset ovat vaikuttaneet lasten ja perheiden tilanteeseen sekä lapsen oikeuksien toteutumiseen. Työryhmältä odotettiin näiden johtopäätösten pohjalta esityksiä siitä, kuinka koronaepidemian jälkihoidossa voidaan vähentää poikkeusoloista johtuvia haasteita ja rakentaa koronaepidemian jälkeistä yhteiskuntaa lapsi- ja perheystävällisemmäksi sekä lapsen oikeuksia kunnioittavammaksi.

Työryhmän ensimmäisessä raportissa¹⁷ arvioitiin epidemian ja kevään poikkeusolojen vaikutuksia lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointiin ja oikeuksien toteutumiseen. Työryhmä totesi, että lasten oikeudet ja erityinen asema jäävät poikkeusoloissa ja niiden jälkeisissä toimissa helposti huomiotta ja että kriisi oli jo tuolloin omiaan lisäämään eriarvoisuutta lasten ja nuorten keskuudessa. Työryhmä jatkoi ensimmäisen raporttinsa jälkeen työtä lasten ja nuorten oikeuksien arvioimiseksi muuttuvissa olosuhteissa. Työryhmän toinen raportti¹⁸ julkaistiin tammikuussa 2021. Raportissaan työryhmä totesi, että lasten ja nuorten tilanteisiin ja tarpeisiin on kiinnitettävä erityistä huomiota koronakriisiin vastamisessa ja sen jälkihoidossa. Työryhmän huolena oli, että pitkittyvä kriisi vaikuttaa syvästi jo valmiiksi heikommassa asemassa olevien lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointiin. Lapsistrategian toimenpiteenä julkaistiin syksyllä 2022 myös tutkimus koronapandemian vaikutuksista haavoittuvassa asemassa olevien lasten läheissuhteiden ylläpitämiseen ja perhe-elämän suojaan.¹⁹

3.5 Eurooppalainen lapsitakuu

Suomessa eurooppalaisen lapsitakuun kansallista toimintasuunnitelmaa toteutetaan osana kansallista lapsistrategiaa ja sen toimeenpanosuunnitelmaa. Euroopan komissio hyväksyi keväällä 2021 lasten oikeuksia koskevan EU-strategian ja suositteli eurooppalaisen lapsitakuun käyttöönottoa. Lapsitakuun tarkoitus on tukea erityisesti haavoittuvassa asemassa olevia lapsia ja heidän perheitään ja auttaa kohdentamaan investointeja lasten hyvinvointiin. Lapsistrategian edustaja on osallistunut Suomen edustajana EU:n lapsitakuun koordinaatioryhmän toimintaan. Suomi toimitti EU:lle lapsitakuun kansallisen toimintasuunnitelman²⁰ 21.4.2022 ja tulee raporttoimaan EU:lle kansallisen toimintasuunnitelman toteutuksesta maaliskuussa 2024.

Eurooppalaisen lapsitakuun kansallisen toimintasuunnitelmaluonnoksen kuulemistilaisuus sidosryhmille pidettiin 7.3.2022. Kuulemistilaisuuteen osallistui edustajia useista eri järjestöistä sekä Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta. Sosiaali- ja terveysministeriöstä kuulemiseen osallistui asiantuntija sosiaaliturvauudistuksesta. Sidosryhmien kuulemistilaisuuden puheenvuoroissa ja lausunnoissa kiitettiin lapsitakuun toimintasuunnitelman sitomista kansalliseen lapsistrategiaan ja sen toimeenpanoon sekä korostettiin

17 Lasten ja nuorten hyvinvointi koronakriisin jälkihoidossa: lapsistrategian koronatyöryhmän raportti lapsen oikeuksien toteutumisesta, 2020.

18 Lapset, nuoret ja koronakriisi : Lapsistrategian koronatyöryhmän arvio ja esitykset lapsen oikeuksien toteuttamiseksi, 2021.

19 Nieminen 2022.

20 Eurooppalainen lapsitakuu - Suomen toimintasuunnitelma.

järjestökentän kanssa tehtävän yhteistyön merkitystä lapsitakuun kansallisessa toimeenpanossa. Puheenvuoroissa korostettiin myös kansallisen lapsistrategiatyön jatkuvuuden varmistamista perustamalla kansallinen lapsistrategiaryhmä sekä varaamalla sille riittävät resurssit. Lisäksi lasten ja nuorten yhdenvertaisten osallistumismahdollisuuksien vahvistaminen sekä lapsille ja nuorille suunnatun tiedon merkitys nousivat lähes kaikissa puheenvuoroissa ja lausunnoissa esille.

Lapsitakuun toimintasuunnitelman esittely- ja keskustelutilaisuus lapsistrategian virkamiestyöryhmälle oli 8.3.2022. Sen keskusteluissa nousivat esille puutteellinen tietopohja erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien ja syrjinnälle alttiiden lapsiryhmien osalta sekä yhdenvertaisuuslain edistämismahdollisuus, joka on keskeinen työkalu syrjinnän tunnistamisessa ja tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Virkamiestyöryhmän mukaan yhdenvertaisuuden edistämismahdollisuus edellyttää lähtötilanteen kartoittamista, konkreettisia toimenpiteitä sekä seuranta, joten se toimii myös lapsitakuun toimintasuunnitelman tavoitteiden jalkauttamisen tukena.

Lapsiasiavaltuutettu antoi näkemyksenä toimintasuunnitelman luonnokseen 9.3.2022. Lapsiasiavaltuutettu piti ongelmallisena sitä, että lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisen seurantaan on vain vähän laadukkaita indikaattoreita. Lapsiasiavaltuutetun mukaan olemassa olevia indikaattoreitakaan ei osata tai ymmärretä hyödyntää tarkoituksenmukaisella tavalla. Lisäksi lapsiasiavaltuutettu korosti, että aikuisten saamista palveluissa on huomioitava nykyistä suunnitelmallisemmin heidän lähipiirissään olevien lasten asema ja oikeudet (esimerkiksi mielenterveys- ja päihdepalveluissa). Tämä lisää mahdollisuuksia myös sosiaalisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuuden katkaisemiseen. Eurooppalaisen lapsitakuun toimintasuunnitelmaluonnos oli lapsi- ja nuorisopoliittisen ministerityöryhmän käsiteltävänä 18.3.2022 kokouksessa.

Eurooppalaisen lapsitakuun toimintasuunnitelman edistämiseen ja seuraamiseen tulaa perustamaan kansallinen yhteistyöverkosto. Tällainen tukirakenne kokoaa yhteen eri sidosryhmiä ja toimijoita arvioimaan lapsitakuun toimintasuunnitelman toteutumista, nostamaan esiin keinoja toimintasuunnitelman tavoitteiden edistämiseksi sekä tiedottamaan lapsitakuusta omien verkostojensa kautta. Yhteistyöverkosto toimii kansallisen lapsistrategian yhteydessä. Useat kansalaisjärjestöt ovat ilmaisseet halukkuutensa olla mukana tässä yhteistyössä.

Yhteistä pitkäjänteistä verkostotyötä tarvitaan myös lapsitakuun toimintasuunnitelman kansallisten indikaattoreiden kehittämiseen ja olemassa olevien indikaattoreiden arvioimiseen. Erityisesti palveluiden vaikuttavuuteen sekä monialaisen palvelujärjestelmän kokonaistoimivuuteen ei ole riittäviä seurantavälineitä. Kansallisen lapsistrategian toimeenpanossa on tehty kansallisten lasten hyvinvointi-indikaattoreiden kehittämistyötä yhteistyössä Tilastokeskuksen, lapsiasiavaltuutetun ja Itsenäisyyden juhluvuoden

lastensäätiön (Itla) kanssa. Yhtenä lapsistrategian toimenpiteenä Tilastokeskus on suunnitellut tietopohjaa lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuraamiseen.²¹ Suunnitelman tavoitteena on helpottaa tiedolla johtamista ja paikata aukkoja lasten asemaa koskevassa tiedonkeruussa. Myös lapsitakuun toimintasuunnitelmassa esitetyt indikaattorit tulevat tarkentumaan tässä kehittämis- ja tietopohjatyössä.

3.6 Seurantakertomuksen valmistelu käytännössä

Seurantakertomuksen valmistelua varten järjestettiin lapsistrategian virkamiestyöryhmälle, toimenpiteiden toteuttajille sekä seuranta- ja verkostotyöryhmän jäsenille dialogisia työpajoja. Työpajojen käytännön toteutuksesta vastasi Synesis Oy. Työpajat järjestettiin kesä-syyskuussa vuoden 2022 aikana ja niiden tavoitteena oli syventää ymmärrystä lapsistrategian seurantakertomuksen keskeisistä näkökulmista, kuten

lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin tilasta ja muutoksista, joita hallituskaudella on siinä tapahtunut. Työpajoissa keskusteltiin lapsistrategian toimeenpanon osalta toimenpiteiden edistymisestä ja lapsistrategian toimenpiteiden tavoitteiden toteutumisesta. Työpajojen päätteeksi järjestettiin työpajoihin kutsutuille yhteinen keskustelutilaisuus, jossa esiteltiin yhteenveto työpajojen keskusteluista ja osallistujat pääsivät kommentoimaan yhteenvetoa.

Seurantakertomuksen valmistelu suunniteltiin prosessiksi, jossa suuri merkitys on ollut laajalla yhteistyöllä ja vuoropuhelulla lapsistrategian toteutuksen kannalta keskeisten sidosryhmien ja viranomaistahojen kanssa. Prosessi on ollut monimenetelmällinen ja avoin sekä mahdollistanut toimeenpanon seurannan kannalta keskeisten näkökulmien ja kehittämissuhteiden esille tuomisen.

Lapsistrategian toimenpiteiden toteuttajat toimittivat lapsistrategialle loppuraporttinsa vuoden 2022 lopussa²². Loppuraportti on toimenpiteen prosessikuvaus, johon toteuttajia pyydettiin lyhyesti kuvaamaan kunkin toimenpiteen edistyminen ja asetettujen tavoitteiden saavuttaminen sekä arvioimaan toimenpiteen vaikuttavuutta. Lisäksi loppuraporttiin pyydettiin kirjaamaan, millaisia mahdollisia jatkotoimia toteuttajien mielestä toimenpiteen suhteen tarvitaan tulevalla hallituskaudella. Loppuraportteja on hyödynnetty seurantakertomuksen valmistelussa.

²¹ Lahtela – Pärnänen 2023.

²² Loppuraportit seurantakertomuksen erillisenä liitteenä.

4 Lapsistrategia poikkihallinnollisena strategisena kokonaisuutena toimintaympäristön muuttuvissa haasteissa

4.1 Lapsia koskevat asiat eivät asetu vain yhdelle hallinnonalalle eivätkä tyhjene vain julkisen sektorin toimiin

Lapsia, nuoria ja lapsiperheitä koskevat ja heihin vaikuttavat asiat liittyvät laajasti eri hallinnonalojen päätöksentekoon ja toimintaan. Lasten ja nuorten hyvinvointiin liittyvät ilmiöt edellyttävät yleensä monen eri ministeriön yhteistyötä ja toimintaa. Esimerkiksi lasten ja nuorten kokemana väkivalta tai lasten ja nuorten elämän digitalisaatio eivät asetu yhden hallinnonalan kysymykseksi.

Viimeaikaiset hallitusohjelmat ovat korostaneet laajempia kokonaisuuksia. Hallitusohjelman rakenteella ja hallinnonalat ylittävillä strategioilla ja ohjelmilla voidaan vahvistaa ja tukea poikkihallinnollista yhteistyötä. Hallituskauden strategiset kokonaisuudet ovat laaja-alaisia, kauaskantoisia ja tyypillisesti poikkihallinnollisia.

Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutuminen edellyttää vahvaa yhteistoimintaa ja koordinaatiota hallinnon kaikilla tasoilla. Lasten, nuorten ja perheiden palvelut muodostuvat kuntien ja hyvinvointialueiden palvelujen kokonaisuudesta, jossa valtiolla on merkittävä ohjausrooli. Valtio ohjaa lainsäädännöllä, rahoituksella ja tiedolla hyvinvointialueiden ja kuntien toimintaa.

Perheen jälkeen tärkeimmät lasten ja nuorten kasvu- ja kehitysympäristöt – varhaiskasvatus, esi- ja perusopetus ja toisen asteen koulutus sekä vapaa-ajan palvelut – ovat kuntien järjestämiä. Hyvinvointialueille kuuluvat sosiaali- ja terveydenhuolto ja pelastustoimi. Sosiaali- ja terveyspalveluilla on keskeinen rooli lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä ja turvaamisessa. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen kuuluu sekä hyvinvointialueille että kunnille.

Kansalaisjärjestöillä on merkittävä rooli suomalaisessa hyvinvointiyhteiskunnassa ja sen kehittämisessä. Kansalaisjärjestöt edistävät ihmisten hyvinvointia, terveyttä ja osallisuutta. Ne organisoivat vapaaehtois- ja vertaistoimintaa, tuottavat ihmislähtöisiä palveluita sekä

vaikuttavat yhteisöihin ja yhteiskuntaan. Suomalainen hyvinvointiyhteiskunta ei selviä haasteistaan ilman järjestöjä ja niiden toimintaa. Järjestöt ovat tärkeitä kumppaneita niin valtiovallalle, hyvinvointialueille kuin kunnille. Elinvoimaiset ja autonomiset kansalaisjärjestöt ovat tärkeä osa demokraattista ja avointa yhteiskuntaa.

Myös yrityksillä on merkittävä asema lasten oikeuksien toteutumisen kannalta. YK:n lapsen oikeuksien komitea tuo yleiskommentissaan esille yritysten vastuuta kunnioittaa lapsen oikeuksia.²³ Tämä tarkoittaa sitä, että yritykset tunnistavat oman toimintansa ja tuotteidensa tai palvelujensa mahdolliset kielteiset vaikutukset ja pyrkivät estämään ja lieventämään niitä. Komitea myös kehottaa valtioita kannustamaan yrityksiä sitoutumaan toimiin, jotka tukevat lapsen oikeuksien toteutumista. Tavoitteena on, että yritykset ryhtyvät aktiivisesti edistämään lapsen oikeuksia oman liiketoimintansa tai yhteiskunnallisen vaikuttamisen kautta. Komitea kuitenkin korostaa, että vapaaehtoiset toimet ja hankkeet eivät voi korvata valtion toimia ja yritystoiminnan sääntelyä lapsen oikeuksien sopimukseen ja sen pöytäkirjoihin perustuvien veloitteiden mukaisesti. Komitean mukaan valtion on toimillaan huolehdittava, että myös yritykset täyttävät lasten oikeuksien kunnioittamiseen liittyvän vastuunsa.

4.2 Lapsistrategian poikkihallinnollisuus

Kansallisen lapsistrategian valmistelusta alkaen lähtökohtana on ollut strategian ja sen toimeenpanon poikkihallinnollisuus. Lapsistrategia ylittää hallinnonalat ja sitä toteutetaan poikkihallinnollisesti ja eri hallinnon tasot kattaen. Lapsistrategia ylittää myös hallituskaudet, joka turvaa lasten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisen edistämisen pitkäjänteisyyttä. Lapsistrategian kaksitasoinen toteutus – strategia ja sen toimeenpanosuunnitelma – tukee sekä poikkihallinnollisuutta että strategian toteutuksen pitkäjänteisyyttä.

Poikkihallinnollisuus ja sen merkityksen korostuminen nousivat lapsistrategian seurantakertomuksen kaikissa työpajoissa keskeiseksi teemaksi. Työpajojen osallistajat toivat esille, että lapsistrategia on onnistuneesti purkanut hallinnon siilomaista toimintatapaa lapsia koskeissa asioissa. Yhteistyö on uudella tavalla vahvistunut ja syventynyt. Lapsistrategian monet toimenpiteet ovat olleet usean ministeriön ja hallinnonalan yhteisiä hankkeita. Tämä on myös parantanut tiedon vaihtoa ja yhteistä ymmärrystä ministeriöiden välillä kevyellä rakenteella. Toimintamallia kannattaa jatkossakin hyödyntää ilmiöpohjaisissa kysymyksissä, kuten esimerkiksi lasten ja nuorten yksinäisyys ja mielenterveys, lasten ja nuorten kohtaama väkivalta sekä maahanmuuttotaustaisten lasten ja nuorten

²³ YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 16 (2013). Ks. myös Liiketoimintaa ohjaavat lapsenoikeusperiaatteet.

kotoutuminen. Yhteinen työskentely on myös luonut prosessin, jossa viedään asioita eteenpäin yhdessä. Hallinnossa ei nykyisin ole niinkään kysymys siitä, ettei olisi saatavilla tietoa, vaan tietoa on valtavasti ja sitä on vaikea hallita ja hyödyntää ja muuntaa toiminnaksi, jolla asioita viedään eteenpäin.

Poikkihallinnollisessa työssä on huomioitava hallinnon kaikki tasot, valtionhallinto, kunnat ja hyvinvointialueet. Lasten ja nuorten hyvinvointiin ja oikeuksien toteutumiseen liittyvät asiat kuuluvat hyvin usein hallinnon kaikille tasoille. Esimerkiksi lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen sekä lasten ja nuorten eriarvoistumiskehitys ovat laajoja kokonaisuuksia, jotka koskevat yhtä lailla valtion, kuntien ja hyvinvointialueiden hallintoa ja toimintaa.

Seurantakertomuksen työpajoissa tuotiin esille, että hyvinvointialueella on keskeinen merkitys lasten ja nuorten suotuisan kehityksen tukemisessa ja turvaamisessa. Hyvinvointialueiden toimintaa ja rakenteita suunniteltaessa ja luotaessa lasten ja nuorten asema ei ollut erityisen paljon esillä, koska hyvinvointialueiden väliaikaisilla valmistelutoimielimillä oli valmisteltavia asioita valtava määrä. Nyt sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen siirryttyä hyvinvointialueille, hyvinvointialueilla tulisi huomioida lasten ja nuorten asema ja tarpeet palveluiden järjestämisessä ja niiden rakenteissa. Hyvinvointialueet ovat kooltaan erilaisia, jolloin hyvinvointialueilla tarvitaan erilaisia niille sopivia ratkaisuja. Hyvinvointialueen asukkaille ja palvelujen käyttäjille on suuri merkitys sillä, onko rakenne organisaatiokeskeinen vai ihmiskeskeinen. Poikkihallinnollisuutta ajatellen myös kuntien ja hyvinvointialueiden yhteistyö on tärkeää. Sote-uudistuksen jälkeen valtaosa kuntien toiminnasta, henkilöstöstä ja budjetista liittyy suoraan lapsiin ja nuoriin, joten kuntien hallinnossa ja päätöksenteossa ovat lasten ja nuorten asiat ovat lähtökohtaisesti näkyvämmiin esillä kuin hyvinvointialueilla.

Työpajoissa pohdittiin hankkeiden asemaa julkisen hallinnon kokonaisuudessa. Ongelmana nähtiin, että palvelujen perusrahoituksen riittämättömyyttä yritetään korjata hankkeilla ja niiden lyhytaikaisella rahoituksella. On poliittisesti helpompi saada läpi uusia kehittämishankkeita kuin toiminnan perusrahoituksen pysyviä korotuksia. Julkisessa keskustelussa hankkeiden suurta määrää esitetään yhdeksi merkittäväksi syyksi siihen, että perustoiminnan toteuttamisessa ja toiminnan jatkuvuudessa on ongelmia, vaikka todellinen ongelma on haluttomuus turvata toiminnan riittävää perusrahoitusta.

4.3 Poikkihallinnollisten kokonaisuuksien merkitys korostuu muutosaikoina

Toimintaympäristössämme on tapahtunut viime aikoina suuria, nopeita ja vaikeasti ennakoitavia muutoksia. Toimintaympäristö on muuttunut aiempaa epävarmemmaksi ja muutokset ovat aiempaa nopeampia ja suurempia. Esimerkiksi ilmastonmuutos, koronapandemia ja Venäjän hyökkäys Ukrainaan ja näiden kaikkien seurannaisvaikutukset ovat vaikuttaneet myös lasten, nuorten ja perheiden elämään Suomessa. Myös sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimenuudistus sekä hyvinvointialueiden perustaminen ovat perusteellisella tavalla muuttaneet palveluiden järjestämistä ja rakenteita.

Viimeaikainen toimintaympäristön nopea muutos tekee hallinnon uudistumiskyvystä, joustavuudesta ja ennakkoinnista yhä tarpeellisempaa. Tähän pystytään vastaamaan pitkäjänteisellä suunnittelulla, johon liittyy riittävästi joustavuutta ja kykyä ennakoida ja varautua suuriinkin muutoksiin. Strategisten kokonaisuuksien toimeenpano edellyttää myös hiljaisten tai hitaasti kehittyvien signaalien tunnistamista ja niiden tuottamiin haasteisiin ja mahdollisuuksiin vastaamista. Hiljaiset ja hitaasti kehittyvät signaalit voivat jäädä huomauttamatta nopeiden ja suurten muutosten maailmassa, vaikka niiden merkitys on pitkällä aikavälillä huomattava. Ne myös ennakoivat nopeita ja suuria muutoksia.

4.3.1 Hyvinvointialueiden perustaminen

Sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen uudistus on Suomen historian laajin hallinnollinen uudistus. Vuoden 2023 alussa vastuu sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen järjestämisestä siirtyi kunnilta ja kuntayhtymiltä 21 hyvinvointialueelle. Poikkeuksena ovat Helsingin kaupunki ja Ahvenanmaan maakunta, joilla säilyi sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisvastuu. Lisäksi HUS-yhtymällä on erikseen säädetty järjestämisvastuu erikoissairaanhoidon liittyvistä tehtävistä omalla alueellaan.

Sote-uudistuksen tavoitteena on ollut turvata yhdenvertaiset ja laadukkaat sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen palvelut hyvinvointialueella asuville, parantaa palvelujen saatavuutta ja saavutettavuutta, kaventaa hyvinvointi- ja terveyseroja, turvata ammattitaitoisen työvoiman saanti, vastata ikääntymisen ja syntyvyyden laskun aiheuttamiin haasteisiin ja hillitä kustannusten kasvua.

Uudistuksen tavoitteena on perus- ja erityistason palvelujen entistä parempi yhteentoimivuus, samoin kuin sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen ja pelastustoimen palvelujen saumattomuus. Hyvinvointialueiden ja kuntien yhteistyössä painopiste on hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä, minkä tulisi vähentää tarvetta sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin.

Lasten, nuorten ja perheiden asiat eivät ole olleet erityisesti esillä hyvinvointialueiden toiminnan ja hallinnon käynnistymisen valmistelussa. Hyvinvointialueiden toimintaa valmistelevat väliaikaisten valmistelutoimielimien työ käynnistyi vuonna 2021. Ensimmäiset aluevaalit pidettiin tammikuussa 2022 ja aluevaltuustot aloittivat toimintansa maaliskuussa 2022. Valmistelussa käsiteltäviä asioita on ollut runsaasti ja vaikka lasten, nuorten ja perheiden asioita pidettiin esillä valmistelun aikana²⁴, ne eivät kuitenkaan nousseet esille riittävästi. Jatkossa onkin tärkeää lasten ja nuorten asioiden vahvistaminen hyvinvointialueiden toiminnassa ja hallinnossa sekä sen varmistaminen, että lapsivaikutusten arviointia tehdään kaikessa toiminnassa ja päätöksenteossa ja myös lapsibudjetointia edelleen kehitetään ja otetaan se käyttöön.

4.3.2 Ilmastonmuutos ja luontokato

Ilmastonmuutoksen ja luontokadon vaikutukset koskettavat koko yhteiskuntaa ja niiden torjuminen on aikamme suurimpia haasteita myös lasten ja nuorten tulevaisuuden kannalta. Ilmastonmuutos muuttaa elinoloja koko maapallolla. Jo yli 1,5 asteen lämpeneminen on merkittävä riski ihmiskunnalle, luonnon monimuotoisuudelle, ruoka- ja ravitsemusturvallisuudelle, vesihuollolle sekä köyhyyden ja eriarvoisuuden poistamiselle. Luontokato on luonnon monimuotoisuuden heikentymistä populaatioiden, geneettisen monimuotoisuuden ja ekosysteemien tasolla. Se vaikuttaa luonnon sopeutumiskykyyn, ihmisten terveyteen, talouteen ja elämänlaatuun. Venäjän hyökkäys Ukrainaan ja sitä seuranneet pakotteet ovat tuoneet luonnonvaroihin ja ruokajärjestelmään liittyvät turvallisuusnäkökohdat vahvasti näkyviin.²⁵

Ilmastonmuutos ja luontokato ovat asioita, jotka koskettavat lapsia ja nuoria monella tapaa.²⁶ Asia nousi lapsistrategian toimeenpanossa esille muun muassa saamelaislapsia koskevassa selvityksessä²⁷, jossa yksi keskeinen tulos oli saamelaislasten saamelaislasten vahva luontosuhde ja huoli ilmastonmuutoksen vaikutuksista pohjoiseen luontoon. Ilmastoahdistuksen vaikutuksista lasten hyvinvointiin ja terveyteen on viime aikoina tuotu enenevästi esiin ja sen käsittelyyn nuorten kanssa on myös pohdittu erilaisia keinoja.²⁸

24 Esimeriksi lapsistrategian seurantatyöryhmä toteutti 22.11.2021 hyvinvointialueiden väliaikaisille valmistelutoimielimille suunnatun webinaarin ”Tulevat hyvinvointialueet lapsi- ja nuorten yhteiskunnan rakentajina”

25 Ministeriöiden tulevaisuuskatsaus 2022.

26 Ks. esim. Maapallon tulevaisuus ja lapsen oikeudet ja Kestävää tekoa. Nuorisobarometri 2021.

27 Weckström – Kekkonen K. – Kekkonen O. 2023a.

28 Sosiaalis-ekologinen näkökulma lasten ja nuorten ilmastoahdistukseen. Ympäristöahdistus.fi

Huolestuttava piirre nuorten vaikuttamistyössä on, että monet ilmastoon liittyviä ongelmia esiin nostavat lapset ja nuoret kohtaavat esimerkiksi verkkoympäristössä häirintää, maalittamista ja uhkauksia. Heitä tulisi suojata aktiivisesti verkossa tapahtuvalta kiusaamiselta ja vihapuheelta.

Kestävyyskasvatusta on edistetty laajasti viime vuosina, jotta lapset voivat ikätasoisesti ja valtakunnallisesti saada tietoa, tunteita ja toimintamahdollisuuksia ilmastoon liittyen.²⁹ YK:n mukaan kestävyyskasvatuksen perimmäinen päämäärä on muuttaa yhteiskuntaa kestävämmäksi,³⁰ ja sillä tuetaan elinikäistä oppimisen prosessia niin, että yksilöiden tai yhteisöjen arvot, tiedot, taidot ja toimintatavat muuttuvat kestävä kehityksen mukaisiksi.

4.3.3 Koronakriisi

Koronakriisillä on ollut huomattavat vaikutukset lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointiin ja oikeuksien toteutumiseen. Koronakriisi on lisännyt tuen ja palveluiden tarvetta. Lisäksi palveluiden ohentuminen poikkeustilanteen aikana on aiheuttanut palveluvajetta ja -velkaa. Kriisin kielteiset vaikutukset kohdistuvat erityisesti niihin lapsiin, nuoriin ja perheisiin, jotka ovat olleet jo ennestään heikommassa asemassa. Eriarvoisuuden torjunnan on oltava keskeinen tavoite koronakriisin jälkihoidossa.

Koronakriisi on ollut vaikutuksiltaan laaja-alainen ja pitkäkestoinen. Monet sen vaikutuksista tulevat esiin pidemmän aikavälin kuluessa, joten tarvitaan edelleen koronakriisin vaikutusten kokonaisvaltaista seuranta. Vaikka varsinaisen koronapandemian vaihe on tasaantunut, niin sen aikana syntyneitä ja lisääntyneitä ongelmia ja niiden vaikutusta lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointiin ja oikeuksien toteutumiseen sekä tässä hetkessä että myös tulevaisuudessa tulee tarkastella intensiivisesti ja huolellisesti ja ratkaista tehokkaasti.³¹

29 Opetushallituksen kestävyyskasvatuksen kehittämishanke. Kehittämishanke keskittyy erityisesti ekologisen kestävyuden vahvistamiseen kasvatuksessa ja koulutuksessa.

30 UNESCO 2017

31 Kansallinen lapsistrategia on yhteistyökumppanina EduRESCUE -tutkimushankkeessa. Se on Strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittama hanke, joka tutkii laaja-alaisesti pandemian vaikutuksia kouluihin, oppijoihin, huoltajiin, opettajiin ja rehtoreihin.

Lapsistrategian koronatyöryhmän³² kahdessa raportissa on tarkasteltu laajasti korona-kriisin vaikutuksia lapsiin, nuoriin ja perheisiin.³³ Jatkossa olisi tarvetta koota yhteen koronakriisin vaikutuksista kertynyttä tietoa ja selvittää sen jälkivaikutuksia erityisesti haavoittuvassa asemassa oleviin lapsi- ja nuorisoryhmiin.

4.3.4 Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa

Venäjän hyökkäyssota on heikentänyt kansainvälistä turvallisuutta, ja se vaikuttaa Euroopan ja Suomen turvallisuuteen pitkäkestoisesti. Euroopan ja Suomen turvallisuustilanne on huonompi ja vaikeammin ennakoitavissa kuin kertaakaan kylmän sodan jälkeen. Kansalaispulssin kyselyyn vastanneista useat kokivat Ukrainan sodan aiheuttavan huolta ja osa koki myös pelkoa sodan laajenemisesta.³⁴ Edellä mainitussa kyselyssä pidettiin Ukrainan sodan vaikutuksia myös Suomen talouteen huolestuttavina. Venäjän hyökkäyssota on nostanut voimakkaasti energian, liikkumisen, asumisen ja elintarvikkeiden hintoja, minkä seurauksena yhä suuremmalla osalla lapsiperheitä on toimeentulovaikeuksia, jotka saattavat olla pidempiaikaisia. Kehityksen suunnan muutosta ei ole näköpiirissä, joten vaikutukset voivat olla pitkäaikaisia.

Ukrainasta sotaa paenneet ovat 15.2.2023 mennessä jättäneet 50 361 tilapäisen suojelun hakemusta Suomessa. Päätöksiä ensimmäisiin hakemuksiin 15.2.2023 mennessä on tehty 46 194. Huomattava osa (62 %) tilapäistä suojelua hakevista ja saavista on lapsia äiteineen. Suomeen on tullut myös ilman huoltajaa olevia lapsia, jotka yleensä tulevat kuitenkin sukulaisten tai perheystävien kanssa. Yhteensä noin kolmannes tulijoista on lapsia. Maahanmuuttoviraston arvion mukaan Suomeen saapuu noin 30 000–40 000 tilapäisen suojelun hakijaa vuoden 2023 aikana.³⁵ On todennäköistä, että Suomeen Ukrainasta saapuneet lapset ja heidän perheensä tarvitsevat tukea pitkäkestoisesti ja siihen on varauduttava palvelujärjestelmää vahvistamalla esimerkiksi varhaiskasvatuksessa, kouluissa, oppilaitoksissa sekä sosiaali- ja terveystalouksissa.

32 Ks. tarkemmin seurantakertomuksen jakso ”Lapsistrategian koronatyöryhmä”.

33 Lasten ja nuorten hyvinvointi koronakriisin jälkihoidossa: lapsistrategian koronatyöryhmän raportti lapsen oikeuksien toteutumisesta, 2020 ja Lapset, nuoret ja koronakriisi : Lapsistrategian koronatyöryhmän arvio ja esitykset lapsen oikeuksien toteuttamiseksi, 2021. Ks. myös Nuorisotutkimusseuran tutkimushanke nuorten kokemuksista korona-aikana (2020–2022).

34 Kansalaispulssi 24.2.2023. Venäjän hyökkäyssodan aiheuttama tilanne Ukrainassa ja sen vaikutukset aiheuttavat edelleen melko tai erittäin paljon huolta kahdella viidestä. Joka kymmenes on melko tai erittäin huolissaan kotitaloutensa toimeentulosta seuraavan kuukauden aikana.

35 Maahanmuuttoviraston tiedote 17.2.2023. Yli 50 000 hakenut tilapäistä suojelua Suomesta.

Kriisien kaikkia vaikutuksia ei pystytä vielä arvioimaan, mutta vaikutukset ovat erittäin huomattavat juuri lapsille ja tuleville sukupolville. Epävarmuuden maailmassa tarvitaan yhä vahvemmin kykyä ennakointiin ja varautumiseen.³⁶ Kriisit vaikuttavat vahvasti myös talouteen ja sen näkymiin asettaen paineita julkista taloutta kohtaan. Tällöin uhkana on, että tehdään lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia heikentäviä leikkauksia. On tärkeää muistaa, että hyvinvoinnin perusta rakentuu lapsuudessa ja nuoruudessa, josta syystä tulee ymmärtää päätösten laajemmat vaikutukset ja nähdä pidemmän aikavälin kehityskulut. Toimintaympäristön nopea muutos korostaa sekä päätösten ennakoarvioinnin että seuranta-arvioinnin merkitystä.

4.3.5 Aleneva syntyvyys ja väestökehitys

Suomessa syntyvyys on laskenut voimakkaasti 2010-luvulta lähtien ja on nyt ennätysalhainen. Väestön ikääntyminen on nopeaa ja jatkuu edelleen seuraavien vuosikymmenten aikana. Maahanmuutto ei ole riittävää väestön ikääntymisen taittamiseksi. Työvoiman ja väestön määrä kääntyvät laskuun vuosisadan puolivälissä.³⁷

Epävarma aika ja talouden haasteet vaikuttavat väestökehitykseen. Syntyneiden määrä on jo pidemmän aikaa ollut kuolleiden määrää pienempi ja Suomen väestönkasvu on kokonaan maahanmuuton varassa. Työelämässä poistuu eläkkeelle enemmän ihmisiä kuin työelämään tulee uusia työntekijöitä. Väestökehitys on suuri haaste työmarkkinoille ja julkisen talouden kestävyydelle. Aktiivisella lapsi- ja perhepolitiikalla voidaan tukea syntyvyyttä. Esimerkiksi lapsista aiheutuvien kustannusten kompensatio sekä työn ja perheen onnistunut yhteensovittaminen ovat tässä keskeisessä roolissa.

Viime vuosikymmenen alusta lähtien syntyvyys on alentunut merkittävästi. Kokonaishedelmällisyysluku oli 1,87 lasta naista kohden vuonna 2010. Vuoteen 2019 se oli laskenut 1,35 lapseen naista kohden. Vuonna 2020 syntyvyys taittui 1,37 lapseen ja vuonna 2021 nousi 1,46 lapseen naista kohden. Sen jälkeen syntyvyys kääntyi jälleen laskuun. Vuoden 2022 kokonaishedelmällisyysluku on mittaushistorian alhaisin. Ennakollinen kokonaishedelmällisyysluku vuonna 2022 oli 1,32.³⁸

36 Tässä luvussa on hyödynnetty julkaisua Ministeriöiden tulevaisuuskatsaus 2022.

37 Kestävää hyvinvointia Sosiaali- ja terveysministeriön virkapuheenvuoro tulevan hallituskauden haasteista ja ratkaisujen suunnista.

38 Tilastokeskus: Väestön ennakkotilasto.

Vuonna 2021 ensisynnyttäjät olivat keskimäärin 30,0-vuotiaita. Kymmenessä vuodessa ensisynnyttäjien keski-ikä on noussut yhteensä 1,6 vuodella. Vuonna 2021 kaikkien synnyttäneiden keski-ikä oli 31,6 vuotta. Kymmenen vuoden aikana kaikkien synnyttäjien keski-ikä on noussut 1,3 vuodella.³⁹

Suomessa syntyi 60 980 lasta vuonna 2010, minkä jälkeen syntyneiden lasten määrä pieneni yhtäjaksoisesti vuoteen 2019 asti, jolloin syntyi 45 613 lasta. Tämän jälkeen syntyneiden lasten määrä nousi kahtena vuonna. Vuonna 2020 syntyi 46 463 lasta ja vuonna 2021 49 594 lasta. Tämän jälkeen syntyneiden määrä kääntyi jälleen voimakkaaseen laskuun. Tilastokeskuksen ennakkotietojen mukaan vuonna 2022 syntyi 44 933 lasta.⁴⁰ Vuonna 2022 elävänä syntyneiden määrä oli pienin yli 150 vuoteen. Jos 2010 luvulla alkanut syntyvyyden aleneminen jatkuu trendinomaisesti, vuosittain syntyneiden lasten määrä alittaa lähivuosina 40 000 rajan.

Pitkään matalalla tasolla pysyttelevällä syntyvyydellä on huomattavat vaikutukset kauas tulevaisuuteen. Aluksi vaikutus näkyy syntyvien lasten määrässä, mutta pidemmällä ajalla myös synnytysikäisten naisten määrässä. Väestöennusteen mukaan Suomessa on vuonna 2030 jo yli 80 kuntaa, joissa lapsia syntyy alle 15 vuodessa.⁴¹

Väestönkehitys on Suomessa vahvasti eriytynyt alueittain 2010-luvulla. Väestönkehityksen suurimmat ongelmat liittyvät väestön ikääntymiseen, työikäisen väestön määrän väheneeseen ja syntyvyyden nopeaan alenemiseen. Tilastokeskuksen väestöennusteen mukaan nettomaahanmuutto ylläpitäisi väkiluvun kasvua vuoteen 2034 saakka. Tämän jälkeen väkiluku kääntyisi laskuun ja 2050-luvulla maamme väkiluku olisi ennusteen mukaan jo nykyistä pienempi. Etenkin nuorten ikäluokkien koot pienenevät.

Anna Rotkirchin laatimassa julkaisussa ”Syntyvyyden toipuminen ja pitenevä elinikä - Linjauksia 2020-luvun väestöpolitiikalle” todetaan, että Suomen väestönkehitys erkaantui 2010-luvulla muiden Pohjoismaiden kehityksestä. Syntyvyyden voimakas aleneminen heikentää julkisen talouden rahoitus pohjaa ja kasvattaa sosiaalista eriarvoisuutta. Koettu epävarmuus on tärkein syy siihen, että ihmiset eivät saa toivomaansa määrää lapsia. Syntyvyyden kehitykseen voi vaikuttaa perhemyönteisyydellä. Moderni väestöpolitiikka edistää hyvinvointia ja tasapainoista väestönkehitystä tukemalla inhimillisiä voimavaroja läpi elämänkulun ja asettamalla tavoitteita väestön uusiutumiseksi, syntyvyydelle ja

39 Tilastokeskus: Syntyneet 2021.

40 Tilastokeskus: StatFin-tilastotietokanta.

41 Ministeriöiden tulevaisuuskuva 2022.

muuttoliikkeelle. Yksinomaan maahanmuuton tai syntyvyyden kasvu, koulutustason ja tuottavuuden nousu tai terveempi ikääntyminen eivät riitä peittoamaan haasteita, vaan kaikkia näitä osatekijöitä tarvitaan.⁴²

Ihmislähtöinen väestöpolitiikka tukee jokaisen hyvinvointia ja kestävästä väestönkehitystä. Väestö- ja perhetietoja koskevaa tietopohjaa ja seuranta on kehitettävä kansallisesti ja alueiden tukemiseksi. On tuettava kaikkien ihmisten mahdollisuutta perheellistyä ja saada toivomansa määrä lapsia. Ajatuksena tulee olla, että jokainen lapsi on tervetullut ja jokaiseen lapseen panostetaan. Lapsiperheiden tukeminen on myös paras investointi tulevien sukupolvien hyvinvointiin. Syntyvyyden olisi suotavaa toipua kohti 1,6 lasta naista kohti 2020-luvulla ja 1,8 pidemmällä tähtäimellä, mikä vastaa suomalaisten toiveita. Lapsiperheiden pienenevä väestöosuus ei saa merkitä, että niihin suunnataan vähemmän yhteiskunnallisia resursseja. Lasten kasvattaminen on myös kansantaloudellisesti tärkeä panostus.⁴³

42 Rotkirch 2021.

43 Rotkirch 2021, s. 157.

5 Lapsistrategian toimeenpanon tarkastelu sen yhteiskunnallisessa ja oikeudellisessa kontekstissa

Kansallinen lapsistrategia muodostaa rakenteen kestäväälle, johdonmukaiselle ja pitkäjänteiselle lapsi- ja perhepolitiikalle. Lapsi- ja perhepolitiikalla tarkoitetaan kaikkia lapsia ja lapsiperheitä koskevaa tai heihin vaikuttavaa julkisen vallan päätöksentekoa ja toimintaa. Pitkäjänteisen ja kestäväen lapsipolitiikan luominen edellyttää sen ankkurointia perus- ja ihmisoikeuksiin ja niiden aktiiviseen toteuttamiseen. Perus- ja ihmisoikeudet ovat sitovia ja hyvin pysyviä velvoitteita. Ne ovat yhteiskunnan syvärakennetta ja rakentuvat yleismaailmallisille, eurooppalaisille ja kansallisille perusarvoille. Perus- ja ihmisoikeudet ja perusarvot on sijoitettu alla olevassa kuviossa sisäkehän vasempaan yläreunaan.⁴⁴

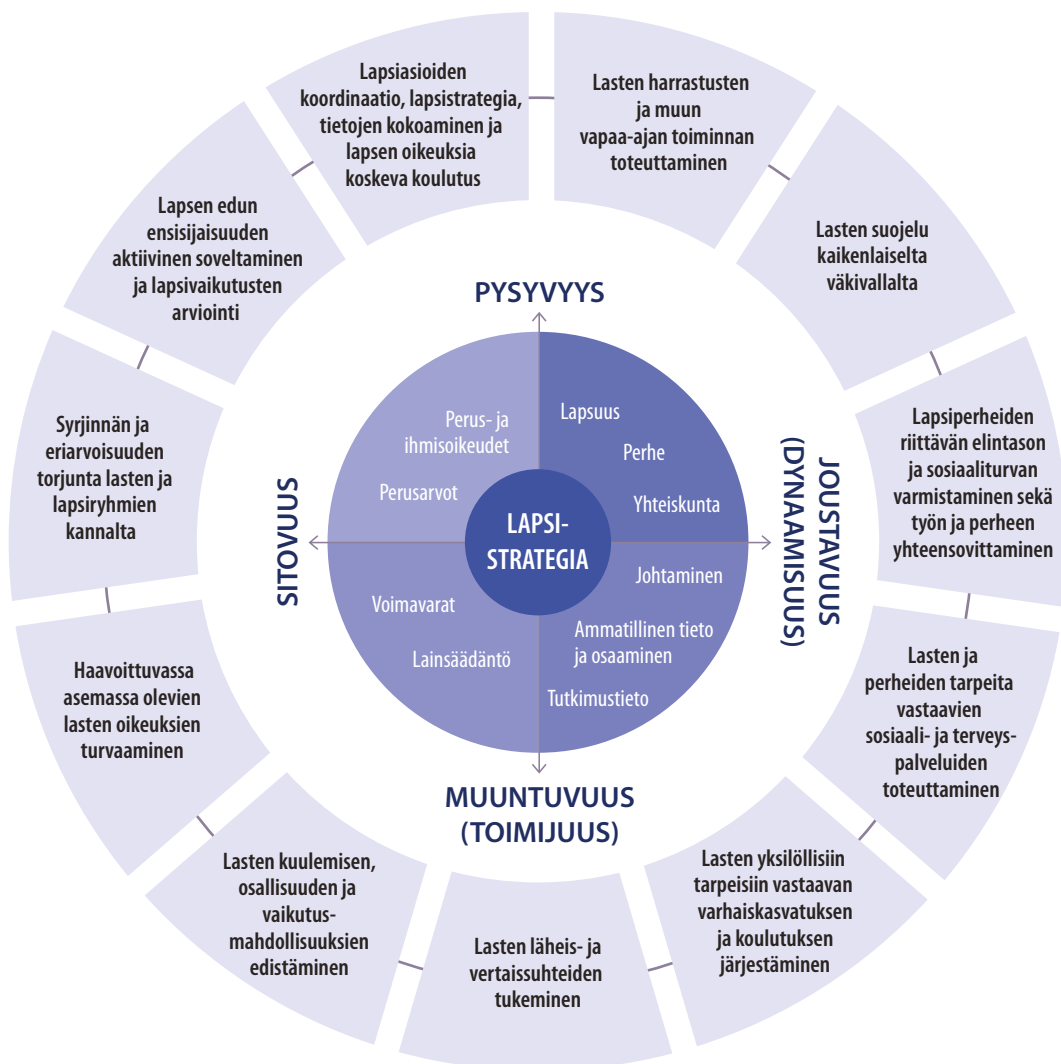
Sitovan, mutta muuntuvamman yhteiskunnallisen ilmiön muodostaa muu lainsäädäntö ja sen toimeenpanoon varatut voimavarat (kuviossa sisäkehän vasen alareuna). Perustuslain mukaisesti julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin ja kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia. Lasten kannalta tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että lapsille tärkeistä palveluista, kuten varhaiskasvatuksesta, koulutuksesta sekä sosiaali- ja terveyspalveluista tulee säätää lailla ja lainsäädäntöä on noudatettava näitä palvelujen toteutuksessa. Palvelujen toteuttamiseen on osoitettava riittävät voimavarat.

Lapsuus, vanhemmuus ja perhe ovat yhteiskunnassa pysyviä instituutioita, mutta käsitteinä ja sisällöltään ne ovat joustavia (kuviossa sisäkehän oikea yläreuna). Lasten ja perheiden kanssa tai heidän asioissaan työskentelevien ammatillinen tieto ja osaaminen sekä johtaminen ovat joustavia ja muuntuvia (kuviossa sisäkehän oikea alareuna). Ne elävät ajassa ja täydentyvät koko ajan ja usein nopeasti. Tutkimus tuo uutta tietoa sekä luo ammatillisten toimintakäytäntöjen tietopohjaa.

44 Kyseinen kuvio "Kansallisen lapsistrategian oikeudellinen ja yhteiskunnallisen perusta" on esitetty julkaisuissa Kansallisen lapsistrategian oikeudellinen perusta sekä kansallisen lapsistrategian komiteamietinnössä.

Alla olevassa kuviossa ulkokehälle on sijoitettu lapsen oikeuksiin liittyviä teema-alueita, jotka on määritelty ihmisoikeuksien valvontaelinten Suomelle antamien suositusten perusteella. Teema-alueet auttavat jäsentämään ja hahmottamaan Suomea koskevia velvoitteita, joiden toimeenpanoon tulee lapsistrategiatyössä sekä kaikessa lapsi- ja perhepolitiikassa löytää ratkaisuja.

Kuvio 2. Lapsistrategian oikeudellinen ja yhteiskunnallinen perusta.

Seuraavissa kappaleissa kuvataan ja tarkennetaan kuvion sisältöjä ja niiden merkityksiä.

5.1 Lapsistrategian oikeudellinen ja yhteiskunnallinen konteksti

5.1.1 Lapsuus, vanhemmuus ja perhe yhteiskunnallisina instituutioina

Lapsuus, perhe ja vanhemmuus ovat aikaan, paikkaan ja kulttuuriin sidottuja eivätkä ne ole irrallisia instituutioita. Niitä koskevat muutokset eivät tapahdu irrallaan yhteiskunnallisesta ja historiallisesta kehityksestä ja yhteydestä. Kuitenkin monet lapsuuteen, vanhemmuuteen ja perheeseen liittyvät ilmiöt ja yhteiskunnalliset tehtävät ovat pohjimmiltaan varsin pysyviä.

Lapsuus on sosiaalinen instituutio, ja eri yhteisöissä näkemys lapsuudesta ja kokemukset siitä vaihtelevat. Lapsuuskäsitykset muuttuvat eri aikakausina ja samoin muuttuu myös lapsia koskeva lainsäädäntö ja sen tarkoitus. Samalla kun muuttuva käsitys lapsesta ja lapsuudesta on vaikuttanut lainsäädäntöön, myös muuttuvat perhekäsitykset ovat muo- vanneet lapsia ja perheitä koskevaa lainsäädäntöä ja yhteiskunnan muuta toimintaa. Esimerkiksi käsitys siitä, mitä perheeseen kuuluu ja miten se muodostuu, vaihtelee yhteiskunnittain ja yhteisöittäin. Perhekäsitykset muuttuvat ajassa.⁴⁵

Perhe on lasten tärkein kasvuympäristö lähes kaikissa yhteiskunnissa ja yhteisöissä. Ihmisoikeussopimuksissa, kuten YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa, kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevassa sopimuksessa sekä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevassa sopimuksessa perhe määritellään yhteiskunnan perusyksiköksi, jolla on oikeus yhteiskunnan tukeen ja suojeluun. Vanhempien ja perheen oikeus tukeen ja apuun turvataan niin perustuslaissa kuin useassa ihmisoikeussopimuksessa.⁴⁶ Huomionarvoista on, ettei perustuslaissa ja ihmisoikeussopimuksissa määritellä perheen käsitettä. Yhteiskunnan muutosten myötä myös käsitykset perheestä muuttuvat. Lapsi voi kokea kuuluvansa myös useampaan kuin yhteen perheeseen esimerkiksi uusperhe- tai vuoroasumistilanteissa.

45 Ks. asiasta esim. Faurie – Kalliomaa-Puha 2010.

46 Ks. esimerkiksi perustuslain 19.3 § ”Julksen vallan on myös tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu.”, lapsen oikeuksien sopimuksen 18.2 artikla ”Tässä yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien takaamiseksi ja edistämiseksi sopimusvaltiot antavat vanhemmille ja muille laillisille huoltajille asianmukaista apua heidän hoitaessaan lastenkasvatustehtävänsä...”, YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan sopimuksen 10.1 artikla ”suurin mahdollinen suojelu ja apu on annettava perheelle, joka on yhteiskunnan luonnollinen ja perustavaa laatua oleva yhteisö, varsinkin sen perustamista varten ja niin kauan kuin se on vastuussa vajaanlaisten lasten huollosta ja kasvatuksesta...” sekä YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan sopimuksen 23.1 artikla ”Perhe on yhteiskunnan luonnollinen ja perustavaa laatua oleva yhteisö ja sillä on oikeus yhteiskunnan ja valtion suojeluun.”.

Lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista. Lapsen huoltajalla on lapsenhuoltolain mukaisesti oikeus päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, koulutuksesta, asuinpaikasta, harrastuksista sekä muista henkilökohtaisista asioista. Ennen kuin huoltaja tekee päätöksen lapsen henkilökohtaisessa asiassa, hänen tulee keskustella asiasta lapsen kanssa, jos se lapsen ikään ja kehitystasoon sekä asian laatuun nähden on mahdollista. Päätöstä tehdessään hänen on otettava huomioon lapsen mielipide ja toivomukset.

Lapsella saattaa vanhempiensa lisäksi olla elämässään kuitenkin myös muita erityisen läheisiä henkilöitä. Lapselle on keskeistä turvata hänen ja hänen vanhempiensa väliset ihmissuhteet. Sen vuoksi on tärkeää, että vanhemmat kasvatustehtävässään välttävät kaikkea, mikä on omiaan aiheuttamaan haittaa lapsen ja toisen vanhemman väliselle suhteelle. Samanaikaisesti lapsen tasapainoiselle kehitykselle ja hyvinvoinnille on tärkeää myös muiden ihmissuhteiden vaaliminen. Erityisen tärkeää läheisten ihmissuhteiden säilyminen esimerkiksi isovanhempiin, sisaruksiin ja muihin läheisiin ihmisiin.

Kansallinen lapsistrategia koskee kaikkia alle 18-vuotiaita, johon lainsäädännöllisesti lapsuus päättyy. Lisäksi strategiassa ja sen toimeenpanossa huomioidaan laajasti perheet, joissa lapset elävät, sekä lapsuuden ja aikuisuuden nivelvaiheessa olevat nuoret aikuiset.

Varhaisaikuisuus, joka on lapsuuden ja aikuisuuden nivelvaihe, on ihmisen kehityksen kannalta erityisen herkkä, huokoinen ja kriittinen elämänvaihe. Esimerkiksi toisen asteen koulutus sijoittuu lapsuuden ja aikuisuuden nivelvaiheeseen. Nuoren määritelmä ja ikäluokittelu on Suomen lainsäädännössä liukuva. Esimerkiksi nuorisolaissa (1285/2016) nuorilla tarkoitetaan kaikkia alle 29-vuotiaita eli 0–28-vuotiaita sekä sosiaalihuoltolaissa ja lastensuojelulaissa 18–24-vuotiaita. Kansaneläkelaitoksen kuntoutusrahaan oikeutettu nuori taasen on määritelty 16–20-vuotiaaksi. Myös kansainvälisesti tarkasteltuna käsite ”nuori” on määritelty vaihtelevasti eri toimijoista ja instituutioista riippuen ja usein nuorella tarkoitetaan henkilöä 10 tai 15 ikävuodesta 18 tai 24 vuoteen asti.

5.1.2 Perus- ja ihmisoikeudet velvoitteina ja yhteiskunnan perusarvoina

Valtion ja kaiken julkisen vallan toiminnan perustana on ihmisarvon loukkaamattomuuden, yksilön vapauden ja oikeuksien turvaaminen sekä oikeudenmukaisuuden edistäminen yhteiskunnassa.⁴⁷ Ihmisarvon loukkaamattomuuden vaatimuksella on ilmaistu

⁴⁷ Perustuslain 1.2 §.

perustavanlaatuisten oikeuksien yleisinhimillinen perusta ja ihmisten yhdenvertaisuus. Oikeudenmukaisuudella viitataan yhdenvertaisuuteen sekä taloudellisiin, sosiaalisiin ja sivistyksellisiin oikeuksiin.

Yksilön oikeuksien ja vapauden turvaaminen korostaa perus- ja ihmisoikeuksien keskeistä asemaa Suomen valtiosäännössä. Julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.⁴⁸ Perusoikeudet ovat kansallisessa perustuslaissa turvattuja tärkeitä oikeuksia. Ihmisoikeudet ovat kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa turvattuja merkittäviä oikeuksia, jotka kuuluvat yhtäläisesti jokaiselle ihmiselle. Ihmisoikeuksiin kuuluu lisäksi useita vain lapsille turvattuja erityisiä oikeuksia, kuten lapsen edun ensisijaisuus ja lapsen oikeus erityiseen suojeluun.⁴⁹

Perus- ja ihmisoikeudet ovat muuta lainsäädäntöä pysyvämpää ja ne muodostavat perustan muulle lainsäädännölle ja kaikelle julkisen vallan toiminnalle. Perus- ja ihmisoikeudet perustuvat vakiintuneisiin ja yleisesti hyväksytyihin perusarvoihin. Perustuslain perusoikeudet ja ihmisoikeussopimukset on valmisteltu ja hyväksytty perusteellisessa ja huolellisessa prosessissa. Perus- ja ihmisoikeudet on tarkoitettu kestävänsä aikaa ja niiden muuttamiseen on selkeästi korkeampi kynnys kuin muun lainsäädännön.

Perustuslakivaliokunnan tulkintakäytännöllä on huomattava merkitys perusoikeuksien tulkintaan. Vastaavasti ihmisoikeuksien kansainvälisten valvontaelinten ratkaisut, yleiskommentit, päätelmät ja suositukset ovat keskeisiä ihmisoikeuksien tulkintakäytännön kannalta⁵⁰.

Ihmisoikeussopimusten tulkintaan kuuluu evolutiivis-dynaaminen luonne ja tulkinta sopimuksen tarkoituksen ja päämäärän valossa. Ihmisoikeussopimusten täytäntöönpanon valvontaelimet tulkitsevat sopimusvelvoitteita tämän päivän olosuhteiden valossa. Tämä ilmenee vahvasti esimerkiksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkintakäytännössä. Kansallisten viranomaisten on näin ollen seurattava ihmisoikeussopimusten tulkintakäytäntöä. Esimerkiksi lainsäädäntöä on päivitettävä vastaamaan ihmisoikeussopimusten asettamia ajantasaisia velvoitteita. Ihmisoikeussopimusten valvontaelinten tulkinnan kehittymisen lisäksi yhteiskunnan muutokset, kuten uuden informaatioteknologian tai lääketieteen kehittyminen luovat uusia kysymyksiä, jotka edellyttävät ihmisoikeussopimusten sanamuotoa laajempaa tulkintaa. Esimerkiksi teköäly ilmiönä ei ole ollut ajankohdainen laadittaessa suurinta osaa voimassa olevista ihmisoikeussopimuksista.⁵¹

48 Perustuslain 22 §.

49 Ks. lisää livonen – Pollari 2020.

50 Ks. lisää livonen – Pollari 2020.

51 Viljanen – Seppä – Järvinen – Keskilampi 2022.

Ihmisoikeussopimuksissa ja perustuslaissa turvatuista oikeuksista voidaan johtaa yleisiä lapsioikeudellisia periaatteita, jotka tulee ottaa huomioon lapsia ja lapsiperheitä koskevassa päätöksenteossa ja muussa julkisen vallan toiminnassa. Lapsen oikeuksien komitea on määritellyt lapsen oikeuksien sopimuksen neljä sopimuskohtaa yleisperiaatteiksi, Kaikkia lapsen oikeuksien sopimuksen sopimuskohtia tulee tulkita yhdessä näiden yleisperiaatteiden kanssa. Nämä yleisperiaatteet ovat: syrjimättömyys (2 artikla), lapsen edun ensisijaisuus (3.1 artikla), lapsen oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen (6 artikla) sekä lapsen oikeus tulla kuulluksi ja lapsen näkemysten kunnioittaminen (12 artikla).

Lapsen oikeuksien sopimuksen yleisperiaatteiden lisäksi lapsen oikeus erityiseen suojeleluun ja perheyhteyden periaate ovat laajasti tunnustettuja lapsioikeudellisia periaatteita, jotka sisältyvät lapsen oikeuksien sopimukseen ja useaan muuhun ihmisoikeussopimukseen. Oikeuskirjallisuudessa myös oikeusturvan periaate on nostettu yhdeksi lapsen oikeusasemaa määritteleväksi oikeusperiaatteeksi.⁵²

5.1.3 Lainsäädäntö ja sen toimeenpanemisen voimavarat

Perus- ja ihmisoikeudet muodostavat perustan kaikelle muulle lainsäädännölle ja muulle julkisen hallinnon toiminnalle. Perustuslain mukaisesti julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Valtioilla on velvollisuus kunnioittaa, suojella ja toteuttaa perus- ja ihmisoikeuksia kaikessa lainsäädäntötyössä sekä muussa päätöksenteossa ja toiminnassa. Olennaista on varmistaa, että kaikki lainsäädäntö on yhteensopiva perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Tämä tarkoittaa myös sitä, että lainsäädännön toimeenpanoon osoitettujen voimavarojen tulee olla riittävät.

Eduskunnan käsiteltäväksi tuotavat lakiehdotukset on valmisteltava perustuslain mukaisesti ja niiden tulee täyttää myös Suomea sitovista kansainvälisistä ihmisoikeusvelvoitteista ja EU:n perusoikeusvelvoitteista johtuvat vaatimukset. Perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden kannalta olennaiset kysymykset tulee siksi tunnistaa jo lainvalmisteluprosessin alkuvaiheessa, ja ne on huomioitava koko prosessin ajan. Lapsiin, nuoriin ja perheisiin liittyviä perus- ja ihmisoikeusvelvoitteita on käsitelty julkaisussa ”Kansallisen lapsistrategian oikeudellinen perusta”.⁵³

52 Hakalehto 2018.

53 Iivonen – Pollari 2020.

Julkisen vallan perus- ja ihmisoikeusvelvoitteet ovat sekä positiivisia että negatiivisia. Positiivinen velvoite edellyttää julkiselta vallalta aktiivisia toimia perus- ja ihmisoikeuden turvaamiseksi, kuten koulutuksen, sosiaali- ja terveystalvelujen tai toimeentuloturvan järjestämiseksi. Negatiivinen velvoite tarkoittaa, että julkisella vallalla on velvollisuus olla puuttumatta perus- ja ihmisoikeutena turvattuihin yksilön oikeuksiin tai ainakin puuttumisella tulee olla vahva oikeudellinen peruste.

Lainsäätäjällä on velvollisuus kiinnittää lapsiin ja lapsen oikeuksien toteutumiseen erityistä huomiota. Tämä perustuu syrjimättömyyteen, lapsen edun ensisijaisuuteen, lapsen oikeuteen kehittyä ja kasvaa täysiin valmiuksiinsa sekä lapsen oikeuteen saada erityistä suojelua. Lapsen oikeuksien tehokas turvaaminen edellyttää, että lapsen oikeudellista asemaa tarkastellaan aina suhteessa kulloiseen oikeudelliseen ja yhteiskunnalliseen kontekstiin. Lapsen oikeuksien sopimuksen sekä muiden ihmisoikeusvelvoitteiden ja perusoikeuksien näkökulmasta keskeistä on myös se, ettei mitään yksittäistä oikeutta voida lakeja säädettäessä arvioida irrallisina, vaan niiden tehokas ja kokonaisvaltainen turvaaminen edellyttää kokonaisvaltaista tarkastelua.

Oikeudellisen sääntelyn johdonmukaisuutta edistää se, että säädöshankkeissa otetaan systemaattisesti huomioon lasta koskeva sääntelyn kokonaisuus, siellä tehdyt ratkaisut sekä niille esitetyt perustelut. Se edellyttää, että lainsäätäjän käytössä on vahvaa sääntelyn yleisosaamista yksittäisten alojen asiantuntijaosaamisen rinnalla. Aikanaan tehdyt ratkaisut eivät myöskään saa vakiintua ikiaikaisiksi, vaan niitä on oltava valmius arvioida tarvittaessa uudestaan.

Ammattieettiset periaatteet. Oikeudelliset normit tarvitsevat rinnalleen ammattieettisiä koodeja, joilla on merkitystä oikeudellisia normeja täydentävinä. Ammattieettiset velvoitteet pohjaavat usein ihmisoikeuksiin ja siten vahvistavat ihmisoikeussopimusten velvoitteiden toteutumista käytännön toiminnassa. Ihmisoikeuksien ja eettisten normistojen on kuvattu liittyvän toisiinsa muun muassa siten, että ihmisoikeussopimukset muodostavat eräänlaisen ”verkon”, jota ammattieettiset koodit täydentävät.⁵⁴ Ammattieettiset normit toimivat omalta osaltaan myös välillisinä oikeudellisina standardeina, joiden avulla voidaan arvioida, miten eri alojen ammattilaisten toiminta täyttää esimerkiksi huolellisuuteen liittyvät vaatimukset.⁵⁵

Lainsäädännöllä asetetaan puitteet toiminnalle ja eettisille valinnoille. Toisaalta eettiset säännöt ohjaavat toimintaa niissä tilanteissa, joissa normi on joustava tai tulkinnanvarainen eikä anna yksittäisessä ja tapauskohtaisessa tilanteessa riittävästi informaatiota

54 Scheinin 1991.

55 Ks. esim. terveydenhuollon osalta Pollari 2019.

ratkaisun perustaksi. Vaikka eettisillä ohjeilla on vahva asema ammattikunnan käytännön toiminnassa, niitä ei kuitenkaan voida rinnastaa eduskunnan säätämiin lakeihin eikä esimerkiksi soveltaa tuomioistuimissa. Ammatillaisen joutuessa punnitsemaan ammattietiikan ja lain painoarvoa, näyttäytyy asia puhtaan oikeudellisen tarkastelun perusteella selvältä: lakia tulee noudattaa. Mikäli oikeudellinen normi mahdollistaa harkintaa eettiset ohjeet luovat punnintakehikkoa harkinnalle.⁵⁶

5.1.4 Johtaminen, ammatillinen osaaminen sekä monipuolinen ja laadukas tietopohja

Lapsi- ja perhepolitiikan toteuttamisessa tarvitaan ajankohtaista tietoa lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta. Strategian toimeenpanossa tärkeitä ovat myös lasten kanssa tai lasten asioissa työskentelevien ammattilaisten tieto ja osaaminen sekä johtaminen.

Ammatillisen osaamisen ja tiedonkäytön optimaalinen hyödyntäminen edellyttää hyvää **johtamista** ja sitä tukevaa toimintakulttuuria. Korkeatasoinen ja hyvin hyödynnetty ammatillinen osaaminen on tärkeä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumien tae. Se, miten julkisen hallinnon organisaation johto – esimerkiksi ministeriön, muun valtion viraston, hyvinvointialueen tai kunnan johto – on sitoutunut perus- ja ihmisoikeuksien aktiiviseen toteuttamiseen, ammatillisen osaamisen optimaaliseen hyödyntämiseen sekä monipuolisen ja laadukkaan tietopohjan käyttämiseen, vaikuttaa merkittävästi siihen, miten julkinen hallinto suoriutuu tehtävistään.

Koska perus- ja ihmisoikeuksilla turvataan hyvinvointia ja lasten ja nuorten kehitystä, johtamisen ja toimintakulttuurin tulee perustua niiden aktiiviseen toteuttamiseen.⁵⁷ Esimerkiksi oikeus opetukseen ja koulutukseen turvaa lapsen oppimista, kehitystä ja muuta hyvinvointia. Oikeus parhaaseen mahdolliseen terveydentilaan ja oikeus terveyspalveluihin turvaa lapsen terveyden lisäksi oikeutta elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen sekä muuta hyvinvointia. Perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen seurannassa ja tarvittavien kehittämistoimien suuntaamisessa tarvitaan monipuolista tietoa hyvinvoinnista.

Perus- ja ihmisoikeudet muodostavat kokonaisuuden, jossa oikeudet liittyvät toisiinsa ja ovat toisistaan riippuvaisia. Esimerkiksi lapsen perus- ja ihmisoikeutena turvattu oikeus suojeluun kaikenlaiselta väkivallalta edellyttää paljon muitakin toimia kuin väkivallan

⁵⁶ Ks. esim. Nieminen 2018.

⁵⁷ Perustuslain 22 §:n mukaisesti julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

kriminalisointia. Tarvitaan tietoisuuden parantamista lapsen oikeuksista ja lapsiin kohdistuvan väkivallan eri muodoista, ammattilaisten osaamisen ja yhteistyön vahvistamista väkivaltakysymyksiin liittyen, systemaattista ennaltaehkäisevää työtä, kuten lasten kasvuympäristön turvallisuuden vahvistamista ja eri palvelujen kehittämistä sekä monia muita toimia.

Laadukkaaseen tietoon pohjaava ja näyttöön perustuva toiminta ovat olennainen osa ammatillista osaamista. Lähtökohtana on lasten, nuorten ja heidän perheidensä saama hyöty. Tutkimuksiin perustuva näyttö tuo uutta tietoa ammattilaisille, mutta ei korvaa heidän asiantuntemustaan. Ammatilainen on viime kädessä se, joka päättää, miten tutkimuksia sovelletaan yksittäisissä tilanteissa.⁵⁸ Ammatilliseen osaamiseen kuuluu kokemuksesta syntyvää tietoa ja sen kehittymiseen vaadittavaa arviointikykyä, ongelmanratkaisutaitoja, itsearviointitaitoja ja tietoisuutta omista toimintatavoista sekä kykyä oman toiminnan ohjaukseen ja tarvittaessa toimintatapojen muuttamiseen.

Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelmassa on tunnistettu, että lasten kanssa työskentelevillä ammattilaisilla on tärkeä rooli lasten ja nuorten osallisuuden ja toimijuuden tukemisessa, ja lapsen oikeuksien täysimääräinen ja aktiivinen toteutuminen edellyttää ammattilaisilta niiden osaamista. Toimenpiteenä linjattiin, että lapsen oikeuksien koulutusta laajennetaan kattamaan kaikki lasten ja nuorten parissa työskentelevät sekä heitä koskevia päätöksiä valmistelevat ja tekevät toimijat.⁵⁹

Lapsistrategian toimeenpanossa toteutettiin yhteistyössä eri ammattiryhmien kanssa koulutuskokonaisuus, jonka tarkoituksena on vahvistaa toimijoiden valmiuksia ja edistää lapsen oikeuksia ja erityisesti lasten osallisuutta koskevaa osaamista Suomessa. Lapsen oikeuksien 10-osainen verkkokoulutuskokonaisuus valmistui helmikuussa 2023. Toimenpiteen taustalla on YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 42 artiklan⁶⁰ sisältämä velvollisuus tiedottaa lapsen oikeuksista ja lapsen oikeuksien komitean Suomelle antamat suositukset siitä, että lasten kanssa työskentelevien tietoisuutta ja koulutusta lapsen oikeuksista tulisi lisätä⁶¹. Ammatilaisille suunnattua koulutuskokonaisuutta pidettiin tärkeänä toimenpiteenä parlamentaarisen komiteassa sekä lapsistrategian seurantatyöryhmässä. Lapsistrategiaan linjattiin muun muassa sen varmistaminen, että kaikilla lasten kanssa toimivilla aikuisilla on riittävä ymmärrys ja osaaminen lasten osallisuuden ja toimijuuden

58 Kortenieniemi – Borg 2008.

59 Lapsistrategian toimeenpanosuunnitelman TP26: Toteutetaan lapsen oikeuksia ja erityisesti lasten osallisuutta koskeva koulutuskokonaisuus ammattilaisille.

60 Lapsen oikeuksien sopimuksen 42 art.: Sopimusvaltiot sitoutuvat saattamaan yleissopimuksen periaatteet ja määräykset yleisesti niin aikuisten kuin lastenkin tietoon tarkoituksellisesti ja aktiivisesti.

61 YK:n lapsen oikeuksien komitean päätelmät Suomelle 2011 (CRC/C/FIN/CO/4).

tukemisesta. Koulutuskokonaisuutta olivat toivoneet myös lasten kanssa työskentelevät eri alojen ammattilaiset sekä lapset itse. Koulutuskokonaisuutta on tarkoitus päivittää ja täydentää lapsistrategiayksikön toiminnassa myös tulevilla hallituskausilla.⁶²

Kokemusasiatuntijuus pohjautuu omakohtaiseen kokemustietoon, jonka perustana ovat henkilökohtaiset kokemukset. Se on toimimisen tapana tietoa välittävää, tukea tuottavaa, vaikuttamiseen ja muutokseen suuntautuvaa, joka edellyttää omakohtaisen kokemuksen haltuun ottamista, jakamista, hyödyntämistä ja jalostamista.⁶³ Lapsistrategiassa kokemusasiatuntijuus on merkittävässä roolissa erityisesti lasten ja nuorten osalta. Lapsistrategiassa lasten ja nuorten osallisuus on läpileikkaava linjaus ja se pitää sisällään myös sen arvostamisen, että lapsilta ja nuorilta saatava tieto on arvokasta ja välttämättömyyttä heille suunnattujen palveluiden kehittämisessä sekä heitä koskevassa päätöksenteossa. Lapset ja nuoret ovat olleet useasti ja monella tapaa tiedontuottajina lapsistrategian toimeenpanossa.⁶⁴

Lapsi- ja perhepolitiikka koskeva päätöksenteossa tarvitaan **riittävää, monipuolista ja ajantasaista tietoa** lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvoinnista. Tätä on korostanut myös YK:n lapsen oikeuksien komitea. Hyvä tietopohja ja selkeät indikaattorit mahdollistavat vaikuttavien toimien suunnittelun, toteuttamisen, seurannan ja kehittämisen. Vaikka lasten ja nuorten hyvinvoinnissa on olemassa paljon tietoa ja indikaattoreita, ongelmana on, että sen käyttöä vaikeuttavat tiedon hajanaisuus ja koordinaation puute sekä tietoauskot erityisesti tiettyjä lapsiryhmiä koskevan tiedon osalta. Tätä ongelmaa tarkasteltiin ja siihen pyrittiin löytämään ratkaisuja lapsistrategian toimeenpanossa yhdessä lapsiasiavaltuutetun ja Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiön (Itla) kanssa⁶⁵.

Tilastokeskuksen lapsistrategian toimeenpanoon liittyvässä raportissa⁶⁶ todettiin, että lapsia koskeva tieto on hajallaan, koska tiedontuottajia on hyvin monia. Tietoa tuottavat muun muassa Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, Tilastokeskus ja Kela sekä niiden lisäksi myös tutkimuslaitokset, yliopistot ja valtion ja kuntien hallinto. Kun tiedontuottajia on hyvin monia ja tieto hajallaan eri toimijoiden verkkosivuilla ja julkaisuissa, muodostuu se tiedon käyttäjän näkökulmasta ongelmaksi. Oikean tiedon löytäminen vaatii sen käyttäjiltä

62 Ks. lisää luku 5.2.9.

63 Kettunen – Kasila 2021, s. 11-12.

64 Ks. tarkemmin seurantakertomuksen jakso ”Lasten oikeus tulla kuulluksi ja saada tietoa”.

65 Itlan raportti kansalliselle lapsistrategialle lasten hyvinvointi-indikaattoreista ilmestyy keväällä 2023.

66 Lahtela – Pärnänen 2023.

osaamista ja tietämystä sekä riittävästi aikaa tiedonhakuun. Tätä ongelmaa korostivat myös lapsivaikutusten arvioinnin käsikirjaan haastatellut lainvalmistelijat.⁶⁷ Tiedon hajanaisuus vaikuttaa myös siihen, että tietoa on vaikea yhdistää eri tietolähteistä.

Tilastokeskuksen raportissa nostettiin yhtenä keskeisenä tietoon liittyvänä epäkohtana esille, että tietoa löytyy epätasaisesti erilaisista lapsiryhmistä. Esimerkiksi mitä pienemmistä lapsista on kyse, sitä vähemmän tietoa on saatavilla. Myös isommissa lapsissa on sellaisia lapsiryhmiä, joista tietoa ei ole saatavilla samalla tavoin kuin muista. Muun muassa kouluissa tehtyjen kyselytutkimusten ulkopuolelle jäävät sellaiset lapset, joilla on esimerkiksi heikon kielitaidon tai toimintarajoitteiden takia vaikeuksia vastata kysymyksiin. Nämä lapset ovat juuri niitä, joiden hyvinvoinnista olisi tärkeää saada enemmän tietoa haavoittuvan aseman vuoksi. Haavoittuvassa asemassa olevilla lapsilla on suurempi riski pahoinvointitekijöiden kasaantumiseen, joten riittävän tiedon saaminen on erittäin tärkeää. Tiedon puutteet liittyvät selkeästi tiettyihin lapsiryhmiin kuten maahanmuuttajataustaisiin lapsiin, vammaisiin lapsiin sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin.

Lapsiin kohdistuvan väkivallan tietopohjatyöryhmän⁶⁸ työssä nostettiin useaan otteeseen esille myös eettisiä kysymyksiä liittyen sekä tiedon keräämiseen että sen käyttöön. Esimerkiksi lapsiuhritutkimuksen yhteydessä oli tarkoituksena tehdä erillinen pilotti⁶⁹, jotta myös erityistä tukea tarvitsevien lasten ja nuorten ääni saataisiin jatkossa paremmin kuuluviin. Lähtökohtana oli, että lapsiuhritutkimuksen kyselyn toteuttaminen erityistä tukea tarvitseville lapsille ja nuorille vaatii huolellista suunnittelua ja tarkkaa eettistä ennakoarviointia. Tällaista tutkimusta ei ole aikaisemmin tehty erityistä tukea tarvitsevilla lapsilla ja nuorilla, josta syystä pilotin tarkoituksena oli testata lähinnä sitä, miten tällainen tutkimus olisi metodologisesti mahdollista suorittaa. Tuloksilla ei haettu laajaa yleistettävyyttä, vaan tarkoitus oli kehittää lapsiuhritutkimusta siihen suuntaan, että se tuottaa tulevaisuudessa tietoa myös erityistä tukea tarvitsevien lasten ja nuorten uhrikokemuksista. Pilotin suunnittelu aloitettiin, mutta valitettavasti pilottia ei voitu ajanpuutteen vuoksi toteuttaa osana lapsiuhritutkimusta. Jatkossa olisi tärkeää osoittaa resurssit metodologiselle tutkimukselle, joka mahdollistaisi, että myös eritavoin vuorovaikutuksessa olevilla ja erilaisia kommunikaatiokeinoja käyttävillä lapsilla ja nuorilla olisi mahdollisuus osallistua kyselytutkimuksiin.

67 Iivonen – Pollari 2021.

68 Lapsiin kohdistuvan väkivallan tietopohjatyöryhmän työskentely tapahtuu osana lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyn ohjausryhmän (THL) toimintaa. Tietopohjatyöryhmän työskentelyssä ovat mukana THL, STM, lapsistrategia, lapsiasiavaltuutettu, KRIMO, Itä-Suomen yliopisto ja Mannerheimin Lastensuojeluliitto.

69 Ks. lapsiuhritutkimuksen pilotista tarkemmin Laura Mielityisen blogi (lapsistrategia.fi) tulossa keväällä 2023.

Lisäksi tiedon käytön ongelmaksi voi muotoutua se, että myöskään sen jatkuvuutta ei ole usein taattu. Lasten ja nuorten hyvinvoinnin kattava ja laadukas tietopohja on keskeinen tekijä kaikessa lapsiin ja nuoriin liittyvässä päätöksenteossa ja toiminnan kehittämisessä. Tilastokeskuksen raportissa tuotiin lisäksi esille, että lapsitietoa toivottaisiin tuotettavan nykyistä huomattavasti nopeammin. Palveluiden käytöstä saatava tieto on nopeampaa tuottaa, mutta toimenpiteiden vaikuttavuudesta saadaan tietoa viiveellä. Tämä koskee varsinkin subjektiivista hyvinvointitietoa. Osaltaan siihen vaikuttaa se, että kyselytietojen analysointi ja raportointi vievät aikaa.

Myös lasten itsensä tuottaman hyvinvointitieto on välttämätöntä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Kouluterveyskysely on tärkein lapsilta ja nuorilta kerätyn tiedon lähde. Lasten kokeman väkivallan osalta tärkein tietolähde on edellä mainittu Lapsiuhritutkimus, jonka toteuttaminen oli kirjattu lapsistrategian toimeenpanosuunnitelmaan ja sen toteutti Tampereen yliopisto lapsistrategian rahoituksella. Osallisuuden näkökulmasta lapsilla tulisi olla oikeus tulla kuulluksi niin hyvinvoinnin mittareita valitessa kuin hyvinvointitietoa tuotettaessa.⁷⁰ Lisäksi tarvitaan lasten ja nuorten vanhemmille ja muille huoltajille suunnattuja kyselytutkimuksia riittävän laajan ja monipuolisen tietopohjan saavuttamiseksi.⁷¹

Viime aikoina on tuotu esille, että kouluissa tehtäviä tiedonkeruita on paljon ja ne rasittavat jo muutoinkin kiireistä koulun arkea. Kyselyt koetaan kuormittavina osaltaan myös siksi, koska niihin liittyy vanhempien informoinnin ja tietosuojan velvoitteita. Koulukyselyiden osalta onkin tuotu esille, että kansallisesti merkittävien kyselyiden, kuten Kouluterveyskysely tai Lapsiuhritutkimus, toteutus tulisi turvata ja ne tulisi priorisoida suhteessa opinnäytetöihin sekä suppeampiin yksittäisiin tutkimuksiin. Tämä voitaisiin toteuttaa esimerkiksi niin, että tärkeimmiksi katsottavista kansallisista lapsille ja nuorille tehtävistä kyselytutkimuksista säädettäisiin valtioneuvoston asetuksella.

Merkittävä kysymys lasten kannalta on se, miten kyselyillä heiltä kerättyä tietoa kyetään palauttamaan lapsille itselleen. Kysymystä pohdittiin myös lapsistrategian seurantakertomuksen työpajoissa, jossa asia nostettiin merkittäväksi lapsen oikeuksiin liittyväksi ja tutkimuseettiseksi seikaksi.

70 Lahtela – Pärnänen 2023.

71 Esimerkiksi THL:n pienten lasten perheille tekemä FinLapset-kyselytutkimus. Ks. myös Ellonen – Pösö – Peltonen 2015.

Indikaattoritieto on olennaista, jotta lasten ja nuorten hyvinvoinnin kokonaiskuva ja siinä tapahtuneita muutoksia voidaan kansallisesti seurata. Indikaattoritiedon lisäksi tarvitaan kuitenkin muutakin tietoa kuten erillistutkimuksia ja -selvityksiä, sillä indikaattoritiedon avulla ei voida saada vastausta esimerkiksi siihen, mitkä tekijät ovat muutosten taustalla. Se edellyttää laadukasta tutkimustietoa.

5.2 Lapsistrategian toimeenpanon toteutuminen

Tämä osio lapsistrategian toimeenpanon toteutumisesta on jäsenneily lapsistrategian linjauksia ja lapsistrategian toimeenpanosuunnitelman sisältöjaksoja mukaillen. Jokaisessa jaksossa nostetaan esille toteutettuja lapsistrategian toimenpiteitä (jäljempänä lyhenne TP). Nostoissa on hyödynnetty toimenpiteiden toteuttajilta saatuja loppuraportteja, joissa on kuvattu toimenpiteen tuotokset ja myös ehdotukset jatkotoimenpiteiksi (kokonaisuudessaan erillisenä liitetiedostona).

Jokainen jakso sisältää myös kuvausta lapsen oikeuksien ja hyvinvoinnin nykytilasta, haasteista ja kehittämiskohteista. Nykytilan kuvaukseen on hyödynnetty viranomaistiedon ja tutkimus- ja selvitystiedon ohella seurantakertomuksen valmistelun työpajoista sekä eri lapsistrategian työryhmiltä saatua palautetta ja informaatiota.

5.2.1 Syrjinnän ja eriarvoisuuden torjunta sekä haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksien turvaaminen

Lasten hyvinvointi on Suomessa polarisoitunut: suurimmalla osalla lapsista menee hyvin, mutta osa lapsista voi huonosti. Hyvinvoinnin polarisoitumista korostettiin useassa lapsistrategian seurantakertomuksen työpajassa ja sitä pidettiin lasten hyvinvoinnin kannalta keskeisenä ongelmana. Hyvinvoinnin polarisoituminen kärjistyy kriisitilanteissa ja poikkeusoloissa, ja kriisien haitalliset seuraukset kasautuvat heikoimmassa asemassa oleville. Tämä on näkynyt myös koronakriisissä ja asia nousi esille koronatyöryhmän julkaisuissa. Toimeentulovaikeudet heikentävät lasten mahdollisuuksia yhdenvertaiseen ja tasa-arvoiseen osallisuuteen yhteiskunnassa.⁷² Lapsuudessa koettu eriarvoisuus tai puute voi heijastua pitkälle aikuisuuteen, ja huolena ovat myös lapsiperheköyhyyden ylisukupolviset vaikutukset.

⁷² Suomessa lapsiköyhyyttä esiintyy etenkin yksinhuoltaja- ja maahanmuuttajaperheissä, ks. esim. Lindroos – Sirniö – Vaalavuo 2021. Ks. asiassa myös Child Poverty Solutions for Finland –selvitys, jossa kartoitettiin kansainvälisiä malleja lapsiperheköyhyyden vähentämiseksi. Raporttiin on koottu vertailussa esiin tulleet köyhyyttä vähentävät toimet (Bucelli – McKnight 2023).

Syrjintä koskettaa monia lapsia eri syistä. Esimerkiksi syntyperään, ihonväriin, uskontoon, kieleen, vammaan tai sairauteen, sukupuoleen tai seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvät syrjintäkokemukset koskettavat myös lapsia. Monet näistä seikoista tunnistetaan syrjinnän vastaisessa lainsäädännössä, mutta syrjinnän ehkäisemisessä ja yhdenvertaisuuden lisäämisessä lasten arjessa on vielä paljon tehtävää.

Kansallisessa lapsistrategiassa yksi pääajatuksista on, että haavoittuvassa asemassa olevien lasten asema turvataan ja heidän tarpeensa tunnistetaan paremmin. Haavoittuvassa asemassa olevien ja syrjinnälle alttiiden lapsi- ja nuorisoryhmien hyvinvoinnin toteutuminen ja sitä vahvistavat ja estävät tekijät olivat yksi merkittävimmistä keskustelun aiheista lapsistrategian seurannan työpajojen tapaamisissa. Haavoittuvuus voi liittyä pitkäkestoiseen rakenteelliseen syrjintään esimerkiksi vamman, sairauden tai ihonvärin johdosta. Haavoittuvuus voi toisaalta olla tilannekohtaista, jos lapsi on esimerkiksi lastensuojelun asiakkaana tai hän on rikoksen uhrina, rikoksesta epäiltynä tai syytettynä.

Tällä hetkellä ne lapset, jotka ovat syystä tai toisesta muita haavoittuvammassa asemassa, eivät aina saa tarvitsemaansa tukea ja apua. Lapsille tarkoitetut palvelut eivät aina ole johdonmukaisesti ja kattavasti saatavilla, ja palvelujen saavuttaminen voi tosiasiallisesti edellyttää voimavaroja, joita kaikilla lapsilla tai perheillä ei ole. Monet lapset kohtaavat myös syrjiviä rakenteita tai joustamattomia käytäntöjä juuri niissä tilanteissa, joissa he eniten tarvitsisivat tukea tai apua. Lapsen olosuhteissa voi olla yhtä aikaa monia eri seikkoja, jotka lisäävät eri tavoin hänen asemansa haavoittuvuutta.

Lapsistrategian linjauksena on esitetty, että lasten yhdenvertaisuutta edistetään suunnitelmallisilla toimin. Tähän tarvitaan tietoa muun muassa hyvinvointieroista ja niiden syistä. Yhdenvertaisuuden edistäminen myös edellyttää sen varmistamista, että erilaiset palvelut, tukimuodot ja osallisuuden kanavat ovat yhdenvertaisesti ja syrjimättömästi saatavilla kaikille lapsille. Strategisena linjauksen onkin tuotu esille, että kehitetään saavutettavuutta ja erilaisia tietoyhteiskunnan toimintamuotoja lapsilähtöisesti ja lasten moninaisuus huomioiden.

Haavoittuvuuden osalta strategisena linjauksena on esitetty, että haavoittuvuus otetaan kattavasti huomioon ennaltaehkäisevässä työssä, korjaavissa toimenpiteissä ja palveluissa sekä oikeusturvajärjestelmissä. Strategian tavoitteena on myös lisätä toimia erityisen haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksien toteuttamiseksi sekä tunnistaa lapsen olosuhteissa erilaiset haavoittuvuutta lisäävät seikat ja niiden kasautuminen.

Toimenpiteet

TP3: Laaditaan selvitys koronaepidemian vaikutuksista lasten läheissuhteiden ylläpitoon ja perhe-elämän suojaan.

Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelman useat toimenpiteet ovat liittyneet kohdennetusti tai osaltaan syrjinnän ja eriarvoisuuden vähentämiseen ja yhdenvertaisuuden toteutumisen edistämiseen. Usein näissä toimenpiteissä on ollut kysymys haavoittuvassa asemassa olevista tai syrjinnälle alttiista lapsi- ja nuorisoryhmistä. Yksi tällainen lapsistrategian toimenpide oli Liisa Niemisen tutkimus koronapandemian vaikutuksista haavoittuvassa asemassa olevien lasten läheissuhteiden ylläpitämiseen ja perhe-elämän suojaan⁷³. Koronakriisin hallinta on ollut tärkeä julkisen vallan tehtävä kriisin alusta lukien. Lapsistrategian koronatyöryhmä piti tärkeänä, että kriisin sekä sen perusteella tehtyjen toimien vaikutuksia seurataan ja arvioidaan pitkäjänteisesti. Vaikutusten seuranta ja arviointia tulee erityisesti kohdistaa haavoittuvassa asemassa olevien lapsi- ja nuorisoryhmien tilanteeseen.

Niemisen tutkimuksen lähtökohtana oli, että koronapandemia ei vaikuttanut kaikkiin samalla tavalla. Erityisen ankarasti se vaikutti haavoittuvassa asemassa vankiloissa, lastensuojelulaitoksissa ja kehitysvammalaitoksissa oleviin, kun yhteydenpitoa rajoitettiin, tapaamiset kiellettiin tai siirrettiin etätapaamiseksi. Rajoitukset kohdistuivat myös laitoksissa olevien henkilöiden lapsiin, joten perhe- ja yksityiselämän suojaa rajoitettiin. Tutkimus antoi antaa selkeän kuvan niistä konkreettisista ongelmista, joita haavoittuvassa asemassa olevat lapset ovat kohdanneet koronapandemian aikana ja korosti velvoitetta löytää tasapaino perhe-elämän suojan ja hengen suojaamisvelvollisuuden ja terveyden edistämisen välillä pandemian aikana. Tutkimuksen perusteella saatiin hyvä kuva siitä, mihin toimenpiteisiin tulisi vastaisuudessa ryhtyä, jos pandemian tai muun vastaavan syyn takia joudutaan pohtimaan perus- ja ihmisoikeuksien rajoittamista.

73 Nieminen 2022. Kyseinen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelman toimenpide (TP3) kuului lapsistrategian toimeenpanosuunnitelmassa osioon "Lapset, nuoret ja koronakriisi". Seurantakertomuksessa tutkimus nostetaan esille "Haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksien turvaaminen", sillä toimenpide vastaa hyvin myös tähän aiheeseen. Tutkimuksessa määriteltiin haavoittuvuutta yleisesti sekä oikeudellisesta näkökulmasta ja tutkimus koski lapsi- ja nuorisoryhmiä, jotka ovat erityisen haavoittuvassa asemassa.

TP4: Laaditaan selvitys ja arvio lasten ja nuorten itsemääräämisoikeutta, osallisuutta ja päätöksentekoa koskevasta sääntelystä sosiaali- ja terveydenhuollossa.

Osana sosiaali- ja terveysministeriössä käynnissä ollutta asiakkaiden ja potilaiden itsemääräämisoikeutta koskevan lainsäädännön valmistelua Virve Toivonen toteutti lapsistrategialle ja sosiaali- ja terveysministeriölle selvityksen, jossa tarkasteltiin lasten osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta koskevaa sosiaali- ja terveydenhuollon sääntelyä⁷⁴. Selvityksessä kartoitettiin systemaattisesti lasten ja nuorten sekä heidän huoltajiensa tai muiden päätöksentekoon osallistuvien oikeudellista asemaa voimassa olevassa sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännössä. Siinä myös arvioitiin sääntelyn toimivuutta ja sen mahdollisia puutteita erityisesti perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta sekä tehtiin ehdotuksia lasten oikeudellista asemaa, osallisuutta ja päätöksenteko-oikeutta koskevan sääntelyn ja sen soveltamisen kehittämiseksi.

Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluilla on merkittävä asema lasten ja nuorten hyvinvoinnin turvaamisessa. Varsinkin paljon palveluja tarvitsevat lapset ja nuoret saattavat kuitenkin kohdata eriarvoistavaa kohtelua, ja alaikäisten päätöksenteko-oikeutta ja osallisuutta koskeva sääntely on osin hajanaista ja ristiriitaista. On myös todettu, että lasten eriarvoisuus korostuu, jos päätöksiä valmisteltaessa ja toimintaa suunniteltaessa ei huomioida niiden tosiasiallisia vaikutuksia eri asemassa oleviin lapsiin. Siksi päätöksenteossa ja toiminnassa, kuten esimerkiksi lainvalmistelussa ja palveluiden järjestämisessä ja toteuttamisessa, on huomioitava sekä lapset omana kohderyhmänään että lasten keskenään erilaiset tilanteet ja tarpeet.

Toivosen selvityksen perusteella nousi esiin kolme keskeistä havaintoa, joihin tulee kiinnittää erityistä huomiota lasten oikeuksien sääntelyssä. Sääntelyn johdonmukaisuuden varmistamiseksi lapsen oikeuksia ja oikeudellista asemaa koskevaa sosiaali- ja terveydenhuollon sääntelyä on tärkeä tarkastella kokonaisuutena. Samaan aikaan lapsen oikeuksien tehokas turvaaminen edellyttää, että sääntelyn konteksti otetaan aikaisempaa paremmin huomioon ja että lainsäädännön toimeenpanoon panostetaan jatkossa enemmän.

74 Virve Toivosen selvitys julkaistaan sosiaali- ja terveysministeriön julkaisusarjassa keväällä 2023.

TP5: Laaditaan selvitys saamelaislasten ja romanilasten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisesta Suomessa.

Lapsistrategian toimeenpanosuunnitelman saamelaislapsia koskevan toimenpidekirjauksen taustalla vaikutti se, että saamelaislasten oikeudet eivät tällä hetkellä toteudu yhdenvertaisesti muihin väestöryhmiin kuuluvien lasten oikeuksien kanssa. Myös tieto heidän hyvinvoinnistaan on puutteellista. YK:n lapsen oikeuksien komitea on suosittelut, että Suomi seuraa ja arvioi saamelaislasten oikeuksien huomioon ottamista kansallisissa suunnitelmissa ja ohjelmissa. Lapsiasiavaltuutetun toteuttamassa selvityksessä⁷⁵ tarkasteltiin saamelaislasten hyvinvointia ja oikeuksien toteutumista lasten itsensä kertomana. Selvitys on tärkeä jo siitäkin syystä, että Suomessa asuvista saamelaislapsista on saatavilla hyvin vähän tietoa. Selvitykseen osallistui 11–17-vuotiaita itsensä saamelaisiksi kokevia lapsia saamelaisten kotiseutalueelta ja muualta Suomesta.

Selvityksen keskeisimpinä tuloksina ovat saamelaislasten vahva luontosuhde ja huoli ilmastonmuutoksen vaikutuksista pohjoiseen luontoon; harvaan asutun alueen haasteet liikkumisessa ja palvelujen saatavuudessa; saamen kielten käyttömahdollisuudet sekä saamelaisuus ja saamelaisten oikeudet. Tulosten mukaan lapset nostivat tärkeimmiksi keinoiksi saamelaislasten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisen edistämiseksi tiedon lisäämisen saamelaiskulttuurista, mahdollisuuden käyttää saamen kieliä enemmän vapaa-ajalla, saamenkieliset oppimateriaalit ja pätevät opettajat sekä vapaa-ajanviettopaikat, julkisen liikenteen, kuljetukset ja ajoluvat. Selvityksen tulokset tarjoavat esimerkiksi saamelaisyhteisölle ja päättäjille ajankohtaista tietoa päätöksenteon, kehittämistyön ja toiminnan tueksi.

YK:n lapsen oikeuksien komitea on todennut, että romanilasten oikeudet eivät tällä hetkellä toteudu Suomessa yhdenvertaisesti muihin väestöryhmiin kuuluvien lasten kanssa ja että tieto romanilasten hyvinvoinnista on puutteellista. Komitea on myös kiinnittänyt huomiota romaneihin kohdistuvaan syrjintään ja edellyttänyt, että Suomen valtio tehostaa romanilasten hyvinvoinnin edistämistä ja ehkäisee syrjintää tehokkaammin. Lapsiasiavaltuutettu toteutti myös osana edellä mainittua toimenpidettä selvityksen, jossa tarkasteltiin romanilasten hyvinvointia ja oikeuksien toteutumista lasten itsensä kertomana.⁷⁶ Siihen osallistui 11–17-vuotiaita itsensä romaniksi kokevia lapsia eri puolilta Suomea.

75 Weckström - Kekkonen, K. – Kekkonen, O. 2023a.

76 Weckström – Kekkonen, K. – Kekkonen, O. 2023b.

Selvityksen tulokset voidaan tiivistää neljään hyvinvointia ja oikeuksien toteutusta lähestyvään kokonaisuuteen. Nämä ovat perheen ja suvun merkitys; ylpeys romanikulttuurista ja halu oppia romanikieltä; kokemukset kiusaamisesta ja syrjinnästä sekä tulevaisuudensuunnitelmat ja unelmointi. Tulosten mukaan lapset nostivat tärkeimmiksi keinoiksi hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisen edistämiseksi tiedon lisäämisen romanikulttuurista, romanilasten ja pääväestön yhteiset kohtaamiset, pääväestön romaneja kohtaan olevien asenteiden muutoksen sekä kyvyn kohdata romanilapset yksilöinä. Tärkeimpänä toimenpiteenä selvityksen pohjalta nousee romanilasten tukeminen erilaisissa lapsuuden ja nuoruuden nivelvaiheissa kuten koulun aloituksessa, koulun vaihtamisessa, harrastusten aloituksessa, toisen asteen koulutusvalinnoissa sekä romanivaatteiden käytön aloituksessa. Selvityksen tulokset tarjoavat ajankohtaista tietoa esimerkiksi romaniyhteisölle sekä romanilapsia koskevan päätöksenteon ja toiminnan tueksi. Suomen romanipoliittinen ohjelma (Rompo3) julkaistiin alkuvuodesta 2023.⁷⁷ Ohjelma on voimassa vuosina 2023–2030. Rompo3 -ohjelman läpileikkaavina tavoitteina on yhdenvertaisuus, osallisuus ja osallistuminen sekä syrjinnän poistaminen puuttumalla romanivas-taisuuteen. Kyseiset painopistealueet ohjaavat romanipoliittisten toimenpiteiden valtavirtaistamista. Rompo3 -ohjelma sisältää linjauksia myös romanilasten ja -nuorten hyvinvointia ja oikeuksien toteutumista koskien. Lapsiasiavaltuutetun julkaisua on hyödynnetty ohjelman linjauksissa.

TP6: Laaditaan koulutuspaketti seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuudesta sekä sateenkaariperheistä ammattilaisille

Seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluvat lapset ja nuoret kokevat usein muita enemmän kiusaamista ja syrjintää, ja lasten ja nuorten parissa työskentelevillä ammattilaisilla on suuri merkitys heidän hyvinvointinsa kannalta. Yksi merkittävä tekijä sateenkaarilasten ja -nuorten oikeuksien toteutumisessa ja hyvinvoinnin edistämässä on lisätä ammattilaisten tietoutta ja ymmärrystä heidän asemastaan. Lapsistrategian toimenpiteenä THL toteutti tietopaketin (thl.fi/sateenkaaritieto⁷⁸), jota ammattilaiset voivat hyödyntää täydennyskouluttautumiseen tai itsenäiseen tiedonhakuun. Sen tavoitteena oli vahvistaa ammattilaisten osaamista sateenkaarilasten ja -nuorten sekä sateenkaariperheiden kohtaamisessa, hyvinvoinnin turvaamisessa ja syrjinnän torjumisessa. Ammattilaisilla tarkoitettiin niin sosiaali- ja terveydenhuollon kuin varhaiskasvatuksen, opetuksen ja nuorisotyönkin työntekijöitä. Tavoitteena oli tukea yhdenvertaisuuden edistämisen ja normitietoisien

77 Suomen Romanipoliittinen ohjelma (Rompo) 2023-2030.

78 Lapsistrategian toimeenpanosuunnitelman toimenpide nro 6: Tietopaketti sateenkaari-lapsista ja -nuorista ammattilaiselle.

lähestymistavan sisällyttämistä osaksi lasten ja nuorten parissa toimivien tahojen toimintakulttuuria. Tulevaisuudessa olisi tarpeen arvioida, miten sateenkaariteemat saataisiin vakiintuneeseen asemaan eri ammattilaisten koulutusrakenteisiin. Tärkeää olisi ylipäättään vahvistaa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusteemoja osana ammattilaisten peruskoulutusta.

TP7: Laaditaan valtakunnallinen toimenpideohjelma luvattomasti sijaishuoltopaikasta poistumisten ennaltaehkäisyyn, luvattoman poissaolon aikaiseen toimintaan sekä jälkityöhön.

Sosiaali- ja terveysministeriö toteuttaa lapsistrategian toimenpidettä, jossa tarkoituksena on pohtia toimia luvattomasti sijaishuoltopaikasta poistumisten ennaltaehkäisyyn, luvattoman poissaolon aikaiseen toimintaan sekä jälkityöhön.

Toimenpiteessä laaditaan aiheeseen liittyvä raportti, joka perustuu Pesäpuu ry:n ”Hatka – sijaishuoltopaikasta luvatta poistuminen ja sinne palaamatta jättäminen -hanke 2022–2024”- hankkeen kyselyaineistoon. Analyysistä ja raportoinnista vastaa lapsiasiavaltuutetun toimisto. Raportti valmistuu kesällä 2023.

Sosiaali- ja terveysministeriö, Poliisihallitus ja Häätäkeskuslaitos ovat yhdessä koonneet ohjeen ja sen lukuohjeen kuvaamaan ja selkiyttämään eri toimijoiden vastuita ja käytänteitä, kun sijaishuoltopaikastaan luvatta poistunut tai sinne palaamatta jättänyt lapsi pitää löytää ja palauttaa takaisin sijaishuoltopaikkaansa. Toimenpiteessä tavoitteena on käydä vielä keskustelua ja selvittää kunkin tahon kokemuksia ohjeen soveltamisesta ja mahdollisista jatkopäivitystarpeista.

Toimenpiteessä järjestetään myös poikkihallinnollinen, laajapohjainen pyöreän pöydän keskustelu 17.3.2023, jossa tarkennetaan tämänhetkistä tilannekuvaa ja tunnistetaan tekijöitä, jotka voivat johtaa rakenteiden, käytäntöjen ja toimintakulttuurin kestäviin muutoksiin.

Toimenpiteessä julkaistaan myös selvitys, joka perustuu HTT Sami Isoniemen kokoamaan ja analysoimaan poliisin virka-apuaineistoon vuodelta 2020. Selvityksessä kiinnitetään huomiota muun muassa hatka-ilmiön viimeaikaiseen kehitykseen ja virka-aputoiminnassa tapahtuneiden muutosten arviointiin lapsen edun näkökulmasta.

Toimenpiteessä julkaistaan valtakunnallinen toimenpideohjelma sisältäen yhteenvedon toimenpiteen eri osioissa tehdyistä keskeisistä havainnoista ja tarvittavista toimista. Jatkoa ajatellen sektorirajat ylittävää yhteistä työskentelyä tulee vahvistaa jatkossakin, jotta sijaishuollossa olevien lasten oikeuksien ja hyvinvoinnin toteutumisesta voidaan turvata.

TP8: Laaditaan ajantasainen selvitys sijaishuollossa tapahtuvasta kaltoinkohtelusta.

Sosiaali- ja terveysministeriön toteuttamassa toimenpiteessä laaditaan ajantasainen selvitys sijaishuollossa tapahtuvasta kaltoinkohtelusta. Lähtökohtana toimenpidekirjaukselle oli se, että sijaishuollon tulee turvata lapselle väkivallaton kasvuympäristö.

Sijaishuollossa tapahtuvaa kaltoinkohtelua on selvitetty menneisyyteen paikantuvana ilmiönä, ja vastaavaa tietoa tarvitaan tämänhetkisestä tilanteesta. Ajantasaisen tietopohjan avulla voidaan vahvistaa sijaishuollossa asuvien lasten hyvinvointia sekä varmistaa, ettei sijaishuolto tuota lisää kaltoinkohtelun ja väkivallan kokemuksia.

Selvityksessä on jäsennetty kaltoinkohtelua ilmiönä nykyhetken sijaishuollossa sekä mallinnettu trauma- ja väkivaltatietoista sijaishuoltoa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos on laatinut katsauksen kaltoinkohtelua sijaishuollossa koskevasta viimeaikaisesta tutkimuksesta. Pesäpuu ry on tuottanut käytännönläheisen materiaalin trauma- ja väkivaltatietoisesta sijaishuollon vahvistamiseksi. Selvitystyö on kytketty jo meneillään olevaan väkivallan vastaiseen työhön, kuten Väkivallaton lapsuus -toimenpideohjelman toimeenpanoon ja Barnahus-työhön. Selvitys valmistuu keväällä 2023.

Työtä kaltoinkohtelun ja väkivallan kitkemiseksi tulee edistää jatkossakin, jotta sijaishuolto toteuttaa lapsen oikeutta turvalliseen ja väkivallattomaan kasvuympäristöön.

TP9: Toteutetaan lastensuojelun käsikirja lapsille ja nuorille.

Lapsistrategian toimeenpanosuunnitelman useissa toimenpiteissä on kiinnitetty huomiota lastensuojelun asiakkaina olevien lasten ja nuorten asemaan. Yhtenä lapsistrategian toimenpiteenä THL laati lasten ja nuorten omaan käyttöön tarkoitettun lasten ja nuorten lastensuojeluoppaan, joka sijoittuu osaksi THL:n lastensuojelun käsikirjan verkkosivuja. Toimenpidekirjauksen lähtökohtana oli tieto siitä, että lastensuojelussa on todettu paikoittain suuria puutteita, eivätkä lapset aina ole tietoisia oikeuksistaan tai oikeusturvakeinoistaan. Kyseinen asia nousi esille myös Kati Saastamoisen lapsistrategialle tekemässä raportissa, jossa selvitettiin lasten oikeuksien toteutumista ja niiden valvontaa lastensuojelussa⁷⁹. Selvityksessä kartoitettiin, miten lapset ovat ymmärtäneet omat oikeutensa lastensuojelutyöskentelyn aikana ja miten lapset ovat käyttäneet oikeuttaan kannella lastensuojelun toteuttamisesta kokemistaan epäkohdista. Selvityksen avulla saatiin tietoa lasten kanteluissa ja niihin annetuissa ratkaisuissa toistuvista teemoista. Lasten ja nuorten lastensuojeluopas sisältää seitsemän lastensuojelua koskevaa lainsäädäntöä, lastensuojelun toimintaa ja työprosesseja, sekä monialaista tukea käsittelevää sisältökokonaisuutta. Kahdeksantena ja viimeisenä osiona opas sisältää lastensuojelussa ja sosiaalihuollossa käytettäviä käsitteitä selittävän sanakirjan. Opas on toteutettu läheisessä yhteistyössä itse lastensuojelun asiakkaana olevien tai aiemmin elämässään olleiden lasten ja nuorten kanssa. Toimenpiteen yhteydessä ehdotettiin, että opasta varten varataan resurssit sen ylläpitämiseen ja sisältöjen päivittämiseen. Toimenpiteessä myös ehdotettiin lasten ja nuorten pysyvän toimitusneuvoston perustamista.

Lapsistrategian linjausten ja periaatteiden mukaisia hankkeita, jotka eivät suoraan sisältyneet toimeenpanosuunnitelman toimenpiteisiin:

Opas autismikirjon lapsista ja nuorista

Lapsistrategian toimeenpanosuunnitelman hyväksymisen jälkeen nousi esille lapsen oikeuksien toteutumisen ja hyvinvoinnin edistämisen kannalta keskeisiä tarpeita lapsistrategian lisätoimenpiteille. Yksi tällainen oli Autismikirjon lapsiin liittyvän tietoisuuden lisääminen. Autismikirjon lasten oikeuksien toteutumisen ongelmia käsiteltiin muun muassa lapsiasiavaltuutetun pyöreän pöydän –keskustelutilaisuudessa⁸⁰, jossa tuotiin esille, että eri alojen ammattilaiset tarvitsevat selkeää ja hyvin koostettua tietoa autismikirjosta. Autismiliitto ry toteutti lapsistrategian rahoituksella verkko-oppaan, joka on tarkoitettu aikuisille, jotka toimivat sivistys-, sosiaali- ja

79 Saastamoinen 2021.

80 Lapsiasiavaltuutetun pyöreän pöydän keskustelu niiden lasten oikeudesta palveluihin, joilla on neuropsykiatrisia erityispiirteitä, 8.12.2021.

terveyspalveluiden työntekijöinä. Opas on suunnattu myös päätöksentekijöille sekä lasten vanhemmille ja läheisille, jotka tarvitset lisätietoa autismikirjosta ja sen ilmene-
mismuodoista. Opas on julkaistu Autismiliiton verkkosivustolla.⁸¹ Jatkotoimenä opas
vaatii päivittämistä ja täydentämistä siltä osin, kun uutta tietoa asiasta on saatavilla.

Ilman huoltajaa maahan tulleiden lasten edustajajärjestelmästä

Vastaavasti lisätoimenpiteinä toteutettiin hanke, jossa tarkasteltiin ilman huolta-
jaa maahan tulleiden edustajajärjestelmää lapsen oikeuksien turvaajana. Toimen-
pidettä toteutti Lastensuojelun Keskusliitto. Ilman huoltajaansa Suomesta turvaa
hakeneelle lapselle on vuodesta 1999 lähtien määrätty lakisääteinen edustaja val-
vomaan lapsen etua. Edustajajärjestelmään on kohdistunut lukuisia hankkeita,
mutta sen kokonaisvaltainen kehittäminen on ollut vähäistä. Asian edistämiseksi
keskusliiton toteuttama hanke tarjosi katsauksen edustajajärjestelmän nykytilaan
sekä kokosi tiiviisti aiemmin tehtyjen selvitysten pääasialliset tulokset ja suosituk-
set. Hankkeessa nostettiin esille myös eurooppalaista keskustelua EU:n yhteisten
kehittämisenäkymien ja Euroopan neuvoston tuoreiden suositusten valossa. Kes-
keinen osa hanketta ovat keskustelut edustajan roolista ja merkityksestä turvapai-
kankahajoina maahan tulleiden nuorten kanssa. Keskustelujen pohjalta hankkeessa
paikannetaan edustajajärjestelmän olennaiset kehittämistarpeet sekä annetaan
suositukset jatkoa varten. Hankkeessa tarkasteltavia kysymyksiä ovat edustajan riip-
pumattomuuden turvaaminen, järjestelmän koordinaatio ja valvonta sekä lasten
osallisuuden edistäminen.

Jatkotoimenpiteiden osalta hankkeessa todetaan, että Ilman huoltajaa tullei-
den edustajajärjestelmän kehittämistarpeet ovat tulleet selkeästi esille jo aiem-
pien hankkeiden myötä. Muutoksia on tehty havaittuihin epäkohtiin kuitenkin vain
vähän ja kehittäminen on ollut kapea-alaista ja pirstaleista. Edustajajärjestelmästä
tulee tehdä kokonaisvaltainen arviointi, jossa hyödynnetään aiempia kehittämis-
hankkeita sekä kansainvälisiä suosituksia ja laatustandardeja.

Arvioinnin pohjalta edustajajärjestelmä tulee uudistaa siten, että se turvaa kaikkien
ilman huoltajaa maahan tulleiden lasten oikeudellisen huollon yhdenvertaisesti,
riippumattomasti ja laadukkaasti. Eriytyisen tärkeää on osoittaa taho, joka ottaa vas-
tuun edustajatoiminnan koordinoinnista ja valvonnasta. Uudistustyössä on oltava
vahva lapsinäkökulma ja tehtävät ehdotukset tulee arvioida lapsen asemasta käsin.
Tämä edellyttää lasten ja nuorten osallistamista mukaan kehittämistyöhön.

81 Autismiliiton Autismikirjon lapset ja nuoret -verkkosivusto.

Maahanmuuttaja- ja pakolaistaustaisten sekä paperittomien lasten oikeuksien toteutuminen Suomessa –hanke

Maahanmuuttaja- ja pakolaistaustaisten sekä paperittomien lasten oikeuksien toteutumisessa on havaittu selkeitä puutteita niin kotimaisissa tutkimuksissa kuin kansainvälisten toimijoiden raporteissa. Lasten vaikea tilanne osataan ottaa huomioon monissa kohderyhmille räätälöidyissä palveluissa, mutta samaan aikaan monet lasten päivittäin kohtaamat aikuiset eivät tiedä riittävästi, millaisissa oloissa lapset elävät ja millaisia kaikkeen arkeen heijastuvia seurauksia heidän kokemuksillaan saattaa olla. Turvapaikanhakijoiden tuki ry toteutti lapsistrategian toimeenpanossa hankkeen, jonka tarkoituksena oli lisätä lasten ja heidän huoltajiensa tietoisuutta lapsen oikeuksista sekä syventää lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten ymmärrystä lasten tilanteista. Hanke koski erityisesti paperittomia lapsia, pakolaislapsia, turvapaikanhakijalapsia sekä kotoutumisvaiheessa olevia maahanmuuttajalapsia.

Hankkeen tuotoksena syntyi monikielinen huoneentaulu lapsen oikeuksista lapsille ja nuorille sekä kaksi oheismateriaalia, joista toinen oli toteutettu monikielisenä ja suunnattu vanhemmille. Vanhempien oheismateriaali sisältää tietoa lapsen oikeuksista, mutta myös yhdessä lapsen kanssa pohdittavia kysymyksiä. Toinen oheismateriaali oli suunnattu ammattilaisille, ja sen tarkoituksena on kuvata niitä haastavia tilanteita, joita lapset joutuvat elämässään kohtaamaan. Materiaali sisältää myös kysymyksiä, joiden avulla ammattilainen voi joko itse tai yhdessä lapsen kanssa arvioida lapsen tilannetta. Jatkotyöskentelyä ajatellen nousi esille tarve tuotetun materiaalin päivittämiseen sekä sen arviointiin, miten jatkossa näiden kohderyhmien tiedonsaantia lapsen oikeuksista voisi mahdollisimman laajasti ja tehokkaasti edistää.

Selvitys koskien lastensuojelun jälkihuoltoa

Lapsistrategian toimeenpanon aikana nousi esille myös tarve selvittää lastensuojelun jälkihuoltoon liittyviä kysymyksiä. Lastensuojelun jälkihuolto on tärkeä vaihe lastensuojelun kokonaisuudessa, koska se toimii sijaishuollon jälkeisenä tukimuotona. Hyvin toteutettu jälkihuolto onkin lastensuojelun ja sijaishuollon vaikuttavuuden keskeinen edellytys. Lastensuojelun jälkihuollon nuorten määrä on Suomessa kasvanut kahden viimeisen vuosikymmenen aikana. Jälkihuollon nuoret ovat länsimaissa yksi syrjäytyneimmistä ryhmistä. Jälkihuollon päättymisvaiheessa nuorilla on myös korkea riski päätyä raskaiden sosiaalipalvelujen piiriin.⁸² Sijaishuollosta itsenäistyvät nuoret ovat kokeneet, että jälkihuollon tukitoimet ovat pirstaleisia ja keskittyvät liikaa taloudellisiin etuisuuksiin. Nuoret toivoivat itsenäistymisvaiheen palveluilta konkreettista tukea elämän hallintaan, arjen taitoihin ja ihmissuhteisiin. Jälkihuoltoa koskevaan verkossa julkaistavaan selvitykseen on kerätty

kokemustietoa jälkihuollossa olevilta nuorilta. Tiedon perusteella on tarkasteltu ja selvitetty nuoria eniten elämässä eteenpäin auttaneita jälkihuollon tekijöitä. Selvityksen lapsistrategialle on tehnyt ASPA-säätiö.

Selvitys kansainvälisistä adoptioista

Lapsistrategian ja sosiaali- ja terveysministeriön yhteisenä tilaustoimenpiteenä toteutettiin myös adoptioselvitys kansainvälisistä adoptioista.⁸³ Kansainvälisen adoptiojärjestelmän tehtävänä on turvata, että jokainen adoptio tapahtuu lapsen oikeuksia edistäen, turvaten ja kunnioittaen. Tämä edellyttää sitä, että kaikki adoptioprosessin vaiheet tapahtuvat lainmukaisesti ja eettisellä tavalla. Selvityksen tarkoituksena oli kartoittaa ajankohtaista kansainvälisiä adoptioita koskevaa eurooppalaista keskustelua ja selvityksessä käytiin läpi Hollannin, Ruotsin, Tanskan ja Sveitsin tekemää ja/tai tekeillä olevaa selvitystyötä aiheeseen liittyen. Selvitys toi lisätietoa ja selkeytti myös suomalaista keskustelua kansainvälisiin adoptioihin liittyen. Selvitys esiteltiin ja siitä keskusteltiin muun muassa adoptiolautakunnan täysistunnon kokouksessa sekä kansainvälisten asioiden jaoston kokouksessa. Selvityksestä keskusteltiin myös tilaisuudessa, jossa oli läsnä adoptoituja ja adoptiovanhempia.

5.2.2 Lasten suojelu väkivallalta

Suomessa on tehty vahvaa kehittämistyötä lasten suojelemiseksi väkivallalta. Tästä huolimatta monet lapset kohtaavat edelleen arjessaan väkivaltaa, häirintää, hyväksikäyttöä tai kaltoinkohtelua. Ongelmana on myös se, että lapsen kokemuksen vakavuutta ei aina tunnusteta riittävästi.

Kansallisella tasolla on meneillään monia laajassa yhteistyössä edistettyjä strategioita ja konkreettisia toimenpiteitä sisältäviä ohjelmia lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyyn, väkivaltaan puuttumiseen ja väkivaltaa kokeneiden lasten tukemiseen.

Väkivallaton lapsuus -toimenpidesuunnitelma 2020–2025⁸⁴ sisältää kansalliset tavoitteet ja 93 tutkimusnäyttöön perustuvaa toimenpidettä alaikäisiin lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyyn ja haittojen minimointiin. Suunnitelman toimeenpanossa on mukana eri ministeriöitä, asiantuntijaorganisaatioita, lapsi- ja perhejärjestöjä sekä käytännön työssä lasten ja perheiden parissa toimivia ammattilaisia.

83 Pelttonen 2022.

84 Väkivallaton lapsuus : toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020–2025.

Väkivallaton lapsuus -toimenpidesuunnitelman käsitteellisenä pohjana ovat YK:n lapsen oikeuksien sopimus ja Maailman Terveysjärjestön (WHO) INSPIRE-strategioiden linjaukset. Toimenpidesuunnitelma on käsikirjatyypinen tutkimusnäyttöön perustuva julkaisu, jota voivat hyödyntää myös eri alojen ammattilaiset koulutusmateriaalina. Toimenpidesuunnitelma korostaa osallisuutta ja muita lapsen oikeuksia, väkivallalta suojaavia tekijöitä ja riskitekijöitä, väkivallan seurauksia, monialaista yhteistyötä sekä väkivallan kohteeksi joutuneiden uhrien auttamista ja tukea.

Väkivallaton lapsuus -toimenpidesuunnitelman tavoitteena on parantaa lapsiuhrien asemaa palvelu-, hoito- ja rikosoikeusjärjestelmissä huomioiden myös ne lapset, jotka ovat riskissä päätyä käyttämään tai ovat jo käyttäneet väkivaltaa. Toimenpidesuunnitelma koostuu neljästätoista eri luvusta, jotka käsittelevät henkisen ja fyysisen väkivallan sekä seksuaaliväkivallan ehkäisyä kolmesta eri näkökulmasta: ennaltaehkäisy, haittojen minimoinnin ja varsinaisen hoidon perspektiivistä, pääpainon ollessa ennaltaehkäisyssä. Suunnitelmassa on pyritty huomioimaan väkivallan suhteen erityisen haavoittuvassa asemassa olevien lasten tilanteeseen liittyviä kysymyksiä sekä ajankohtaisia erityiskysymyksiä. Suunnitelma korostaa monialaisen yhteistyön tärkeyttä. Väkivallaton lapsuus -toimenpidesuunnitelman väliarviointi julkaistaan huhtikuussa 2023.

Vuonna 2022 on valmistunut **Suomen ensimmäinen Lanzaroten sopimuksen kansallinen toimeenpanosuunnitelma**. Lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivallan vastaisen eli niin kutsutun Lanzaroten sopimuksen⁸⁵ tavoitteena on ennaltaehkäistä ja torjua kaikkea lapsiin kohdistuvaa seksuaalista häirintää, houkuttelua ja seksuaaliväkivaltaa sekä suojata uhreiksi joutuneiden lasten asemaa. Suomi ratifioi sopimuksen vuonna 2011. Toimeenpanosuunnitelmaa varten kerättiin haavoittuvassa asemassa olevien 15–17-vuotiaiden nuorten näkemyksiä seksuaaliväkivallasta.⁸⁶

THL:n koordinoimassa **Barnahus-työssä** tehostetaan lapsiin kohdistuvien väkivaltaepäilyjen selvitysprosesseja sekä väkivaltaa kokeneiden lasten tukea ja hoitoa. Lisäksi keväällä 2022 on perustettu Lapsiin kohdistuvan väkivallan tietopohjatyöryhmä THL:n lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisy ohjausryhmän alaisuuteen. Työryhmän tavoitteena on yhtenäistää tietopohjaa ja parantaa sen myötä ehkäisevän työn kohdentamista ja oikea-aikaista avun saantia. STM, THL ja kansallinen lapsistrategia yhteistyössä koordinoivat tietopohjatyöryhmän työskentelyä.

85 Euroopan neuvoston yleissopimus lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan (SopS 87–88/2011).

86 Barkman – Liukkonen, Pesäpuu ry 2022: Seksuaaliväkivalta – kertominen, auttaminen ja ennaltaehkäisy.

Istanbulin sopimuksena tunnettu Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta⁸⁷ tuli Suomessa voimaan vuonna 2015. **Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelman** laatiminen on sosi- ja terveysministeriön yhteydessä toimivan Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan toimikunnan (NAPE) asetuksen mukainen tehtävä. Toimikunnan vuosille 2022–2025 laatiman toimeenpanosuunnitelman tarkoituksena on jatkaa ja vahvistaa Istanbulin sopimuksen täytäntöönpanoa Suomessa.⁸⁸

Toimenpiteet

TP10: Toteutetaan lapsiuhritutkimus.

Kansallisen lapsistrategian toimeenpanossa Tampereen yliopisto toteutti Lapsiuhritutkimuksen, joka on kansalliseen otokseen perustuva kyselytutkimus ja toteutettiin nyt kolmatta kertaa (aiemmat vuosina 2008 ja 2013). Tutkimuksen uudelleen käynnistämiseen oli ilmeinen tarve ajantasaisen tiedon ja seurantatiedon saamiseksi. Lasten ja nuorten kokema väkivalta on myös osin muuttunut esimerkiksi koronakriisin myötä, ja siksi lapsiuhritutkimus on ollut tarpeellinen kokonaiskuvan saamiseksi ilmiöstä.

Lapsiuhritutkimus on tärkeä osa lapsiin kohdistuvan väkivallan tietopohjaa, sillä se tuottaa tietoa siitä väkivallasta, joka ei tule poliisin tai muiden viranomaisten tietoon eikä siten tallennu viranomaisrekistereihin. Valtaosa lapsiin ja nuoriin kohdistuvasta väkivallasta on piiloväkivaltaa. Kysymällä väkivaltakokemuksista lapsilta ja nuorilta itseltään, saadaan kattava kuva uhrikokemusten yleisyydestä ja muodoista sekä Manner-Suomessa että Ahvenanmaalla. Lapsiuhritutkimuksella tavoitetaan eri asteisen fyysisen väkivallan lisäksi myös henkinen väkivalta, joka on fyysistä väkivaltaa yleisempää, mutta vaikeammin tunnistettavaa.

Jatkossa tulee kiinnittää huomiota siihen, millaisilla kansallisilla ratkaisuilla tuetaan koulujen osallistumista, jotta lapsiuhritutkimuksen asema saadaan muiden kansallisten koululaiskyselyjen tapaan vakinaistettua ja osallistumisaste kasvamaan. Koulu on oppilaalle turvallinen ympäristö vastata sensitiivisiä aiheita käsittelevään kyselyyn. Lapsiuhrikyselyn osallistumisaste on kuitenkin selkeästi laskenut vuodesta 2013 (N=11364) vuoteen 2022 (N=6825). Valtaosa kadosta on koulu- ja kuntatason katoa. Säännöllisin väliajoin toteutettu lapsiuhritutkimus tuottaa arvokasta ja

87 Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (52-53/2015 Sops).

88 Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2022–2025.

luotettavaa tietoa väkivaltakokemusten ja niiden erityispiirteiden ajallisesta kehityksestä. Lisäksi on pohdittava tutkimuksen sitomista yhden instituution hankkeeksi, mikä helpottaisi tutkimuksen toteutusta, ja varmistaisi luotettavan vertailutiedon keräämisen.

TP11: Toteutetaan opas ja koulutuskokonaisuus vaativista erotilanteista ja eron jälkeisestä väkivallasta.

Lapsistrategian toimenpiteenä toteutettiin opas ja koulutuskokonaisuus vaativista erotilanteista ja eron jälkeisestä väkivallasta. Tavoitteena oli tukea ammattilaisia vaativien erotilanteiden kohtaamisessa lapsen oikeudet huomioivalla tavalla, vahvistaa väkivallan tunnistamista ja huomioimista erotilanteissa sekä lisätä ymmärrystä väkivallan ja sen todistamisen vaikutuksista lapsen hyvinvointiin ja kehitykseen. Toimenpiteen suunnittelusta ja toteutuksesta vastasi Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Toimenpiteessä järjestettiin valtakunnallinen webinaari, jonka sisältö on keskeinen kokonaisuus julkaistulla verkkosivulla eli oppaassa. Webinaarin aiheiden valinnassa keskiöön asettuivat lapsen asema erotilanteessa, vaativien tilanteiden ja väkivallan tunnistaminen sekä auttamisen velvollisuus. Toimenpide on suunnitelman mukaisesti linkitetty OT-keskuskehittämistyöhön ja toimenpiteessä tuotetaan vaativaan erotyöhön liittyvää materiaalia THL:n Lastensuojelun käsikirjaan. Yhtenä toimenpiteen osana toteutettiin koulutuskokonaisuus viiden OT-keskuksen kanssa järjestettynä alueellisena tapaamisena. Toimenpiteeseen sisältyi THL:n sähköiseen Lastensuojelun käsikirjaan tuotettava ohje lastensuojelun työntekijöille vaativasta eroauttamisesta. Sisällön tuottamisesta vastasi pääosin Ensi- ja turvakotien liiton Turvassa-hanke. Toimenpiteen keskeinen tuotos on verkkosivu, joka toimii oppaana vaativan erotyön ja eron jälkeisen väkivallan teemojen parissa työskenteleville ammattilaisille. Verkkosivu sijoittuu THL:n Väkipalsta-aihesivustolle Työn tueksi -osioon.

Jatkotoimia koskevana nostoina Terveiden ja hyvinvoinnin laitos esittää muun muassa, että perheiden auttamiseksi taataan moniammatilliset työskentelyrakenne, jotka edellyttävät toimintarakenteiden muutosta ja johdon sitoutumista. Lasten ja perheiden oikeus saada mahdollisimman toimivia palveluja ympäri Suomen edellyttää valtakunnallista ohjausta ja yhteistyötä hyvinvointialueiden kanssa. Myös kansallisen tason ja OT-keskustoimijoiden tulisi muodostaa saumaton yhteistoiminnan rakenne. Vaativien erotilanteiden lisäksi tärkeää on asettaa painopistettä myös varhaisen vaiheen eroauttamisen kehittämiseen. Jatkotoimenpiteenä tulisi myös toteuttaa THL:n julkaiseman (Ohjaus 12/2022) asiantuntijatyöryhmän kannanotossa esille tuomat suositukset vaativan eroauttamisen kansalliseen kehittämiseen ja

ohjaukseen.⁸⁹ Lisäksi esitetään ammattilaisille suunnattuja työkaluja ja -menetelmiä sekä esimerkiksi lapsen kuulemiseen liittyvää koulutusta. Olennaista jatkon kannalta on myös tämän toimenpiteen verkkosivun päivittäminen ja tiedon lisääminen, jolla olisi mahdollista vaikuttaa palveluiden tasalaatuisuuteen. Lisäksi todetaan, että eroauttamiselle ei ole kansallista ohjausta.

Olosuhdeselvitystyöhön ja laajemminkin eropalveluiden kehittämiseen tarvittaisiin THL:een pysyvää kansallista kehittämis- ja ohjaustyötä. Lisäksi nostetaan esille, että vaativan eroauttamisen systemaattisen työskentelyn ja muutostyön osaamista tulee vahvistaa sekä yhteistyötä aikuisten palveluiden kanssa tulee rakentaa. Lapsen tilanteen arvioimista tulee korostaa ja parantaa lapsen asemaa erotilanteissa. Työtapojen ja rakenteiden uudistuminen edellyttää vahvaa johtamista ja sitoutumista.

5.2.3 Lasten ja perheiden sosiaali- ja terveystalvet

Pääministeri Sanna Marinin hallituskaudella toteutettiin laaja **sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen uudistus**, jossa näiden tehtävien järjestämisvastuu siirtyi kunnilta 21 hyvinvointialueelle. Helsingin kaupunki ja Ahvenanmaan maakunta vastaavat edelleen asukkaitensa sosiaali- ja terveydenhuollosta ja pelastustoimesta. HUS-yhtymä vastaa erikseen säädetystä vaativan erikoissairaanhoidon tehtävistä.

Sote-uudistusta koskevassa mietinnössään⁹⁰ eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta korosti kunnan ja hyvinvointialueen saumattoman yhteistyön tarvetta erityisesti lasten, nuorten ja perheiden palvelujen yhteensovittamisessa. Sekä kuntien että hyvinvointialueiden tehtävänä on lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen. Valiokunta piti tärkeänä, että hyvinvointialueilla jatketaan perhekeskusten kehittämistyötä lasten ja perheiden palvelujen yhteensovittamiseksi osana tulevaisuuden sote-keskusten toiminnan kehittämistä. Perhekeskuksen monialaisen yhteistyön käytäntöjä edelleen vahvistamalla ja kehittämällä voidaan luoda toimivia yhteistyökäytäntöjä kunnan, hyvinvointialueen ja kolmannen sektorin toimijoiden välille. Tämä osaltaan varmistaa myös uudistuvassa palvelurakenteessa lasten ja perheiden kannalta keskeisten toimijoiden yhteistyön sekä ennalta ehkäisevän että erityisen tuen tarpeeseen vastaamisessa.

89 Lapsenhuoltolain mukaisen tuomioistuimelle annettavan selvityksen tekemiseen tarvittava kelpoisuus, täydennyskoulutus ja yhteistyörakenteet. Asiantuntijatyöryhmän kannanotto 2022.

90 StVM 16/2021 vp - HE 241/2020 vp.

Valiokunta korosti, että sosiaali- ja terveyspalvelujen lähipalvelujen tarjonta kaikkien kuntien alueella on tärkeä yhteistyön onnistumisen edellytys ja merkityksellistä myös väestön hyvinvointierojen kaventamisen näkökulmasta.

Mielenterveys- ja päihdelainsäädäntöä koskeva uudistus tuli pääosin voimaan 2023 vuoden alusta. Uudistuksen myötä hoidosta ja sosiaalihuollon mielenterveys- ja päihde-työstä säädetään ensisijaisesti sosiaalihuoltolaissa ja terveydenhuoltolaissa. Mielenterveys- ja päihdelainsäädännön uudistuksen tavoitteena on ollut parantaa mielenterveys- ja päihdepalvelujen saatavuutta kaikissa ikäryhmissä. Lainsäädännön uudistuksen esitöissä on todettu, että muutokset tukevat tavoitetta sujuvien monialaisten palveluketjujen ja uudenlaisten integroitujen palvelujen kehittämistä lapsille ja nuorille. Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta tuo uudistukseen liittyvässä mietinnössään⁹¹ esille, että lasten ja nuorten mielenterveys- ja päihdepalveluihin pääsystä on ollut suuria haasteita jo pitkään, ja ne ovat kärjistyneet koronapandemian aikana. Valiokunta korosti mietinnössään, että sääntelyn toimeenpanossa tulee kiinnittää erityistä huomioita lasten ja nuorten palvelujen kehittämiseen. Lapsille ja nuorille tulee turvata perus- ja erikoistason mielenterveys- ja päihdepalvelut heidän tarpeidensa mukaisina kokonaisuuksina ja sosiaali- ja terveydenhuollon integroituina palveluina. Erityistä huomiota tulee kiinnittää ehkäisevien ja perustason palvelujen saatavuuteen.

Eduskunnassa maaliskuun alussa 2023 hyväksytty uusi **vammaispalvelulaki** sisältää säännökset vammaisille henkilöille järjestettävistä sosiaalihuollon erityispalveluista. Laki täydentää sosiaalihuollon palveluita koskevana yleislakina sovellettavaa sosiaalihuoltolakia. Lisäksi vammaiset henkilöt ovat oikeutettuja muun sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännön mukaisiin palveluihin ja tukeen. Lain tarkoituksena on toteuttaa vammaisen henkilön yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja osallistumista yhteiskunnassa sekä ehkäistä ja poistaa niiden toteutumisen esteitä. Lisäksi lain tarkoituksena on tukea itsenäistä elämää ja itsemääräämisoikeuden toteutumista sekä turvata yksilöllisen tarpeen ja edun mukaiset, riittävät ja laadultaan hyvät palvelut. Nämä ovat merkittäviä tavoitteita myös lasten, nuorten ja heidän perheidensä kannalta.

Sosiaali- ja terveysministeriössä on käynnissä useita lasten, nuorten ja perheiden kannalta merkittäviä sosiaali- ja terveydenhuoltoon liittyviä hankkeita. Ministeriö on esimerkiksi käynnistänyt toukokuussa 2022 **lastensuojelun lainsäädännön kokonaisuudistuksen**.⁹² Lastensuojelun vision ja strategisten painopisteiden määrittelyssä on tehty yhteistyötä lapsistrategian kanssa. Sosiaali- ja terveysministeriö on jatkanut **asiakkaiden ja**

91 StVM 24/2022 vp – HE 197/2022 vp.

92 Lastensuojelun visio korostaa luottamusta ja vaikuttavuutta. STM:n tiedote 1.3.2023.

potilaiden itsemääräämisoikeutta koskevan lainsäädännön valmistelua⁹³. Samalla laaditaan yli hallituskauden ulottuva tiekartta asiakkaan ja potilaan osallisuuden ja oikeuksien vahvistamiseksi. Kansallisen lapsistrategian toimenpiteenä Virve Toivonen laati selvityksen lasten ja nuorten itsemääräämisoikeutta, osallisuutta ja päätöksentekoa koskevasta sääntelystä sosiaali- ja terveydenhuollossa (TP4). Selvitys tukee itsemääräämisoikeutta koskevan lainsäädännön uudistustyötä.

Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman mukainen **mielenterveysstrategia**⁹⁴ julkaistiin alkuvuonna 2020. Vuoteen 2030 saakka ulottuvan strategian tavoitteena on turvata mielenterveytyön jatkuvuus ja tavoitteellisuus. Strategian yksi viidestä kokonaisuudesta on lasten ja nuorten mielenterveyden rakentuminen arjessa. Vuonna 2021 julkaistu **päihde- ja riippuvuusstrategia**⁹⁵ pitää sisällään painopisteet ja suuntaviivat yhteiselle kehittämistyölle vuoteen 2030. Strategian taustalla on tunnistettu tarve ohjata kokonaisvaltaisemmin alkoholiin, tupakkaan, huumausaineisiin ja rahapelaamiseen liittyviä riskejä, haittoja ja ongelmia ja mahdollisuuksia niiden ehkäisemiseksi ja hoitamiseksi. Strategialla tuetaan lasten ja nuorten oikeutta päihde- ja riippuvuusongelmiin kasvu- ja elinympäristöihin. Huomioita kiinnitetään niiden lasten ja nuorten oikeuksien toteutumiseen, joiden perheissä on päihde- ja riippuvuusongelmia tai jotka itse kokeilevat tai käyttävät alkoholia, tupakka- ja nikotiini- tuotteita tai huumeita tai pelaavat rahapelejä.

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE) toimeenpano alkoi hallituskaudella 2015–2019. Sitä jatkettiin hallitusohjelman mukaisesti vuosina 2019–2023. Ohjelmassa kehitetään seuraavia kokonaisuuksia: perhekeskukset ja lasten, nuorten ja perheiden varhainen tuki arjessa, lasten ja nuorten matalan kynnyksen mielenterveys- ja päihdepalvelut sekä lastensuojelun monialaisuus. LAPE-muutosohjelmaa toimeenpantiin osana Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelmaa sekä lastensuojelun osalta myös erillisessä Lastensuojelun monialainen kehittäminen 2020–2022 -hankkeessa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) tuki ja koordinoi alueilla tehtävää kehittämistyötä.

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman tavoitteet ovat lasten, nuorten ja perheiden varhainen tukeminen ja hyvinvoinnin vahvistaminen, eriarvoistumiskehityksen pysäyttäminen sekä ennaltaehkäisevien ja korjaavien sote-palveluiden korkea laatu, oikea-aikaisuus ja saatavuus.

93 Asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeutta vahvistetaan kehittämällä pitkäjänteisesti lainsäädäntöä ja toimintatapoja. [STM:n tiedote 1.6.2021](#).

94 Kansallinen mielenterveysstrategia ja itsemurhien ehkäisyohjelma vuosille 2020–2030.

95 Päihde- ja riippuvuusstrategia - Yhteiset suuntaviivat vuoteen 2030.

Sosioekonomiset terveyserot muodostuvat suurelta osin jo lapsuuden ja nuoruuden aikana. Sosioekonomisten ryhmien väliset terveyserot ovat Suomessa jyrkemmät kuin monissa muissa länsimaissa. Terveyden eriarvoisuus tarkoittaa suurta määrää ennenaikaisia kuolemia, sairastumisia sekä toiminta- ja työkyvyn menetyksiä. Terveyden eriarvoisuus aiheuttaa suuria kustannuksia ja ongelmia lähes kaikilla yhteiskuntapolitiikan lohkoilla. Vaikka terveyden tasa-arvon edistäminen on ollut kansallisen terveystalouden päämäärä jo runsaat 40 vuotta, terveyserot ovat pysyneet suurina. Sosiaali- ja terveysministeriö on asettanut tieteellisen asiantuntijaryhmän tekemään tutkimukseen perustuvia lainsäädäntöön ja rahoitukseen liittyviä ehdotuksia terveyserojen vähentämiseksi.⁹⁶ Ryhmän toimikausi on 9.12.2022 - 15.4.2023.

Toimenpiteet

TP12: Laaditaan toimintasuunnitelma päihhteillä oireilevien lasten ja nuorten tukemiseksi.

Toimenpiteen tavoitteena oli vahvistaa sitä, että päihhteillä oireilevien lasten ja nuorten oikeus tarvitsemaansa tukeen ja palveluihin toteutuu laadukkaasti, systemaattisesti ja alueellisesti tasa-arvoisesti. Tavoitteen edistämiseksi julkaisussa ehdotetaan useita toimenpiteitä, jotka perustuvat laajaan selvitystyöhön sekä asiantuntijatyöryhmän esityksiin. Tärkeässä osassa ovat myös lasten ja nuorten itsensä esittämät näkemykset palveluiden järjestämisestä.

Esiin nousseet kehittämissuositukset liittyivät tuen ja palvelujen johtamiseen, ohjaamiseen ja lainsäädäntöpohjaan, palvelujen järjestämiseen ja sisältöön sekä osaamisen vahvistamiseen. Palvelujen ohjaamisessa tärkeäksi nähtiin, että päihhteillä oireilevien lasten ja nuorten palveluja tulee kehittää, johtaa ja ohjata kokonaisuutena kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla. Lapset ja nuoret tarvitsevat palveluja, joissa esimerkiksi nuorisotyö, sosiaalihuolto ja terveydenhuolto sekä perus- ja erityistason palvelut toimivat saumattomasti yhteen, ja vastuu lapsesta ja nuoresta on yhteinen. Nuoruus on tunnistettava palvelujärjestelmässä omana ikä- ja kehitysvaiheenaan ja palvelut on suunniteltava sen mukaisesti. Nykyisin selkeät teini-ikäisille ja nuorille tarkoitetut palvelukokonaisuudet usein puuttuvat ja moneen palveluun tulee katkos nuoren tullessa täysi-ikäiseksi. Lasten ja nuorten mielenterveys- ja päihdepalveluja tulee vahvistaa myös lainsäädännön keinoin, ja esimerkiksi palvelujen tilastointia ja vaikuttavuuden arviointia tulee kehittää.

96 Ehdotuksia terveyserojen kaventamiseksi. Asiantuntijaryhmän ehdotukset, 2023.

Tarjottavan tuen ja palvelujen sisällössä nähtiin myös runsaasti kehittämistarpeita. Keskeisimmäksi puutteeksi nousi se, että palveluihin pääsemisessä on edelleen kynnyksiä, esim. lähetekäytäntöjä, ja matalan kynnyksen päihde- ja mielenterveyshoidon saatavuus ja saavutettavuus on huono. Tarvitaan myös lisää monialaista yhteistyötä, jalkautumista sekä perheen huomiointia. Keskeisin ehdotus on, että perustasolle tarvitaan koko maan kattava avomuotoinen, sosiaali- ja terveydenhuollon palvelutoiminnan yhteen sovittava mielenterveys- ja päihdetyön toimintamalli. Sen tulee kattaa noin ikävuodet 13–24 ja huomioida nuoren arki ja arjen toimijat, kuten nuorisotyö, koulu ja läheiset. Kaikkein vakavimpien ongelmien kohdalla palveluja ja osaamista tulisi keskittää.

Lopuksi ehdotettiin niiden toimijoiden päihde- ja mielenterveysosaamisen vahvistamista, jotka työskentelevät lasten ja nuorten kanssa. Osaamista tulisi myös koordinoita kansallisella tasolla, ja tarjolla pitäisi olla esimerkiksi mahdollisuus erikoistua opinnoissa lasten ja nuorten päihde- ja mielenterveystyöhön.

Jatkotoimenpiteenä esitetään, että perustasolle tarvitaan koko maan kattava avomuotoinen, sosiaali- ja terveydenhuollon palvelutoiminnan yhteen sovittava mielenterveys- ja päihdetyön toimintamalli, joka kattaa noin ikävuodet 13–24. Lainsäädännössä ja sen vaikutusten seurannassa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten lainsäädäntö turvaa haavoittuvimmassa asemassa olevien lasten ja nuorten oikeuden päihdehoitoon ja –palveluihin.

TP13: Lisätään lasten ja nuorten mielenterveystyön vaikuttavuutta kehittämistarpeiden kartoittamisella ja hyvien käytäntöjen ja osaamisen tukemisella.

Useissa selvityksissä on toistuvasti raportoitu monista lasten ja nuorten mielenterveyspalvelujen epäkohdista, kuten palvelujen sirpaleisuudesta sekä yhteistyön ja yhdenvertaisten palveluiden puutteista. Mielenterveysongelmien vuoksi apua hakevien lasten ja nuorten tarpeisiin ei tällä hetkellä kyetä palvelujärjestelmässä vastaamaan tarpeen mukaisesti. Mielenterveys- ja päihdehäiriöiden psykososiaalisen hoidon ja kuntoutuksen yhdenvertaisessa saatavuudessa on puutteita. Lapsistrategian toimeenpanossa toteutettiin toimenpide, jonka tarkoituksena oli lisätä lasten ja nuorten mielenterveystyön vaikuttavuutta kehittämistarpeiden kartoittamisella ja hyvien käytäntöjen ja osaamisen tukemisella. Toimenpiteen täsmennytyksi tavoitteiksi todettiin lasten ja nuorten mielenterveystyön vaikuttavuuden lisääminen ja hoidon jatkuvuuden haasteiden tunnistaminen sekä keinojen ja kehitysehdotusten löytäminen tukemaan palveluketjujen ja -kokonaisuuksien toteuttamista lapsen oikeudet huomioivalla tavalla. Lapsistrategian toimenpiteen toteutti Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Toimenpiteeseen liittyi osallistuminen Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tilastoraportin 21/2022 *"Lasten ja nuorten mielenterveysperusteinen tutkimus ja hoito 2020"*⁹⁷ sisällön tuottamiseen. Toimenpiteeseen kuului myös Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen vuonna 2020 tuottaman oppaan *"Kouluikäisten mielenterveysongelmien tuki ja hoito perustason palveluissa. Opas tutkimiseen, hoitoon ja vaikuttavien menetelmien käyttöön"* tietojen päivittäminen ja oppaan toimittaminen verkkomuotoon.⁹⁸ Toimenpiteestä osallistuttiin myös koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien nuorten (ns. NEET-nuorten) perustason mielenterveys- ja päihdepalveluita koskevan ohjeen laatimiseen. Lisäksi toimenpiteessä järjestettiin kolmen hyvinvointialueiden toimijoille suunnatut webinaarit⁹⁹. *"Lasten ja nuorten mielenterveystyön vaikuttavuuden lisääminen : Kansallisen lapsistrategian toimenpiteen 13 loppuraportti"*¹⁰⁰ julkaistiin vuoden 2023 alkupuolella.

Toimenpiteessä tunnistettiin lasten ja nuorten mielenterveystyön vaikuttavuutta edistäviä ja haittaavia tekijöitä sekä ehdotettiin toimia, joilla selkeytetään mielenterveyspalveluiden kokonaisuutta sekä edistetään hoidon saatavuutta ja jatkuvuutta lapsen oikeudet huomioivalla tavalla. Toimenpiteen kehittämissuositukset¹⁰¹ sisältävät muutoksia lainsäädäntöön, palvelujen järjestämiseen, johtamiskokonaisuuksiin, uusia palvelumuotoja sekä vaikuttavien tuki- ja hoitomenetelmien käytön ja lasten ja nuorten parissa työskentelevien työntekijöiden osaamisen suunnitelmallisen lisäämisen. Ehdotukset sisältävät sekä laajaa pitkäjänteistä kehittämistä edellyttäviä että pienempiä ja nopeammin toteutettavia toimenpiteitä. Jotkut ehdotukset edellyttävät lisäselvityksiä ja pitempikestoista valmistelua toteutuksen suunnittelumiseksi. THL:n mukaan keskeisimmät muutostarpeet liittyvät lasten ja nuorten lievien ja keskivaikeiden mielenterveyshäiriöiden hoidon järjestämiseen. Tarvittava hoito tulisi saada läheltä lapsia ja nuoria eli terveyskeskuksista ja kouluista. Toimenpiteessä esitetään myös nuorten palvelujen yläikärajan yhtenäistämistä 24 vuoteen. Lisäksi esitetään muun muassa ammattilaisten osaamisen vahvistamista.

97 Lasten ja nuorten mielenterveysperusteinen tutkimus ja hoito 2020.

98 Päivitetty verkkomuotoinen opas julkaistiin joulukuussa 2022.

99 15.6.2022 Yhdyspinnat-työpaja, 21.9.2022 Ratkaisut-webinaari, 21.11.2022 Lasten ja nuorten ääni –webinaari.

100 Huikko - Peltola - Aalto-Setälä 2023.

101 Ks. tarkemmin Huikko - Peltola - Aalto-Setälä 2023.

TP14: Toteutetaan kehittämishanke palveluiden saavutettavuudesta lapsille ja nuorille.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen toteuttamassa lapsistrategian toimenpiteessä tavoitteena on ollut selvittää ja koota yhteen lasten ja nuorten sosiaali- ja terveyspalveluiden saatavuutta ja saavutettavuutta koskevaa tietoa. Samalla on paikannettu tietoaaukkoja sekä saavutettavuuden ongelmakohtia lasten ja nuorten näkökulmasta. Lasten tilanteeseen vaikuttavat kiinteästi lapsen perheen kokemukset, joten hankkeessa selvitettiin lapsiperheiden palveluiden tarvetta ja käyttöä. Lisäksi tavoitteena oli varmistaa, että nuoret saavat tietoa palvelujärjestelmästä heille kohdennetulla tavalla.

Toimenpiteeseen sisältyi neljä työpakettia. Tietopohjatyöpaketissa koottiin yhteen palvelujen saatavuutta ja saavutettavuutta koskevaa tietoa. Erityisessä fokuksessa olivat yhdenvertaisen saavutettavuuden näkökulmasta haavoittuvimmassa asemassa olevat lapset ja nuoret. Palveluiden kehittämisen työpaketissa tarkasteltiin perhekeskuksen avoimen kohtaamispaikkatoiminnan yhdenvertaiseen saavutettavuuteen vaikuttavia edistäviä ja ehkäiseviä tekijöitä sekä taidelähtöisen toiminnan kehittämismahdollisuuksia. Dialogisen toimintamallin työpaketissa kartoitettiin nuorten kokemuksia yhdessä Valtakunnallisen verkostopankki -verkoston kanssa. Osiossa kerättiin nuorten kokemuksia dialogisesti palveluiden saavutettavuudesta, palvelutietoisuudesta ja osallisuudesta sekä pyrittiin yhteiskehittämällä ja kokeilemalla mallintamaan dialogista nuorten arjessa tapahtuvaa kokemusten kartoittamista ja niiden saamista välittömäksi osaksi palveluiden kehittämistä. Viestinnän työpaketissa suunniteltiin ja toteutettiin yhdenvertaisen saavutettavuuden ja osallisuuden kampanja nuorille nuorten kanssa yhteistyössä huomioiden erityisesti viestinnän yhdenvertainen saavutettavuus. Toimenpiteessä on tuotettu "Lasten ja nuorten sote-palveluiden saavutettavuus" -julkaisu.¹⁰²

Toimenpiteen raportissa todetaan jatkotoimenpiteiden osalta, että lasten ja nuorten välisiin eroihin hyvinvoinnissa tulisi kiinnittää erityistä huomiota, jotta moninaisista tilanteista ja taustoista tulevilla nuorilla on yhtäläiset mahdollisuudet hyvinvointiin ja hyvään elämään. Niiden nuorten, joiden elämässä on erityisiä riskitekijöitä syrjäytymiselle tai palveluiden ulkopuolelle jäämiselle, tilanteeseen tulisi kiinnittää erityistä huomiota ja kohdentaa toimenpiteitä palveluihin pääsemiseksi. Toimenpiteen toteuttajat myös ehdottavat, että jatkossa lapsistrategian kaikille hankkeille yhteisesti koottaisiin ns. lapsi- ja nuorisopaneeli, jossa olisi moninainen, suuri joukko lapsia ja nuoria, jotka olisivat mukana hankkeiden toteuttamisessa alusta loppuun. Toimenpiteessä kehitettiin Topaasia-peliä lasten ja nuorten

102 Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen työpapereita 2023.

näkemyksen kerryttämiseen sote-palveluista. Tätä tiedonkeruumenetelmää toimenpiteen toteuttajat suosittelivat jatkossa kehitettäväksi, laajennettavaksi ja vakiinnutettavaksi systemaattiseksi työkaluksi hyvinvointialueille ja kunnille. Toimenpiteessä vahvistui käsitys myös siitä, että nuorilla ei ole yhteneväiset tiedot eri palveluista ja omista oikeuksistaan palveluissa. Toimenpiteen toteuttajat suosittelivat jatkossakin viestintäkampanjoita lasten ja nuorten tavoittamiseksi. Lisäksi palveluista ja eri palvelukanavista tulisi tiedottaa myös nuoren fyysisessä ympäristössä. Lasten ja nuorten kanssa työskenteleviä ammattilaisia sekä vanhempia tulisi tiedottaa lapsen ja nuorten palveluista sekä oikeuksista palveluissa.

TP15: Laaditaan yhtenäinen toimintamalli ensitiedon antamiseen.

Ensitiedolla tarkoitetaan tietoa, joka annetaan perheelle, kun perheenjäsenet kohtaavat lapsen tai sikiön sairauden tai vammaisuuden. Ensitietoa annetaan myös tilanteessa, jossa lapsella tai sikiöllä todetaan kehovariaatio. Lapsistrategian toimenpiteenä Suomalainen Lääkäriseura Duodecim toteuttaa Hyvä käytäntö –suosituksen ensitiedon antamiseen. Hyvä käytäntö -suositus on tutkimuksiin ja muuhun tietoon perustuva konsensusmenettelyllä laadittava suositus. Konsensusmenettely soveltuu erityisesti tilanteisiin, jossa tieteellisistä tutkimuksista saatua näyttöä on täydennettävä kokemustiedolla.

Tutkimuksissa on todettu, että sillä, miten ensitieto annetaan, on suuri merkitys vanhempien ja lapsen suhteeseen varhaisessa vuorovaikutuksessa. Hyvin annettu ensitieto auttaa perhettä sekä ymmärtämään tilanteen että ottamaan käyttöön perheen omia voimavaroja yllättävässä ja haasteellisessa elämäntilanteessa. Lisäksi ensitiedon antamisen on todettu olevan tärkeää terveydenhuollon ammattihenkilöiden ja perheiden välisen luottamuksen syntymiselle, mikä on välttämätön edellytys hyvälle yhteistyölle. Kyse on koko perheen ja erityisesti lapsen hyvinvoinnista ja oikeuksista. Hyvä käytäntö –suositus valmistuu syksyyn 2023 mennessä ja se julkaistaan Duodecimin sivuilla.

Ensitietoa on myös se, kun sairaudesta tai vammasta tai kehovariaatiosta kerrotaan asianomaiselle lapselle tai nuorelle itselleen ensimmäisen kerran. Jatkossa tarvitaan Hyvä käytäntö -suositus myös siitä, miten ensitietoa annetaan lapsille ja nuorille itselleen. Jatkotoimenpiteenä tulee varmistaa Hyvä käytäntö –ensitietosuosituksen päivittämiseen ja tarkistamiseen tarvittava rahoitus.

5.2.4 Varhaiskasvatus ja koulutus

Varhaiskasvatukseen osallistuminen. Tilastokeskuksen mukaan varhaiskasvatukseen osallistui 230 600 lasta vuonna 2021. Varhaiskasvatukseen eli päiväkotitoimintaan ja perhepäivähoitoon osallistui 35 % alle 3-vuotiaista lapsista ja 87 % 3–5-vuotiaista lapsista. Varhaiskasvatukseen osallistuminen on sitä yleisempää mitä vanhemmista lapsista on kyse. Ikävuosittain tarkasteltuna viisivuotiaita lapsia osallistui varhaiskasvatukseen eniten eli 48 600, joka on 89 % kaikista viisivuotiaista.¹⁰³

Varhaiskasvatukseen osallistuminen on yleistynyt viime vuosina. Vuonna 2015 alle kolmevuotiaista lapsista 30 % osallistui varhaiskasvatukseen. Vuonna 2021 tämä osuus oli 35 %. 3–5-vuotiaiden lasten osallistumisosuus on noussut vuoden 2015 79 %:sta 87 %:iin vuonna 2021. Lähes kaikki lapset osallistuvat 6-vuotiaana esiopetukseen, mutta tämän lisäksi 77 % 6-vuotiaista osallistui täydentävään varhaiskasvatukseen vuonna 2021.

Vuonna 2021 enemmistö lapsista, 216 400 lasta, osallistui päiväkotitoimintaan, perhepäivähoidossa oli 10 600 lasta ja ryhmäperhepäivähoidossa 3 600 lasta. Vuonna 2021 yleisin varhaiskasvatuksen järjestämismuoto oli kunnan tai kuntayhtymän järjestämä varhaiskasvatus, johon osallistui 186 200 lasta. Toiseksi yleisin varhaiskasvatuksen järjestämismuoto oli palvelusetelillä järjestetty varhaiskasvatus, johon osallistui 31 100 lasta. Enemmistö lapsista osallistui kokopäiväiseen varhaiskasvatukseen. Kokopäiväiseen varhaiskasvatukseen osallistui 177 100 lasta. Osapäiväiseen varhaiskasvatukseen osallistui 42 100 lasta. Vuorohoidossa oli 11 300 lasta.

Hallituskaudella 2019-2023 varhaiskasvatusta kehitettiin monin uudistuksin. Kolme vuotta täyttäneiden lasten ja opetus- ja kasvatushenkilöstön välisiä suhdelukuja pienennettiin päiväkodeissa, subjektiivinen varhaiskasvatusoikeus palautettiin ja lapsen oikeus saada kehityksensä, oppimisensa ja hyvinvointinsa edellyttämää yleistä, tehostettua tai erityistä tukea vahvistui, kun kolmiportaisen tuen malli otettiin käyttöön varhaiskasvatuksessa 1.8.2022. Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilu käynnistyi, ja se jatkuu toukokuuhun 2024 asti. Varhaiskasvatuksen kehittämistä tuettiin myös Oikeus oppia -ohjelman avustuksilla yhteensä 152 miljoonalla eurolla.

Esi- ja perusopetuksen laatua ja koulutuksellista tasa-arvoa vahvistettiin hallituskauden aikana Oikeus oppia -ohjelmalla. Ohjelman avulla muun muassa ennaltaehkäistiin peruskoulua käyvien oppilaiden oppimiseroja, lähikoulun asemaa vahvistettiin, lukutaitoa parannettiin, opetuksen ryhmäkokoja pienennettiin ja rahoitusta uudistettiin siten,

103 Tilastokeskus: Varhaiskasvatus.

että se tukee paremmin koulutuksellisen tasa-arvon toteutumista. Ohjelman toimenpiteisiin myönnettiin erityisavustuksia vuosina 2020–2022 yhteensä noin 241 miljoonan euron arvosta.

Laajennettu oppivelvollisuus tuli voimaan vuonna 2021, minkä myötä oppivelvollisuus päättyy, kun nuori täyttää 18 vuotta tai kun hän tätä ennen suorittaa toisen asteen tutkinnon (ylioppilastutkinnon tai ammatillisen tutkinnon). Uudistuksen myötä opintojen ohjaus ja tuki lisääntyi, jotta nuori löytäisi helpommin sopivan opiskelupaikan. Opetuksen lisäksi oppikirjat ja työvälineet ovat maksuttomia oppivelvollisuutta suorittaville opiskelijoille. Uudistuksen tavoitteena on, että jokainen nuori suorittaa toisen asteen koulutuksen. Osaamisvaatimusten kasvaessa työllistyminen edellyttää nykyisin vähintään toisen asteen tutkinnon suorittamista.

Toisen asteen koulutuksen laatua ja tasa-arvoa kehitettiin ammatillisessa koulutuksessa Oikeus osata -ohjelmalla ja lukiokoulutuksessa laatu- ja saavutettavuusohjelmalla. Ohjelman kautta ammatillista koulutusta kehitettiin 291 miljoonalla eurolla. Lukion laatu- ja saavutettavuusohjelmalla vahvistettiin lukiokoulutuksen laatua sekä varmistettiin koulutuksen saavutettavuus eri puolilla Suomea. Osana kehittämisohjelmaa laadittiin lukiokoulutukselle vuoteen 2030 ulottuva laatustrategia. Ohjelman rahoitus vuosina 2021–2022 oli 15 miljoonaa euroa.

Keväällä 2021 hallitus antoi eduskunnalle koulutuspoliittisen selonteon¹⁰⁴, joka sisälsi linjaukset koulutuksen ja tutkimuksen kehittämiseksi. Selonteossa esitettiin kohti 2040-lukua ulottuva koulutuksen ja tutkimuksen tavoitetila sekä tarvittavat voimavarojen, rakenteiden ja ohjauksen muutokset, joilla vastataan ja vaikutetaan toimintaympäristön muutostekijöihin ja luodaan merkityksellisen elämän edellytykset kaikille. Selonteon mukaan esimerkiksi varhaiskasvatus-, esi- ja perusopetuslainsäädäntö on tarkoitus uudistaa kokonaisuutena. Myös varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen rahoitusta koskeva lainsäädäntö on tarkoitus uudistaa kokonaisuutena siten, että strateginen ohjaus, seuranta ja koordinaatio vahvistuvat. Varhaiskasvatukseen osallistumista aiotaan lisätä tuomalla esiin aiempaa laajemmin varhaiskasvatuksen merkitystä lapsen oppimiselle ja kehitykselle sekä vähentämällä osallistumattomuuden syitä; alennetaan varhaiskasvatuksen asiakasmaksuja ja toteutetaan pitkällä aikavälillä varhaiskasvatuksen maksuttomuus (vähintään 4 h/pv).

Opetus- ja kulttuuriministeriö julkaisi tammikuussa 2023 laajan Sivistyskatsauksen.¹⁰⁵ Katsauksen mukaan sivistyssektorin kehitystä on 1990-luvulta alkaen leimannut menopaineiden hillintä ja monilla mittareilla pysähtyvä tai heikkenevä kehitys. Heikkenevää kehitystä

104 Valtioneuvoston koulutuspoliittinen selonteko 2021.

105 Sivistyskatsaus 2023.

on viime vuosikymmeninä nähty mm. nuorten oppimistuloksissa ja koulutustasossa, kirjastojen käytössä, nuorten fyysisessä kunnossa ja liikkumisessa sekä kulttuurialan työllisyydessä. Taustaan ja alueeseen liittyvät erot oppimistuloksissa jakoulutustasossa ovat kasvaneet. Kansainvälisessä vertailussa suomalaisten koulutustaso on laskenut kehittyneiden maiden keskitasolle ja työikäisen väestön koulutustason nousu on hidastumassa.

Toimenpiteet

TP16: Laaditaan varhaiskasvatukseen ja kouluun ajantasaiset oppituntipaketit lapsistrategiasta ja lasten oikeuksista.

Lapsistrategian toimenpiteessä laadittiin Opetushallituksen toimesta varhaiskasvatukseen ja kouluun ajantasaiset oppituntipaketit lapsistrategiasta ja lasten oikeuksista. Materiaali kattaa niin varhaiskasvatuksen, perusopetuksen vuosiluokat 1–6 ja 7–9 sekä toisen asteen. Materiaalia tuotettiin myös vanhempainiltoihin ja materiaalin kieliä ovat suomi, ruotsi, inarinsaame, koltansaame, pohjoissaame, englanti, venäjä, viro, arabia ja somali. Oppimateriaalia varten toteutettiin nettisivusto Opetushallituksen sivuille. Oppimateriaalin laatimiseksi taltioitiin asiantuntijahaastatteluja, joissa käsitellään Lapsen oikeuksia ja Lapsistrategian mukaisia asioita. Opetushallituksen sivuille tehtiin uusi Lapsen oikeuksien sivusto. Sivustolle pyydettiin uuden Opetushallituksen tuottaman materiaalin lisäksi eri järjestöltä ja organisaatioilta heidän tuoreinta lapsen oikeuksiin liittyvää materiaalia.

Jatkotoimia ajatellen keskeisin toimenpiteen ehdotus on, että myös tulevaisuudessa tehdään ajankohtaista ja mahdollisimman kattavaa viranomaismateriaalia lapsen oikeuksista. Erityisesti opetussuunnitelmien mukaiset ja suoraan oppitunneille käyttöön otettavat materiaalit ovat tärkeitä. Oppimateriaalissa tulisi käsitellä myös keskeistä kansallista lainsäädäntöä lapsille sopivalla tavalla.

TP17: Toteutetaan demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen pilottihankekokonaisuus.

Opetushallituksen toteuttamaan lapsistrategian toimenpiteeseen sisältyi pilotteja, joiden tavoitteena on testata ja kehittää erilaisia demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen malleja ja toimintatapoja ensisijaisesti perusasteella, yhteistyössä opettajankoulutuksen ja lähiyhteisöjen kanssa. Pilottien avulla oli tarkoitus kehittää ja levittää demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen menetelmiä ja hyviä käytäntöjä valtakunnallisesti tukemaan perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteiden ja

paikallisten opetussuunnitelmien toimeenpanoa eri puolilla Suomea. Pilottihanke rahoitti lapsistrategian lisäksi opetus- ja kulttuuriministeriö sekä oikeusministeriö. Hankkeelle on luotu oma verkkosivusto Opetushallituksen sivuille¹⁰⁶.

Keskeisin hankkeessa esille noussut painopiste jatkoa ajatellen, on tähän aihepiiriin kuuluvan valtionavustustoiminnan jatkaminen tulevaisuudessakin. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittäminen koetaan erittäin tärkeäksi jokaisella ikäluokalla, josta syystä valtionavustusta olisi tärkeää jatkossa jakaa myös varhaiskasvatukseen sekä toiselle asteelle.

5.2.5 Perheen riittävä toimeentulo, sosiaaliturva sekä työn ja perheen yhteensovittaminen

Valtioneuvosto asetti maaliskuussa 2020 parlamentaarisen komitean sosiaaliturvan uudistamiseksi (sosiaaliturvakomitea). Komitean toimikausi ulottuu 31.3.2027 saakka. Sosiaaliturvauudistuksen tavoitteena on ihmisen näkökulmasta nykyistä selkeämpi ja toimivampi järjestelmä, joka mahdollistaa työnteon ja sosiaaliturvan yhteensovittamisen muuttuvissa elämäntilanteissa. Sosiaaliturvan tulee vastata perustuslain mukaisesta välttämättömän toimeentulon ja huolenpidon velvoitteesta sekä perustoimeentulon turvasta. Perustuslain 19.1 §:n mukaan jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Perustuslain 19.1 §:n mukaan lailla taataan jokaiselle oikeus perustoimeentulon turvaan työttömyyden, sairauden, työkyvyttömyyden ja vanhuuden aikana sekä lapsen syntymän ja huoltajan menetyksen perusteella.

Sosiaaliturvakomitean tehtävänä on uudistaa sosiaaliturvaa kokonaisuutena. Komitea käsittelee perusturvaa, ansioturvaa, toimeentulotukea sekä niiden välistä yhteyttä ja rahoitusta, ja lisäksi palveluiden nykyistä parempaa yhteensovittamista etuuksiin. Työssä otetaan huomioon elämäntilanteiden moninaisuus ja niiden muutokset sekä siirtymät etuudelta toiselle.

Sosiaaliturvakomitean välimietinnössä linjataan sosiaaliturvan uudistamisesta sekä tehdään ehdotuksia nykyjärjestelmää koskevista uudistuksista, joita seuraava hallitus voi ottaa ohjelmaansa. Sosiaaliturvakomitea kannattaa yhden perusturvaetuuden selvittämistä sosiaaliturvauudistuksen seuraavana vaiheena. Yksi perusturvaetus olisi syype-rusteinen etuus, jonka myöntämisen ehdot olisivat erilaiset riippuen etuutta hakevan henkilön elämäntilanteesta. Välimietintö sisältää 31 ehdotusta tuleville hallituksille.

¹⁰⁶ Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen pilottihanke peruskouluille. Opetushallitus.

Komitea esittää muun muassa lapsilisäjärjestelmän kehittämistä, lapsiköyhyysriskin ehkäisemistä ja vähentämistä sekä lapsen hoidon ja ansiotyön yhteensovittamisen tukemista.

Toimenpide sosiaaliturvauudistuksen valmisteluun

TP18: Toteutetaan hanke lasten osallisuuden vahvistamiseksi sosiaaliturvauudistuksen valmistelussa.

Lapsistrategian toimenpide numero 18 koski lasten osallisuutta sosiaaliturvauudistuksen valmistelussa. Hankkeen toteutuksesta vastasi sosiaali- ja terveysministeriö. Hankkeen tavoitteena oli, että lasten ja nuorten oikeus saada tietoa sosiaaliturvauudistuksesta turvataan samoin kuin lasten ja nuorten oikeus tulla kuulluksi sosiaaliturvauudistuksen valmistelussa. Tavoitteena oli myös varmistaa, että uudistuksen valmistelussa käytössä oleva tietopohja kattaa myös lasten ja nuorten näkemykset ja mielipiteet.

Lisäksi hankkeen tarkoitus oli vahvistaa eri kohderyhmien osallisuutta edistäviä käytäntöjä ja toimintamalleja osana sosiaaliturvauudistuksen valmistelua.

Hankkeen toteutus oli kaksivaiheinen. Lapsille ja nuorille suunnattu sähköinen tietopaketti suomalaisesta sosiaaliturvajärjestelmästä julkaistiin syyskuussa 2022 ja materiaaleista koostettiin lisäksi oppituntipaketti, joka on suunnattu yläkouluille ja toiselle asteelle osaksi yhteiskuntaopin opetusta.¹⁰⁷ Tietopaketin julkaisun yhteydessä käynnistettiin lasten ja nuorten laaja kuulemis- ja osallisuuskierros, joka sisälsi sähköisen kyselyn 13–20-vuotiaille nuorille. Lisäksi nuorille järjestettiin 15 työpajaa, joissa käsiteltiin kyselyn aiheita osallistavia menetelmiä hyödyntäen. Lapsia ja nuoria kuultiin sosiaaliturvaan ja toimeentuloon liittyvistä kokemuksista, sosiaaliturvan kehittämisestä, nuorten tulevaisuuteen, työhön ja työllisyyteen liittyvistä näkemyksistä sekä sosiaaliturvajärjestelmän periaatteista, kuten sosiaaliturvan kohdentamisesta, rahoituksesta ja oikeudenmukaisuudesta. Tuloksia on esitelty sosiaaliturvan uudistamisen näkökulmasta keskeisille tahoille. Kaiken kaikkiaan toimenpiteen tietomateriaalin tuottaminen kannusti kiteyttämään sosiaaliturvaan liittyvää tietoa nuorille ymmärrettävään muotoon.

¹⁰⁷ Tietopaketti nuorille sosiaaliturvasta. Raportti: Nuorten näkemyksiä sosiaaliturvasta ja sen kehittämisestä – Lasten ja nuorten kuuleminen sosiaaliturvauudistuksessa 2022.

Lasten ja perheiden sosiaaliturva ja palvelut –työryhmän loppuraportti.¹⁰⁸ Lasten ja perheiden etuusjärjestelmässä on tunnistettu kehittämistarpeita, joiden käsittely on katsottu soveltuvan osaksi käynnissä olevaa sosiaaliturvauudistusta. Parlamentaarisen sosiaaliturvakomitean (2020–2027) valmistelutyön tueksi komitean alaisuuteen perustettiin lasten ja perheiden sosiaaliturva ja palvelut -työryhmä (1.2.2022–1.3.2023) vahvistamaan asiantuntemusta lasten ja perheiden etuuksista ja palvelujärjestelmästä. Työryhmän tehtävänä oli selvittää lasten ja perheiden etuusjärjestelmän kokonaisuutta ja tuottaa sosiaaliturvakomitealle tietoa sen uudistustarpeista sekä mahdollisista ratkaisuisista keskeisiin ongelmiin.

Työryhmän loppuraportti sisältää kuvauksen lasten ja perheiden sosiaaliturvan uudistamisen lähtökohdista. Raportissa kuvataan syntyvyyden, perheiden monimuotoisuuden, perheen ja työn yhteensovittamisen sekä lasten haavoittuvaan asemaan liittyvien tekijöiden nykytilaa sekä esitellään lasten ja perheiden keskeiset etuudet ja tuet. Raporttiin sisältyy lasten ja perheiden sosiaaliturvassa ja elatuslainsäädännössä tunnistettuja kehittämistarpeita sekä sosiaaliturvakomitean välimietintöön otamat, työryhmän työhön perustuvat ehdotukset lasten ja perheiden etuusjärjestelmän uudistamiseksi. Ehdotusten lisäksi raportissa tuodaan esille työryhmätyön aikana esille nousseita huomioita perheiden toimeentuloturvasta.

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitean ratkaisut Suomen perusturvan tasosta.

Euroopan neuvoston sosiaalisten oikeuksien komitea totesi 15.2.2023 julkistetussa ratkaisussaan Suomen sosiaaliturvan tason olevan liian alhainen. Komitealle 2018 tehty kantelu koski usean eri sosiaaliturvaetuuden sekä toimeentulotuen rahamääräistä vähimmäistasoa. Suomi on saanut komitealta myös aikaisemmin moitteita perusturvan riittämättömästä tasosta. Ratkaisussa tarkasteltiin muun muassa vähimmäissairauspäivärahan, -vanhempainrahan, -kuntoutusrahan, työttömyysturvan peruspäivärahan, takuueläkkeen, työmarkkinatuen ja toimeentulotuen tasoa suhteessa suomalaisten keskituloon. Komitea totesi vähimmäisetuudet liian mataliksi kattaakseen tuensaajan perustarpeet uudistetun Euroopan sosiaalisen peruskirjan edellyttämällä tavalla. Ratkaisussa todettiin kuitenkin myös, että perusturvaetuuksien tasoa on korotettu vuosina 2018-2021. Komitea käyttää sosiaaliturvan tason riittävyden arvioinnissa mekaanista laskentakaavaa, jossa se tarkastelee yksittäisiä rahamääräisiä etuuksia suhteessa maan mediaanitulotasoon (ns. ekvivalentti mediaanitulo). Komitea katsoo sosiaaliturvaetuuden tason liian alhaiseksi, jos se jää alle 50 %:n mediaanitulosta. Jos etuus alittaa tämän rajan, mutta on kuitenkin yli 40 % mediaanitulosta, voidaan arviossa ottaa huomioon myös täydentäviä etuuksia.

108 Lasten ja perheiden sosiaaliturvan nykytila, haasteet ja tulevaisuus : Lasten ja perheiden sosiaaliturva ja palvelut -työryhmän loppuraportti, 2023.

Perusturvan riittävyyden arviointiraportti. Kansaneläkeindeksistä annetun lain mukaan perusturvan riittävyys on arvioitava joka neljäs vuosi. Perusturvalla viitataan yleensä perustoimeentulon turvaan, jota henkilö saa työttömänä, sairaana, työkyvyttömänä, vanhuuden aikana, vanhempainvapaalla ollessaan sekä huoltajan menetyksen yhteydessä. Vähimmäisturvalla viitataan välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon silloin, kun itse ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa. Käytännössä tätä taataan erityisesti toimeentulotuella.

Riittävyyttä voidaan arvioida eri näkökulmista ja erilaisin menetelmin. Helmikuussa 2023 julkaistussa Perusturvan riittävyyden arviointiraportti 2019-2023:ssa¹⁰⁹ on käytetty suuntaa antavina mittatikuina erityisesti viitebudjetiteja, jotka pyrkivät kuvaamaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää kulutustasoa. Työttömän, sairaan ja vanhempainvapaan perusturva ei riitä kattamaan viitebudjettien menoja, mutta eläkeläisen perusturva sen sijaan kattaa. Opiskelijan sosiaaliturva riittää kattamaan viitebudjetit vain opintolainan kanssa.

Arviointiraportin mukaan Suomen perusturvaetuudet yhdessä asumistuen kanssa eivät riitä kattamaan viitebudjettien mukaista kulutustasoa takuueläkettä lukuun ottamatta. Eläkeläisen perusturva riittää kattamaan viitebudjetin menot, sillä se on tasoltaan jonkin verran korkeampi kuin esimerkiksi työttömän, sairaan tai vanhempainvapaan perusturva. Eri perhetyypeistä perusturva riittää parhaiten yksinhuoltajilla, ja heikoiten kahden aikuisen ja kahden lapsen perheellä. Yksinasuvien ja pariskuntien perusturvan riittävyys sijoittui näiden kahden väliin. Perusturvan riittävyys on heikointa korkeiden asumiskustannusten alueilla eli suurissa kaupungeissa, mutta toimeentulotuki tasaa alueellisia eroja, koska se korvaa vähävaraisten kohtuulliset asumismenot kokonaan.

Pääministeri Antti Rinteen ja pääministeri Sanna Marinin hallituskausilla 2019–2023 perusturvan taso yhdessä asumistuen kanssa kasvoi yleisesti ottaen niin suhteessa hinta- kuin ansiotasoonkin. Hallitus toteutti kaikki lakisääteiset indeksitarkistukset sekä korotti perusturvan tasoa erityisesti vuonna 2020 ja lapsien osalta väliaikaisesti myös vuonna 2023. Niillä perusturvan saajilla, jotka saavat toimeentulotukea, perusturvan tason kasvu ei kuitenkaan heijastu kokonaistulotasoon, koska perusturvan korotukset pienentävät toimeentulotuen määrää täysimääräisesti. Lapsiperheiden toimeentulotuen tasoon tehtiin ylimääräisiä korotuksia vuonna 2020 ja 2023, mikä lisäsi toimeentulotukea saavien lapsiperheiden tulotasoa.¹¹⁰ Huomionarvoista kuitenkin on, että lapsilisää ei ole sidottu indeksiin ja sen reaaliarvo on noin 40 prosenttia alemmalla tasolla kuin vuonna 1994.

109 Perusturvan riittävyyden arviointiraportti 2019–2023.

110 Perusturvan riittävyyden arviointiraportti 2019–2023, s. 81-82.

Yleinen hintataso nousi Venäjän hyökkäyssodan seurannaisena vuonna 2022. Valtaosa etuuksista on sidottu hintatasoon, mutta indeksitarkistukset toteutetaan viiveellä toteutuneen kehityksen mukaisesti. Hallitus reagoikin korkeaan inflaatioon aikaistetulla indeksitarkistuksella elokuussa 2022.

Lasten vanhempien työllisyysaste. Suomessa lasten vanhempien työllisyysaste on kansainvälisesti vertaillen korkea. Työikäisten vanhempien työllisyysaste on Suomessa korkeampi kuin lapsettomien työikäisten. Tilastokeskuksen Työvoimatutkimuksen mukaan 20-59-vuotiaiden alle 18-vuotiaiden lasten vanhempien työllisyysaste oli 84,7 % vuonna 2021, kun se lapsettomilla 20-59-vuotiailla oli 76,4 %.¹¹¹

Isien työllisyysaste on Suomessa hyvin korkea lapsen iästä riippumatta. Äitien työllisyysaste on puolestaan isien työllisyysastetta merkittävästi alempi nuorimman lapsen ollessa alle 3-vuotias, mutta nousee lähelle isien työllisyysastetta nuorimman lapsen ollessa 7-17-vuotias. Alle 18-vuotiaiden lasten 20-59-vuotiaiden isien työllisyysaste oli 91,2 %, kun lapsettomien vastaavan ikäisten miesten työllisyysaste oli vain 75,1 %. Alle 18-vuotiaiden lasten 20-59-vuotiaiden äitien työllisyysaste oli 78,9 %, kun lapsettomien vastaavan ikäisten naisten työllisyysaste oli 77,9 %.

Pienten lasten vanhempien osalta työllisyysasteessa on huomattava ero. Isien, joiden nuorin lapsi on alle 3-vuotias, työllisyysaste oli 89,7 % vuonna 2021, kun vastaavan ikäisten lasten äitein työllisyysaste oli 60,9 %. Äitien työllisyysaste nousee kuitenkin 79,7 %:iin, kun nuorin lapsi on 3-6-vuotias. Vastaavan ikäisten lasten isien työllisyysaste oli 91,2 %. Isien, joiden nuorin lapsi on 7-17-vuotias, työllisyysaste oli 92,1 % ja äitien, joiden nuorin lapsi on 7-17-vuotias, työllisyysaste oli 87,7 %.

Suomen erityispiirteenä on, että äidit ja isät tekevät valtaosin kokoaikatyötä. Monissa Euroopan maissa lasten vanhempien osa-aikatyö on selvästi yleisempää. Valtaosa lapsiperheiden tuloista muodostuu palkkatuloista.

Perhevapaiden käyttö. Vanhempainpäivärahaetuuksia sai vuoden 2021 aikana 82 686 äitiä ja 60 710 isää. Sekä isien että äitien määrä kasvoi edellisvuodesta. Vanhempainpäivärahopäivistä 89 % korvattiin äideille. Isille korvattujen päivien osuus kasvoi 10,8 %:sta 11,1 %:iin. Keskimääräinen äideille maksettu päiväkorvaus oli 69,46 euroa, isille maksettu 86,52 euroa. Vähimmäismääräistä päivärahaa (29,05 euroa/pv) muusta syystä kuin työssäolon takia sai 16 % äideistä ja 4,1 % isistä.¹¹²

111 Tilastokeskus, Stat-Fin-tilastotietokanta, Työvoimatutkimus, Väestö työmarkkina-aseman mukaan, 20-59-vuotiaat.

112 Kelan lapsiperhe-etuustilasto 2021.

Lakisääteistä kotihoidon tukea maksettiin vuoden 2021 aikana 82 385 henkilölle yhteensä 103 931 lapsesta. Saajien määrä väheni 4,9 % edellisvuodesta. Kotihoidon tuen saajista 8,1 % oli miehiä. Vuoden 2021 lopussa tuen piirissä oli 38 % niistä lapsista, joiden ikä oli 9 kuukaudesta 2 vuoteen. Maakunnittain tarkasteltuna kotihoidon tuella hoidettujen lasten osuus vaihteli välillä 31–44 %. Osuus oli pienin Lapissa ja suurin Keski-Pohjanmaalla. Joulukuussa keskimääräinen kotihoidon tuki yhdestä lapsesta oli 407 euroa kuukaudessa. Hoitolisää maksettiin yhdestä lapsesta keskimäärin 132 euroa kuukaudessa ja kuntalisää keskimäärin 165 euroa kuukaudessa. Kaikista kotihoidon tuen saajista 40 % sai hoitolisää ja 29 % kuntalisää.¹¹³

Vuonna 2021 yksityisen hoidon tuen saajia oli 13 205 ja tukea maksettiin 16 264 lapsesta. Saajien määrä on vähentynyt muutaman viime vuoden aikana. Osa kunnista tukee perheitä yksityisen hoidon tuen sijasta palvelusetelillä, jonka piirissä olleet lapset eivät sisälly Kelan tilastoihin. Joustavaa hoitorahaa (alle 3-vuotiaden lasten vanhemmille) maksettiin vuoden 2021 aikana 17 953 vanhemmalle. Miesten osuus tuen saajista oli 11,0 %. Vuoden lopussa joustavaa hoitorahaa maksettiin 8 421 lapsesta, mikä on 8,0 % niistä lapsista, joiden ikä oli 9 kuukaudesta 2 vuoteen. Vuonna 2021 osittaisen hoitorahan (1.-2.-vuosiluokan oppilaiden vanhemmille) saajia oli 15 650, joista 9,3 % oli miehiä. Tukea maksettiin vuoden lopussa 8 861 koululaisesta, mikä on 7,4 % 7–8-vuotiaasta väestöstä.

Perhevapaauudistus. Perhevapaauudistus tuli voimaan 1.8.2022. Uudistuksen myötä vanhempainvapaapäivien määrä kasvoi ja vapaiden käytön joustavuus lisääntyi. Uudistus pyrkii lisäämään työelämän ja vanhempien tasa-arvoa ja huomioi nykyistä paremmin erilaiset perhemuodot. Uudistus antoi ensimmäistä kertaa yhtä suuren vanhempainvapaakiintiön molemmille vanhemmille. Vapaita voi käyttää monessa jaksossa lapsen kaksivuotispäivään asti ja niistä voi luovuttaa osan toiselle vanhemmalle, muulle huoltajalle, omalle tai toisen vanhemman puolisolle.

Perhevapaauudistuksen myötä kumpikin vanhempi sai 160 vanhempainrahapäivän kiintiön. Tästä enintään 63 vanhempainrahapäivää on mahdollista luovuttaa toiselle vanhemmalle, muulle huoltajalle, omalle puolisolle tai toisen vanhemman puolisolle. Loppuraskautta suojaa 40 päivärahopäivän mittainen raskausrahakausi. Päivärahopäiviä on viikossa kuusi, joten kaikkineen vanhempainpäivärahopäiviä on yli 14 kuukautta. Yhden vanhemman perheissä vanhempi saa molemmat vanhempainrahakiintiöt. Kaksoiset, kolmoset ja muut monikot ovat tähän malliin poikkeus: vanhempainrahakiintiö pidentyy heidän perheissään toista lasta ja jokaista sitä seuraavaa lasta kohden 84 päivärahopäivällä.

113 Kelan lapsiperhe-etuustilasto 2021.

Vanhempainrahopäiviä voi käyttää, kunnes lapsi täyttää 2 vuotta. Päivärahopäivät voi käyttää useassa osassa, työsuhteessa olevat vanhemmat voivat saada vapaata enintään neljässä jaksossa. Ainoastaan raskausrahakausi on yhdenjaksoinen ja tulee aloittaa 14-30 päivää ennen laskettua synnytyisaikaa. Vanhempainvapaalla voi olla myös osittaisesti. Tällöin kiintiöstä käytetään puolikkaita päiviä. Myös vanhempainrahan määrä on puolet täysimääräisestä.

Toimenpide työn ja perheen yhteensovittamisesta

TP19: Toteutetaan vaikuttamiskampanjat yksityisen sektorin toimijoiden ja julkisen sektorin kanssa työn ja perheen yhteensovittamisesta.

Kansallisen lapsistrategian toimenpiteenä 19 tehtiin työn ja perheen yhteensovittamisen vaikuttamis- ja viestintäkampanja. Toimenpiteen tavoitteena oli vaikuttaa hyvien käytäntöjen vakiinnuttamiseen ja perheystävälliseen työelämään sekä vahvistaa ymmärrystä lapsen oikeuksista myös työelämän asiana. Kampanjan toteutuksesta vastasi lapsiasiavaltuutettu. Työn ja perheen yhteensovittamisen vaikuttamis- ja viestintäkampanja nimettiin ”Lasten vuoro” –kampanjaksi¹¹⁴. Kampanja huipentui Lapsen oikeuksien viikolla järjestettyyn Lapset mukaan töihin -päivään marraskuussa 2022.

5.2.6 Lasten läheis- ja vertaissuhteet

Vanhemmilla ja muilla huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä. Lapsen edun on määrättävä heidän toimintaansa. Julkisella vallalla on perustuslain ja lapsen oikeuksien sopimuksen sekä usean muun ihmisoikeussopimuksen nojalla velvollisuus tukea vanhempia ja muita lapsen huollosta vastaavia.

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva laki (lapsenhuoltolaki) uudistui joulukuun alussa 2019. Lakiin lisättiin säännökset huoltajan velvollisuudesta vaalia lapselle läheisiä ihmissuhteita ja suojella lasta kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta. Molempien vanhempien on myötävaikutettava vahvistetun tapaamisoikeuden toteutumiseen. Uudistuksen myötä vuoroasuminen tunnustetaan laissa yhtenä mahdollisena lapsen asuminenjärjestelyinä. Lainmuutoksen myötä tuomioistuimien voi vahvistaa lapselle oikeuden tavata henkilöä, jonka kanssa lapsella on lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen verrattava vakiintunut suhde. Tällainen tapaamisoikeus voidaan vahvistaa vain silloin, kun sen harkitaan olevan perusteltua lapsen edun kannalta.

¹¹⁴ Lasten vuoro –kampanja.

YK:n lapsen oikeuksien komitea on suositellut (2011) Suomea lisäämään resurssejaan ja tehostamaan sosiaalihuollon palveluja, joilla annetaan perheneuvontaa ja vanhempainkasvatusta sekä lisäämään perheneuvontapalveluja eroa suunnitteleville vanhemmille. Komitea kehotti Suomea myös varmistamaan, että lasten huoltajuusriidat ratkaistaan asianmukaisessa ajassa ottaen huomioon lapsen etu.

Lapsista ja nuorista lähes joka viides kokee jossakin vaiheessa elämäänsä **yksinäisyyttä**. Suurella osalla yksinäisyyden tunne on väliaikaista. Se voi liittyä esimerkiksi elämässä tapahtuneisiin muutoksiin, kuten muuttoon, koulun vaihtoon tai vanhempien eroon. Myös korona-aika on lisännyt lasten ja nuorten yksinäisyyttä. Vastaavasti osallisuuden kokemukset ovat tutkimusten mukaan korona-aikana heikentyneet.

Pitkäaikainen yksinäisyys heikentää lasten ja nuoren elämänlaatua ja hyvinvointia, ja se on riskitekijä psyykkiselle ja fyysiselle terveydelle. Tutkimuksissa on todettu, että lapsuudessa ja nuoruudessa koettu ulkopuolisuus vaikuttaa pitkälle aikuisuuteen esimerkiksi opiskelu- ja työuralta syrjäytymisenä ja viimesijaisten palveluiden lisääntyneenä tarpeena. Yksinäisyydellä on siis paitsi inhimillisiä vaikutuksia, myös taloudellisia ja yhteiskunnallista turvallisuutta heikentäviä vaikutuksia.

Kouluterveyskyselyn mukaan 4. ja 5. luokkalaisista 4 % tuntee itsensä yksinäiseksi usein ja 37 % joskus. Vaikka prosenttiluku 4 äkkiseltään näyttäisikin pieneltä, niin asia koskettaa kuitenkin yli 4000:tta 4. ja 5. luokkalaista lasta. 8. ja 9. luokkalaisista jopa 16 % tunsi itsensä yksinäiseksi. Kouluterveyskyselyssä kysyttiin myös, onko lapsilla hyvää kaveria tai läheistä ystävää. Huolestuttavaa on, että 8. ja 9. luokkalaisista melkein kymmenesosa vastasi kysymykseen, että ei ole läheisiä ystäviä. Tutkimusten mukaan ilman läheistä ystävää olevat nuoret kokevat esimerkiksi terveydentilansa muita huonommaksi ja kokevat myös useammin koulu-uupumusta.

Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja nuorten puhelimesta ja chatissa arjen yksinäisyys kuuluu eniten puhelu yhteydenotoissa, lähes puolet soitoista liittyi aiheeseen. Osalla lapsista ja nuorista taustalla on pitkäaikaisia ulkopuolisuuden kokemuksia ja puute hyvistä kaverisuhteista. Moni kärsi yksinäisyydestä ja joukkoon kuulumattomuudesta koulussa ja muissa yhteisöissä. Se, ettei tule hyväksytyksi vertaisten joukossa, on lapselle ja nuorelle kipeä kokemus. Lisäksi yksinäisyydestä ja ulkopuolisuudesta on vaikea puhua. Siksi lapsi tai nuori jää tilanteeseensa usein täysin yksin.¹¹⁵

115 Lasten ja nuorten puhelimen ja chatin vuosiraportti 2021. Myös vuosiraportissa 2022 yksinäisyys on edelleen lapsia ja nuoria puhuttava aihe. Ks. myös Right to Belong –konsortion tutkimushanke, jonka tavoitteena on rakentaa päätöksenteon tueksi tutkimukseen perustuvia ratkaisuja siihen, miten lasten ja nuorten yksinäisyyden ja ostrakismin eli sosiaalisen ulossulkemisen kokemuksia voidaan vähentää ja ehkäistä erilaisissa ympäristöissä.

Toimenpiteet

TP20: Toteutetaan sivusto lapsiin ja nuoriin kohdistuvan kiusaamisen, seksuaalisen häirinnän, väkivallan, vihapuheen ja syrjinnän vastaiselle työlle.

Lapsistrategian toimeenpanosuunnitelman toimenpidettä numero 20 toteutti Opetushallitus. Ei kaikelle väkivallalle -hankkeessa kehitettiin lasten ja nuorten kiusaamisen ja väkivallan sekä häirinnän ja syrjinnän ehkäisemiseen ja tunnistamiseen sekä niihin puuttumiseen liittyviä ohjeita ja työkaluja sekä verkkosivusto¹¹⁶. Ei kaikelle väkivallalle -kokonaisuuden valmistelu perustui 26.1.2021 julkaistuu opetus- ja kulttuuriministeriön toimenpideohjelmaan kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisemiseksi varhaiskasvatuksessa, kouluissa ja oppilaitoksissa.

Ei kaikelle väkivallalle -kokonaisuus on tarkoitettu kasvatuksen ja koulutuksen ammattilaisille. Suurin osa materiaaleista on tarkoitettu myös huoltajille ja osa materiaaleista opiskelijoille ja oppilaille, sekä käytettäväksi opetuksessa. Toimenpiteen tavoitteena oli saada aikaan helposti saavutettava ja käytettävä, tutkimustietoon ja lainsäädäntöön perustuva kokonaisuus, joka saa aikaan muutoksia ajattelussa ja toimintatavoissa, ja rohkaisee toimimaan ongelmien ratkaisemiseksi ja turvallisuuden parantamiseksi. Tavoitteena myös oli lisätä ymmärrystä ilmiöstä sekä siitä, miksi siihen on tärkeää puuttua. Jatkotoimenpiteenä lasten ja nuorten terveellisyden ja turvallisuuden kehittämiseksi ja arjen tukemiseksi tarvitaan pitkäjänteistä ja monialaista asiantuntijatyötä sekä ilmiöön liittyvää tutkimus- tai arviointityötä. Lisäksi tarvitaan asian osalta kasvatuksen ja koulutuksen ammattilaisten osaamisen kehittämistä perus- ja täydennyskoulutuksissa.

TP21: Toteutetaan poikkihallinnollisesti tutkimushanke syrjäytymisvaarassa olevien ja osattomien lasten ja nuorten tilanteen selvittämiseksi.

Lapsistrategian toimeenpanossa toteutettiin poikkihallinnollisesti tutkimushanke syrjäytymisvaarassa olevien ja osattomien lasten ja nuorten tilanteen selvittämiseksi. Toimeenpanosta vastasi sosiaali- ja terveysministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö, sisäministeriö ja oikeusministeriö. Tutkimushankkeen toteutti Nuorisotutkimusverkosto. ”Näkymätön näkyväksi – Tutkimustietoa ja rakennusaineita syrjäytymisvaarassa olevien lasten ja nuorten turvallisuuspääoman vahvistamiseksi”¹¹⁷ –hankkeen tavoitteena oli kartoittaa olemassa olevaa tietoa erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten kokemista turvallisuusuuhkista, heidän turvallisuuden tunteestaan sekä turvallisuuteen liittyvistä tiedoista

116 Kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan ehkäiseminen. Opetushallitus.

117 Nuorisotutkimusverkoston tutkimus julkaistaan 28.3.2023.

ja taidoista ja tunnistaa tämänhetkisiä tietopuutteita ja luoda suuntaviivoja tarvittavalle tiedontuotannolle ja tiedontuotannon menetelmille sekä tarkastella turvallisuustaitoihin- ja tietoihin liittyvän indikaattorin luomisen mahdollisuutta. Toinen tavoite oli kartoittaa olemassa olevia kunta- ja järjestösektorin toimia nuorten turvallisuuden ja turvallisuuteen liittyvien tietojen ja taitojen vahvistamiseksi ja selvittää näiden yhteydessä tapahtuvaa tiedontuotantoa. Tutkimushankkeessa turvallisuus nähtiin laajasti ja siihen luettiin sekä subjektiivinen turvallisuuden tunne (luottamus yhteiskuntaan, elämän kokeminen turvalliseksi, pelot) sekä konkreettiset uhat ja uhrikokemukset. Turvallisuuspääomalla taasen viitattiin lasten ja nuorten turvallisuuteen liittyviin taitoihin, valmiuksiin, kykyihin ja mahdollisuuksiin ja sitä pyrittiin hahmottamaan hyvinvoinnin ja lapsen oikeuksien toteutumisen näkökulmista.

Jatkon kannalta toimenpiteen loppuraportissa tuodaan esille, että kyseisessä tutkimushankkeessa on korostunut turvallisuuden teema ja sen kohderyhmä on ollut laaja. Jos halutaan kattavampaa tietoa vähemmistöryhmiin kuuluvista tai haavoittuvassa asemassa olevista lapsista ja nuorista, ryhmiä tulee tarkastella erikseen. Lapsistrategian olisi hyvä jatkaa tiedon kokoamista. Myös indikaattoritiedon tuotannon suunnittelua on syytä jatkaa yhteistyössä tiedon tuottajien ja hallinnoijien kanssa (Tilastokeskus, THL, Nuorisotutkimusverkosto yms.).

Tutkimushankkeessa ei käynyt ilmi uusia, testattuja menetelmiä, joiden avulla voitaisiin tuottaa tietoa erityisryhmistä. Sen sijaan havaittiin, että olemassa oleva yliopistojen ja tutkimuslaitosten ja järjestöjen ja kuntien yhteistyö tutkimushankkeissa on osoittautunut hedelmälliseksi tavaksi sekä tavoittaa kohderyhmiä että kehittää uusia tiedon tuottamisen keinoja ja menetelmiä. Tästä syystä olisi tarpeen panostaa kehittämis- ja arviointitutkimukseen, jossa kohdennetusti testattaisiin ja arvioitaisiin uusia tiedon tuotannon menetelmiä.

5.2.7 Lasten vapaa-aika ja harrastukset

Lapsistrategian linjausten mukaan jokaisella lapsella tulee olla mahdollisuus häntä kiinnostavaan harrastamiseen ja mielekkääseen ja monipuoliseen vapaa-ajan toimintaan. Linjausten tavoitteena on myös lisätä yhdenvertaisuutta tukevia ja tasa-arvoisia sekä maksuttomia ja mieluisia harrastusmahdollisuuksia koulupäivän yhteydessä. Myös pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmaan on kirjattu lasten ja nuorten hyvinvointia koskevan tavoitteen toteuttamisen yhtenä keinona, että jokaiselle lapselle ja nuorelle taataan aito mahdollisuus mieluisaan harrastukseen koulupäivän yhteydessä.

Tutkimusten perusteella tiedetään, että harrastamisella on monia positiivisia vaikutuksia lapsen ja nuoren kehitykselle. Harrastuksissa lapsi ja nuori voi oppia uusia taitoja, saada ystäviä, onnistua ja epäonnistua turvallisesti. Keskeinen tutkimus lasten ja nuorten vapaa-aikaan ja harrastuksiin liittyen on säännöllisesti julkaistava Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus, joka käsittelee 7-29-vuotiaiden vapaa-aikaa painottuen mediaan, harrastamiseen ja liikuntaan.¹¹⁸

Lapsistrategian linjausten mukaan lasten vapaa-ajan ja harrastustoiminnan toimijoiden valmiuksia toteuttaa lapsen oikeuksia toiminnassaan tulee kehittää ja samalla tukea hyvien käytäntöjen kehittämistä. Vapaa-ajan toiminnassa ja harrastuksissa on otettava huomioon vahvemmin ja läpileikkaavasti lapsilähtöisyys. Harrastus ei saa olla vain suorituskeskeistä eikä asettaa lapselle liian suuria vaatimuksia, odotuksia tai paineita. Lapsen oikeuksien toteutumiseen liikunnan harrastamisessa on kiinnitetty huomiota esimerkiksi Älä riko urheilua –kampanjassa¹¹⁹, jossa tuodaan laajasti esille urheilun ihmisoikeuskysymyksiä Suomessa.

Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla on kehitetty taiteen perusopetusta lapsi- ja nuorisolähtöisesti, mikä auttaa turvaamaan lasten ja nuorten mahdollisuutta mieluisaan ja pitkäjänteiseen harrastamiseen. Lisäksi tässä yhteydessä voidaan mainita Suomen Kulttuurirahaston, Svenska kulturfondenin sekä opetus- ja kulttuuriministeriön nk. eduskunnan pikkujoulurahoista kustantama Taidetestaajat, joka on tarjonnut kunnille konseptin ja resurssin kahdeksaluokkalaisten sisällöksi kulttuurikasvatussuunnitelmiin. Tätä kautta myös ne kunnat, joiden oma tarjonta on vähäistä, pystyvät tarjoamaan alueen lapsille ja nuorille yhdenvertaisia mahdollisuuksia taiteen kokemiseen ja nuorilla on taide-elämysten lisäksi tärkeitä tilaisuuksia harjoitella omien mielipiteiden ja arvojen muodostamista sekä tukea oman itsensä ja paikkansa etsimiseen.

Kansalaisjärjestöt ovat tärkeä osallisuuden ja osallistumisen väylä. Kansalaisjärjestöillä on keskeinen rooli kansallisen yhtenäisyyden ja resilienssin vahvistamisessa ja mahdollisuuksia vaikuttaa tärkeiksi kokemiinsa asioihin. Erityisesti nuorten osallisuuden ja vaikuttamismahdollisuuksien vahvistajana nuorisotoiminta järjestöissä on merkittävässä asemassa. Järjestöt ovat myös keskeisiä nuorisotyön palvelujen tarjoajia kuntien ja seurakuntien ohella.¹²⁰

118 Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimukset ja lisäksi esimerkiksi LIITU-tutkimus on tärkeä tässä yhteydessä. Ks. myös Appelqvist-Schmidlechner – Kyröläinen – Häkkinen – Vasankari – Mäntysaari – Honkanen – Vaara (2021) tutkimus, jossa todettiin, että lapsuuden liikuntaharrastus heijastuu myös aikuisiän elämänlaatuun

119 Älä riko urheilua –kampanja. Ihmisoikeusliitto.

120 Opetus- ja kulttuuriministeriön virkanäkemys tulevan hallituskauden valinnoista, 2023.

Toimenpide harrastustoiminnan toimijoiden pedagogisen osaamisen lisäämiseen

TP22: Kartoitetaan keinoja lisätä harrastustoiminnan toimijoiden pedagogista osaamista sekä tietämystä lapsen oikeuksista ja lasten kehityksestä ja ikävaiheista.

Harrastukset vaikuttavat lapsen ja nuoren kasvuun, kehitykseen ja hyvinvointiin, mistä syystä harrastamisen laatuun panostaminen on erityisen tärkeää. Keskeinen laadun tae on harrastuksen ohjaajan ammattitaito. Korkea pedagoginen laatu, sisällön monipuolisuus ja saavutettavuus ovat edellytyksiä harrastustoiminnan myönteisille vaikutuksille lapsille ja nuorille. Lapsistrategian yhtenä opetus- ja kulttuuriministeriön toteuttamana toimenpiteenä kartoitettiin keinoja lisätä harrastustoiminnan toimijoiden pedagogista osaamista sekä tietämystä lapsen oikeuksista ja lasten kehityksestä ja ikävaiheista. Toimenpiteessä järjestettiin koulutus ”Pedagogisen toiminnan perusteet lasten ja nuorten harrastustoiminnassa”, joka oli suunnattu lasten ja nuorten harrastustoiminnan ohjaajille ja valmentajille. Koulutuksen sisällönä oli lapsen ja nuoren kehitysvaiheet ja harrastaminen, pedagogisen toiminnan peruskäsitteistö, toiminnan menetelmät ja käytännöt, toimintakulttuurit ja oppimisympäristöt, vertaistyöskentely oppimisen tukena, asiantuntijuuden rakentuminen sekä inklusiivisuuden ja moninaisuuden periaatteet ja menetelmät. Koulutuksesta tuotettiin luentojen pohjalta videosarja Avointen oppimateriaalien kirjastoon harrastamisen, taide- liikunta- ja nuorisoalan alan sekä lasten ja nuorten asioiden parissa työskentelevien hyödynnettäväksi. Lisäksi julkaistiin kehittämistehtäviä, jotka ovat esimerkkejä koulutuksen opiskelijoiden kurssitöistä.¹²¹

Harrastamisen Suomen mallin mukainen harrastustoiminta säädettiin osaksi muutettua nuorisolakia, joka tuli voimaan 1.1.2023. Harrastamisen Suomen mallin toteuttamiseen jaetaan valtionavustuksia 14,5 miljoonaa euroa vuodessa. Harrastamisen Suomen mallin päätavoitteena on lasten ja nuorten hyvinvoinnin lisääminen. Tarkoituksena on mahdollistaa jokaiselle lapselle ja nuorelle mieluisa ja maksuton harrastus koulupäivän yhteydessä. Harrastusvalikoimaa ja tarjontaa järjestetään lasten ja nuorten toiveiden mukaan. Toimintamalli suunnitellaan, rakennetaan ja kokeillaan yhdessä harrastuksia tuottavien tahojen kanssa. Harrastamisen Suomen mallia johdetaan, kehitetään ja ohjataan opetus- ja kulttuuriministeriöstä. Aluehallintovirastot myöntävät valtionavustukset kunnille harrastustoiminnan järjestämiseen ja kunnat toteuttavat lasten ja nuorten toiveiden mukaiset harrastukset yhteistyössä valitsemiensa harrastustoimijoiden kanssa. Lisäksi Opetushallituksessa on harrastamisen Suomen mallin yhteyspiste, jonka tehtävänä on tukea kuntia ja harrastustoimijoita mallin toteuttamisessa.

121 Videot ja kehittämistehtävät on katsottavissa verkkosivulla <https://aoe.fi/#/materiaali/2462>

Harrastamisen Suomen mallin ajatus on tarjota jokaiselle lapselle ja nuorelle harrastusmahdollisuus. On kuitenkin selvää, että ilman erityistoimia, osa lapsista ja nuorista jää harrastamisen Suomen mallin ulkopuolelle. Syynä voi olla esimerkiksi perhetausta, etäisyydet kouluun ja harrastuksiin, vamma tai sairaus tai kiinnostuksen puute. Lapsistrategian näkökulmasta on tärkeää, että Harrastamisen Suomen mallissa ja sen toteuttamisessa huomioidaan erityisesti haavoittuvassa asemassa olevat ja syrjinnälle alttiit lapsi- ja nuorisoryhmät ja lisätään heidän mahdollisuuksiaan osallistua toimintaan yhdenvertaisesti ryhmän jäsenenä. Harrastamisen Suomen mallin tulee olla tosiasiallisesti avoin, turvallinen ja helposti lähestyttävä toimintamuoto kaikille lapsille ja nuorille.

Toimenpide Harrastamisen Suomen malliin liittyen

TP23: Toteutetaan pilotti etsivästä harrastustoiminnasta ja nuorisotyön yhteistyömallista harrastamisen Suomen mallissa yhteistyössä kuntien kanssa.

Lapsistrategian toimenpiteenä opetus- ja kulttuurinministeriö toteutti pilotin etsivästä harrastustoiminnasta ja nuorisotyön yhteistyömallista harrastamisen Suomen mallissa yhteistyössä kuntien kanssa¹²². Pilotin tavoitteena on ollut selvittää haavoittuvassa asemassa olevien lasten kynnyksiä harrastamiseen ja mallintamaan tapoja, joilla lasten ja nuorten kannustaminen sekä sosiaalinen vahvistuminen toteutuisi harrastustoimijoiden työssä nykyistä vahvemmin. Pilotissa on kokeiltu ja mallinnettu etsivää harrastustoimintaa yhdessä nuorisotyöntekijäresurssin kanssa kuntatasolla ja tavoiteltu sitä kohderyhmää, joka helposti muutoin jää harrastusten ulkopuolelle.

Pilotissa lähdettiin kokeilemaan kolmea hyvin erilaista tapaa saada harrastamattomia nuoria mukaan ja yhteistä niille on ollut tiedon lisääntyminen ilmiöstä ja syistä sekä vahvistuksen saaminen sille, että etsivää harrastustoimintaa tarvitaan tulevaisuudessakin. Kokeilujen kautta on löydetty mahdollisia toimintamalleja, joilla Harrastamisen Suomen malli tavoittaa tulevaisuudessa kaikki lapset ja nuoret. Pilotissa kokeiltuja ja toimivaksi todettavia malleja on jatkossa tarkoitus levittää Harrastamisen Suomen mallin yhteispisteen kautta kaikkiin mallissa mukana oleviin kuntiin ja pilotin tulokset kerätään harrastamisensuomenmalli.fi –sivustolle.

122 Toimenpiteen 23 toteuttamiseksi opetus- ja kulttuuriministeriö jakoi Espoon, Helsingin ja Lempäälän kaupungeille valtionavustusta etsivän harrastustoiminnan pilotoimiseen. Lopporaportti toimitetaan 30.4.2023 mennessä.

5.2.8 Lapsiin kohdistuvien vaikutusten arviointi ja lapsibudjetointi

Lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artiklan mukaan kaikessa lapsia koskevassa viranomaistoiminnassa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.¹²³ Lainsäädäntö ja sen laadukas toimeenpano ovat merkittäviä valtiovallan keinoja turvata lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia sekä heidän oikeuksiensa toteutumista. Talousarviopäätökset ovat keskeisessä roolissa lainsäädännön toimeenpanossa. Lapsivaikutusten arviointi ja lapsibudjetointi ovat olennaisia työvälineitä lapsen edun ensisijaisuuden varmistamiseksi sekä Suomen perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden toimeenpanon toteuttamiseksi ja seuraamiseksi.

Lapsivaikutusten arvioinnin tarkoituksena on varmistaa, että lapsen etua ja laajemmin lasten oikeuksia harkitaan kaikessa lapsiin liittyvässä päätöksenteossa ja toiminnassa. Lapsivaikutusten arviointi voi kohdistua lapsiin yleisesti tai jos päätöksenteko koskee esimerkiksi tiettyä lapsiryhmää, päätöksen vaikutuksia arvioidaan juuri kyseisen lapsiryhmän osalta. Lapsivaikutusten arvioinnilla tuodaan lisää tietoa päätöksenteon taustaksi, selkeytetään päätöksentekoprosessia, parannetaan päätöksen ja toiminnan vaikuttavuutta sekä lisätään päätöksenteon avoimuutta ja moniarvoisuutta. Lapsivaikutusten arvioinnin tulee olla tavanomainen osa julkisen vallan päätöksenteon ja toiminnan arviointia. Se voidaan toteuttaa samassa yhteydessä kuin muukin vaikutusten arviointi. Arviointi kuuluu osaksi päätöksentekoprosessia (ennakkoarviointi) tai toiminnan kehittämistä (seuranta-arviointi tai jälkiarviointi). Lapsibudjetointi linkittyy osaksi lapsivaikutusten arviointia. Lapsibudjetointi tarkoittaa valtion, kunnan, hyvinvointialueen tai muun julkisen hallinnon organisaation talousarvion ja tilinpäätöksen tarkastelemista lapsen oikeuksien näkökulmasta.¹²⁴

Lasten oikeuksien toteutuminen jää sattumanvaraiseksi ja hajanaiseksi, jos heihin kohdistuvia vaikutuksia ei arvioida johdonmukaisesti sääntelyssä, poliittisessa päätöksenteossa ja resurssien jaossa. Nykytilanteessa vaikutusten arvioinnin laajuus vaihtelee sen mukaan, kuinka suoraan lapsiin kohdistuvasta päätöksenteosta tai toiminnasta on kyse. Käytännössä lapsivaikutusten arviointi voi jäädä niukaksi, vaikka päätöksenteolla tai toiminnalla olisi hyvinkin merkittäviä vaikutuksia lasten asemaan.

Monissa kunnissa on otettu käyttöön hyviä käytäntöjä erityisesti lapsivaikutusten arvioimiseksi sekä lasten hyvinvoinnin edistämiseksi päätöksenteossa. Tätä on edistänyt UNICEFin lapsiystävällinen kunta –mallin käyttöönotto useissa eri kunnissa. Myös toimintansa aloittaneilla hyvinvointialueilla on ollut kiinnostusta lapsivaikutusten arvioinnin ja

123 Ks. tarkemmin lapsen edun määrittelystä YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 14 (2013) (CRC/C/GC/14).

124 Ks. tarkemmin esim. lapsistrategian toimenpide nro 25: Kuntien ja hyvinvointialueiden lapsibudjetointi ja toteumatietojen seuranta sekä raportointi.

lapsibudjetoinnin kehittämiseen. Hyväksyessään sote-uudistuksen ja hyvinvointialueiden perustamisen eduskunta edellytti, että lapsibudjetointia ja lapsivaikutusten arviointia kehitetään siten, että ne voidaan ottaa käyttöön hyvinvointialueilla vuosittaisessa talousarviossa mahdollisimman pian hyvinvointialueiden toiminnan käynnistyttyä.

Lapsistrategiassa on linjattu, että lapsiin ja perheisiin kohdistuvien vaikutusten arviointi otetaan systemaattiseksi osaksi päätöksentekoa ja toimintaa hallinnon kaikilla tasoilla, ja niitä tuetaan lapsivaikutusten arvioinnin käyttöönotossa ja toteuttamisessa. Vaikutusten arviointi ulotetaan myös talousarviopäätösten valmisteluun ja seurantaan. Lapsivaikutusten arviointia ja lapsibudjetointia koskevia menettelyjä ja osaamista kehitetään yli hallituskausien laajasti.

Toimenpiteet

TP2: Lapsivaikutusten arviointia, lapsibudjetointia ja lasten osallisuutta koskeva koulutuskokonaisuus ja tukiaineistot kunnille ja alueille.

Lapsistrategian toimeenpanosuunnitelmassa toimenpide koski strategiassa tuotettavaa koulutuskokonaisuutta sekä tukiaineistoa kunnille ja hyvinvointialueille lapsivaikutusten arvioinnista, lapsibudjetoinnista ja lasten osallisuudesta¹²⁵. Lapsistrategian toimeenpanon aikana on tavattu useiden kuntien viranhaltijoita sekä päättäjiä, joiden kanssa on ollut yhteistyötapaamisia ja koulutuksia lapsivaikutusten arvioinnista ja lapsibudjetoinnista. Myös hyvinvointialueiden päättäjien tapaamisissa lapsivaikutusten arviointi on ollut esillä ja lisäksi kunnille ja hyvinvointialueille on toteutettu webinaareja aiheesta.

Lapsistrategiassa on tuotettu useita julkaisuja lapsivaikutusten arviointiin hallinnon eri tasoille. Lapsivaikutusten arvioinnin käsikirjassa tarkasteltiin lapsivaikutusten arviointia säädösvalmistelussa sekä teoreettisesta että käytännöllisestä näkökulmasta¹²⁶. Käsikirjaa varten tehtiin sähköinen kysely kansallisen lapsistrategian virkamiestyöryhmälle ja muille lainvalmistelijoille ministeriöissä. Tämän lisäksi toteutettiin ministeriöiden virkahenkilöiden haastatteluja. Käsikirjassa on kuvattu keskeisiä lapsivaikutusten arviointia edistäviä ja estäviä tekijöitä lainvalmistelussa. Ne perustuvat virkahenkilöiden näkemyksiin ja aiempaan tutkimustietoon. Virkahenkilöiltä saaduilla näkemyksillä on ollut myös keskeinen rooli käsikirjan lopussa esitettyjen kehittämissuositusten laatimisessa. Kyseistä julkaisua esiteltiin useissa

125 Osallisuudesta tarkemmin seurantakertomuksen osiossa ”Lapsen oikeus tulla kuulluksi ja saada tietoa”.

126 Iivonen – Pollari 2021.

eri valtionhallinnon työryhmissä sekä ministeriöiden lainvalmistelijoille. Julkaisu tuodaan esille myös Lainvalmistelun vaikutusarviointiohjeessa¹²⁷. Sekä kunnille¹²⁸ että hyvinvointialueille¹²⁹ tehtiin oma ohjeistuksensa lapsivaikutusten arvioinnista ja lisäksi lapsistrategian Lapsen oikeudet –verkkokoulutuskokonaisuuteen sisällytettiin koulutusmoduuli Työkaluina lapsivaikutusten arviointi ja lapsibudjetointi¹³⁰, joka tehtiin yhteistyössä eri kuntien toimijoiden kanssa.

TP25: Toteutetaan selvityshanke kuntien ja hyvinvointialueiden toteumatietojen seurannan ja raportoinnin kehittämiseksi sekä niiden oman lapsibudjetointityön vahvistamiseksi.

Lapsen oikeuksien sopimuksen 4 artiklan toteuttaminen käytännössä velvoittaa jäsenvaltioita lapsibudjetointiin. Lapsibudjetoinnin tavoitteena on parantaa lasten, nuorten ja perheiden palveluiden vaikuttavuutta, vahvistaa resurssien kohdentamista oikeisiin toimiin oikeaan aikaan sekä edistää lasten oikeuksien toteutumista. Lapsistrategian toimeenpanosuunnitelman toimenpiteessä numero 25 valtiovarainministeriö toteutti selvityshankkeen kuntien ja hyvinvointialueiden toteumatietojen seurannan ja raportoinnin kehittämiseksi sekä niiden lapsibudjetointityön vahvistamiseksi. Hankkeen selvityshenkilöiden raportti julkaistiin valtiovarainministeriön julkaisusarjassa¹³¹.

Raportin ohella valtiovarainministeriö toteutti kyselyn 10-17 –vuotiaille, jossa tiedusteltiin heidän mielipiteitä julkisten varojen käytöstä.¹³² Kyselyyn saatiin lähes 7 000 vastausta. Lasten mielestä julkista rahoitusta pitäisi ohjata enemmän harrastuksiin ja vapaa-aikaan, kouluun ja oppimiseen sekä terveyteen ja hyvinvointiin. Vastaajien runsas määrä kertoo siitä, että lapset haluavat osallistua ja heillä on mielipiteitä talouteen liittyvistä teemoista. Valtiovarainministeriö toteutti myös tietopakettin ”Tietoa julkisesta taloudesta ja lasten mielipiteitä julkisten varojen käytöstä” lapsille ja nuorille.¹³³ Tietopakettissa kerrotaan, mitä valtio, hyvinvointialue ja kunta tarkoittavat ja miten julkinen talous kerää rahaa ja mihin sitä käytetään. Julkaisussa myös pohditaan, miten ihmiset voivat vaikuttaa siihen, miten taloudesta päätetään.

127 Lainvalmistelun vaikutusarviointiohje, 2022.

128 Iivonen – Pollari 2022a.

129 Iivonen –Pollari 2022b.

130 eOppivan verkkokoulutus Työvälineenä lapsivaikutusten arviointi ja lapsibudjetointi.

131 Penttilä – Aho 2022.

132 Järvenpää 2022.

133 Tietoa julkisesta taloudesta ja lasten mielipiteitä julkisten varojen käytöstä, 2022.

Selvityshenkilöiden lapsibudjetointihanke jakautui kahteen osakokonaisuuteen: kuntien ja hyvinvointialueiden toteumatietojen seurantaan ja raportointiin sekä niiden oman lapsibudjetointityön vahvistamiseen. Molempien kokonaisuuksien osalta selvityshenkilöiden tehtävänä oli tarkastella nykytilaa ja sen kehittämistarpeita sekä luoda ehdotuksia tulevasta toteutuksesta. Selvityshenkilöt ehdottivat kuntiin ja hyvinvointialueille yhteistä niin kutsuttuun liikennevaloluokitteluun pohjautuvaa lapsibudjetoinnin mallia, jonka toimeenpano ja jatkokehittäminen lähtisi liikkeelle piloteista. Selvityshenkilöt pitivät perusteltuna, että kuntien ja hyvinvointialueiden lapsibudjetoinnin malli on yhteinen, jotta saadaan kokonaiskuva, mihin suuntaan lasten ja nuorten hyvinvointi on kehittynyt. Toteumatietojen osalta selvityshenkilöt ehdottavat alueellisia yhteistyöryhmiä, joissa on hyvinvointialueen ja sen kuntien edustajia. Ryhmien tehtävänä olisi hyvinvointitavoitteiden ja -indikaattoreiden valmistelu, talous- ja toimintatietojen yhteensovittaminen sekä yhteisen toimintaympäristöanalyysin valmistelemineen hyvinvointikertomuksiin ja talousarvioesityksiin yhteisesti tunnistettuina ilmiöinä.

Selvityshenkilöiden mukaan lapsibudjetoinnin kehittäminen tulisi jatkotyössä jakaa kahteen kokonaisuuteen: toteumatietojen eli talous- ja toimintatietojen seurannan ja raportoinnin kehittämiseen sekä kuntien ja hyvinvointialueiden konkreettisen lapsibudjetoinnin mallin kehittämiseen. Lapsibudjetointia tulisi kehittää verkostomaisella otteella, jotta voitaisiin luoda mahdollisimman konkreettinen, vertailukelpoinen ja toistettavissa oleva malli. Lapsibudjetoinnin mallia olisi tarkoituksenmukaista pilotoida, sillä pilotit ovat yksi keino osoittaa lapsibudjetoinnin hyödyt ja sitouttaa johtoa uuteen toimintatapaan.

Hyväksyessään hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen uudistamista koskevan lainsäädännön eduskunta edellytti, että hallitus kehittää lapsibudjetointia ja lapsivaikutusten arviointia siten, että ne voidaan ottaa käyttöön hyvinvointialueilla vuosittaisessa talousarviossa mahdollisimman pian hyvinvointialueiden toiminnan käynnistyttyä.¹³⁴ Eduskunnassa on pidetty tärkeänä, että lapsibudjetointi saadaan alkuun välittömästi hyvinvointialueiden rakentuessa ja aloittaessa toimintaansa. Lapsibudjetoinnin edistäminen tarvitsee selkeät rakenteet ja vahvasti lapsen oikeuksiin perustuvan lähtökohdan, josta syystä lapsibudjetoinnin pilotteja on tarkoituksenmukaista toteuttaa ja

134 EV 111/2021 vp HE 241/2020 vp, lausuma 13: "Eduskunta edellyttää, että hallitus kehittää lapsibudjetointia ja lapsivaikutusten arviointia siten, että ne voidaan ottaa käyttöön hyvinvointialueilla vuosittaisessa talousarviossa mahdollisimman pian hyvinvointialueiden toiminnan käynnistyttyä."

koordinoida lapsistrategiassa. Tämän varmistamiseksi lapsistrategialle on osoitettu lapsibudjetoinnin edistämiseksi hyvinvointialueilla 340.000 euroa eduskunnan nk. joululahjarahoja.

TP24: Tuotetaan kattava tietopohja lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuraamiseen.

Tilastokeskus toteutti lapsistrategialle toimenpiteen, jonka tehtävänä oli tuottaa kattava kuvaus tietopohjasta lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuraamiseen. Tilastokeskus suunnitteli yhdessä sidosryhmien kanssa lasten ja nuorten tilaa kuvaavan tietokokonaisuuden helpottamaan tiedon löytymistä, käyttöä ja lapsen aseman seuranta Suomessa. Työssä kartoitetaan tiedon tarpeet, sisällöt ja katvealueet. Lisäksi toimenpiteessä tehtiin ehdotus tietoportaalista, sen toteutustavasta sekä sisällön tuotannosta. Erityistä huomiota kiinnitettiin haavoittuvimmissa asemassa olevia lapsia ja nuoria koskevan tietopohjan vahvistamiseen.

Tietopohjan kuvaamisessa keskityttiin lapsia ja nuoria kuvaaviin määrällisiin indikaattoreihin. Indikaattoreiden jäseneltyyn kokoamiseen luotiin viitekehys hyvinvoinnin eri osa-alueista. Kaikki lapsia kuvaavat indikaattorit koottiin samaan tietokarttaan hyvinvoinnin osa-alueittain luokiteltuna (excel-tiedosto). Tiekartan avulla saatiin kokonaiskuva lapsia koskevan tiedon määrästä, kattavuudesta ja eri tietolähteistä. Tällaista kokonaiskuva Suomessa ei tähän mennessä ole luotu. Toiseksi tietokarttaa auttaa hahmottamaan haavoittavassa asemassa olevien lasten tiedon tilaa, sen puutteita ja mahdollisuuksia tietopohjan vahvistamiseksi. Kolmanneksi tietokartta tarvitaan myös verkkosivuston suunnittelutyön pohjaksi. Yksi toimenpiteen tehtävistä oli tehdä ehdotus tietoportaalista. Ohjausryhmän ja toimenpiteen tilaajan kanssa käydyissä keskusteluissa sivuston paikaksi hahmottui Tilastokeskus.fi -sivusto, jonne suunniteltaisiin lapsi-indikaattoreita kokoava sivusto. Tilastokeskus.fi-sivusto on parhaillaan uudistumassa ja lapsi-indikaattorit suunniteltaisiin osaksi uudistuvaa indikaattorisivuston kokonaisuutta. Tilastokeskus.fi-sivusto asettaa kuitenkin rajoitteita lapsi-indikaattorisivustolle. Lisäksi tässä suunnitteluvaiheessa mukaan voidaan ottaa vain Tilastokeskuksen tuottamat tiedot, jolloin indikaattorisivuston suunnitelma on tässä vaiheessa tietokokonaisuuteen verrattuna suppeampi. Verkkosivustoon liittyvistä rajoitteista ja tiedon rajaamisesta vain Tilastokeskuksen tuottamiin tietoihin on käyty keskustelua lapsistrategian edustajien kanssa sekä toimitettu myös erillinen selvitys asiasta.

Jatkokehittämissuhteita ovat muun muassa hyödyntämättömän tiedon käytön mahdollisuuksien kartoittaminen, survey-tiedon tuottamisen koordinointi ja yhteistyön tiivistäminen sekä ennen kaikkea yhteisen lapsitiedon tietovarannon luominen. Tietovaranto toimisi myös indikaattorisivuston pohjana.¹³⁵

Toimenpiteessä esiin nousseet tietopohjan kehittämiseen liittyvät tehtävät mm. lapsitiedon tietovaranto parantaisivat huomattavasti lapsia koskevan tiedon käyttöä ja tilaa.

5.2.9 Lasten oikeus tulla kuulluksi ja saada tietoa

Lasten ja nuorten osallisuus on tunnustettu yhteiskunnassa aiempaa vahvemmin. Lasten ja nuorten tärkeys tiedontuottajina päätöksenteolle ymmärretään ja siihen on pyritty löytämään keinoja ja menetelmiä entistä aktiivisemmin. Esimerkiksi lainsäädännössä edellytetään aiempaa laajemmin lapsen edun ja osallisuuden toteutumista. Lisäksi ministeriössä on lainvalmistelun yhteydessä kuultu myös lapsia ja nuoria aiempaa enemmän (esim. ympäristöministeriön toimet lasten ja nuorten kuulemiseksi eri suunnitelmissa ja lakihankkeissa)¹³⁶.

Kansallinen lapsistrategian toimeenpanossa on toteutettu lasten ja nuorten kuulemisiä ministeriöiden valmistelutyössä. Keväällä 2021 sosiaali- ja terveysministeriössä lastensuojelunlain valmistelun yhteydessä lapsistrategia toteutti lasten ja nuorten pilotin, jossa osallistettiin sijaishuollossa olevia lapsia ja nuoria lastensuojelulakiin kaavailuista muutoksista sähköisen kyselyn ja työpajojen avulla. Asiantuntijaryhmän vetämän pilotin keskeisenä tavoitteena oli paitsi tuottaa tietoa lainvalmistelun tueksi, vahvistaa myös lastensuojelun asiakkaana olevien lasten ja nuorten oikeutta osallistua palveluidensa arviointiin sekä lisätä heidän tietojaan asemaansa ja oikeuksiaan koskevasta sääntelystä ja niiden tavoitteista.

Keväällä 2022 sosiaali- ja terveysministeriössä translain uudistamisen lausuntokierroksen aikana kuultiin lapsia ja nuoria hallituksen esitysluonnoksen vaikutusarvioinnin tueksi. Lapsistrategian toimeksiannosta Translasten- ja nuorten perheet ry toteutti kuulemiset sähköisen kyselyn ja työpajojen avulla. Lisäksi lapsistrategian ja Lanzaroten sopimuksen toimeenpanoa

¹³⁵ Kehittämissuhteita on selvennetty Tilastokeskuksen toteuttamassa lapsistrategian toimenpiteen raportissa (Lahtela – Pärnänen 2023).

¹³⁶ Ympäristöministeriön kolumni 26.9.2022: Lapsia ja nuoria on kuultu ympäristöasioissa, mutta heidät on tärkeä saada tiiviimmin mukaan yhteistoimintaan.

valmistelevan työryhmän tuella toteutettiin lasten ja nuorten osallisuuspilotti sopimuksen toimeenpanosuunnitelman valmistelun yhteydessä. Pesäpuu ry:n toteuttamassa pilotissa lastensuojelun sijaishuollossa asuvilta nuorilta kysyttiin näkemyksiä seksuaaliväkivallasta.

Vaikka edistymistä lasten osallisuuden toteutumisessa on tapahtunut, niin siitä huolimatta osallisuus ja kuuleminen ovat hajanaisia eivätkä toteudu kaikessa lapsia koskevassa päätöksenteossa. Ongelmana on myös se, että osa lapsista jää toistuvasti huomiotta ja kuulematta. Osallisuuden vaillinainen toteutuminen saattaa johtaa kasautuvaan syrjään jäämiseen, mikä on omiaan heikentämään yhteiskunnallisen päätöksenteon ja toiminnan kestävyyttä.

Lasten ja nuorten kuulemiselle tarvitaan resurssit ja pysyvät rakenteet valtionhallintoon. Kunnissa lasten osallisuutta on edistetty jo vuosia. Tämän edistämiseksi erilaisilla kuntien kanssa yhteistyötä tekeville hankkeilla ja ohjelmilla on ollut merkitystä (esimerkiksi lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelma ja muu lapsiperhepalvelujen kehittämistyö sekä UNICEFin lapsisystävällinen kunta -työ). Myös hyvinvointialueille tulisi luoda vahvat lasten ja nuorten kuulemisen rakenteet.

Kaiken kaikkiaan ongelmana on tuotu esille, miten kerättyä tietoa voidaan hyödyntää ja miten tieto vaikuttaa ja johtaa muutoksiin. Lapset ja nuoret ovat itsekin kokeneet, että heiltä kerätyllä tiedolla ei ole ollut riittävästi käytännön merkitystä. Nämä kokemukset voivat johtaa turhautumiseen ja siihen, etteivät lapset ja nuoret tunne kiinnostusta osallistumiseen ja vaikuttamiseen.

Kansallisen lapsistrategian tavoitteena on, että lasten osallisuus, oikeus tulla kuulluksi ja tiedonsaanti huomioidaan systemaattisesti lapsia joko suoraan tai välillisesti koskevassa päätöksenteossa ja toiminnassa. Lasten näkemysten sisältö ja merkitys yksilöidään päätösten perusteluissa. Lapsistrategia pyrkii laajentamaan ymmärrystä ”lapsille kuuluvista asioista” sekä ylittämään eri hallinnonalojen raja-aitoja, sillä lasten osallisuuden vahvistaminen vaatii myös viranomaistahojen ja muiden toimijoiden yhteisen työn rakenteita.

Strategian mukaan on myös varmistettava, että kaikilla lasten kanssa toimivilla aikuisilla on riittävä ymmärrys ja osaaminen lasten osallisuuden ja toimijuuden tukemisesta. Lasten osallisuutta, oikeutta tulla kuulluksi ja tiedonsaantia parannetaan poikkihallinnollisella työskentelyllä ja vahvistamalla hyviä käytäntöjä osaksi rakenteita ja lasten arkea. Työskentelyssä huomioidaan erityisesti ne lapset, joiden näkemykset jäävät tällä hetkellä vähemmälle huomiolle.

Strategian ja sen ensimmäisen toimeenpanosuunnitelman valmistelutyössä on vahvistettu osallisuuden ja kuulemisen tapoja, joiden avulla monenlaiset lapset kokevat tulevaisuutta kuulluksi ja nähdyksi. Lasten kuulemista on toteutettu eri menetelmien avulla: sähköisillä kyselyillä, joita on toteutettu useilla eri kielellä sekä erilaisilla työpajoilla yhteistyössä järjestökentän toimijoiden kanssa. Sähköisissä kyselyissä on hyödynnetty pelillisiä

ominaisuuksia perinteisten kysymysten rinnalla. Lasten ja nuorten kuulemisessa on edelleen syytä kiinnittää huomiota edustuksellisuuteen, että vähemmistöryhmiin kuuluvia sekä haavoittuvassa asemassa olevia ja syrjinnälle alttiita lapsiryhmiä ja nuorisoryhmiä kuullaan riittävästi.

Lapsistrategia delegoi Suomessa lasten kuulemista myös Euroopan neuvoston lapsen oikeuksien strategian (Council of Europe Strategy for the Rights of the Child 2022-2027) valmistelussa vuoden 2021 aikana. Työpajoihin osallistui yhteensä 22 lasta, joilta saatiin tärkeää tietoa Euroopan neuvoston lapsen oikeuksien strategian lisäksi myös lapsitaikuun valmisteluun. Lisäksi lapsistrategia on ollut mukana järjestämässä kuulemistyöpajoja oikeusministeriön koordinoimassa Lasten ja nuorten ääni Euroopassa –hankkeeseen liittyen. Hanke on osa Euroopan neuvoston koordinoimaa CP4Europe-projektia.

Kansallisen lapsistrategian toimenpiteiden tavoitteena on ollut vahvistaa lasten ja nuorten osallisuutta ja tietoisuutta omista oikeuksistaan. Toimenpiteissä korostui myös tiedottaminen lasten oikeuksista ja hyvinvoinnista heidän kanssaan työskenteleville ammattilaisille, päättäjille ja vanhemmille.

Lapsistrategiassa ollaan tehty yhteistyötä Nuorisovaltuustojen liiton (NUVA) kanssa. NUVA on muun muassa ollut mukana lapsistrategian webinaareissa ja Lapsen oikeuksien -koulutuskokonaisuudessa (TP26). NUVA:n ja Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiön (VAMLAS) kanssa on pidetty yhteisiä keskusteluja Nuorisovaltuustoselvityksestä 2022 ”Nuorisovaltuustoissa saa ja voi olla kaikki mukana”¹³⁷. Selvityksessä tarkasteltiin sitä, miten vammaiset, neurovähemmistöihin kuuluvat ja pitkäaikaissairaat nuoret näkyvät nuorisovaltuustojen toiminnassa. Samalla selvitettiin nuorisovaltuustojen yhdenvertaisuutta ja esteettömyyttä. Aihe on tärkeä myös lapsistrategian linjausten ja periaatteiden näkökulmasta. Lapsistrategiassa on korostettu määrätietoisia ja ennakoivia toimia sen varmistamiseksi, että kaikkien lasten osallisuus yhteiskunnassa toteutuu mahdollisimman hyvin.

Toimenpiteet

TP26: Toteutetaan lapsen oikeuksia ja erityisesti lasten osallisuutta koskeva koulutuskokonaisuus ammattilaisille.

Toimenpiteessä luotiin 10-osainen verkkokoulutuskokonaisuus lapsia kohtaaville ja lasten asialla työskenteleville ammattilaisille. Koulutuskokonaisuuden toteuttamisesta vastasi lapsistrategian virkahenkilöiden lisäksi koulutuskokonaisuuden koordinaattori, joka toimi täysipäiväisesti toimenpiteessä kevään ja syksyn 2022.

¹³⁷ Nuorisovaltuustoselvitys 2022 ”Nuorisovaltuustoissa saa ja voi olla kaikki mukana”.

Kokonaisuus tuotettiin valtionhallinnon kehittämiskeskus HAUS:n kanssa, eOppi-va-alustalla. Verkkokoulutuskokonaisuus kattaa lapsen oikeuksien johdantomoduulin lisäksi kohderyhmä – ja ilmiökoulutukset:

- haavoittuvassa asemassa olevat lapsiryhmät (ilmiökoulutus)
- osallisuus (ilmiökoulutus)
- lapsivaikutusten arviointi ja lapsibudjetointi (ilmiökoulutus)
- väkivallaton arki (ilmiökoulutus)
- vapaa-aika ja harrastukset (kohderyhmäkoulutus)
- kasvatus- ja opetusala (kohderyhmäkoulutus)
- sosiaalihuolto (kohderyhmäkoulutus)
- terveydenhuolto (kohderyhmäkoulutus)
- esitutkinta (kohderyhmäkoulutus)

Valtioneuvoston kanslia asetti toimenpiteen työryhmän ajanjaksolle 15.11.2021-30.4.2023. Koulutuskokonaisuus toteutettiin laajassa yhteistyössä eri alojen ammattilaisten kanssa. Toimenpiteen yhteydessä laadittiin viestintäsuunnitelma yhteistyössä viestintätoimisto Ellun Kanojen kanssa koulutuskokonaisuuden jalkauttamiseen, joka julkaistiin koulutuskokonaisuuden julkaisun yhteydessä 16.2.2023. Kunnissa on ollut kiinnostusta lapsen oikeuksien koulutusta kohtaan, joka koetaan laajana ja laadukkaana koulutuskokonaisuutena esimerkiksi kuntien viranhaltijoille.

TP27: Toteutetaan kampanja, jossa lapsilta ja nuorilta kysytään ideoita heidän oikeuksiaan edistäviksi toimenpiteiksi.

Lapsistrategian toimenpiteessä 27 toteutettiin kampanja, jossa lapsilta ja nuorilta kysyttiin ideoita heidän oikeuksiaan edistäviksi toimenpiteiksi. Lapsistrategian virkahenkilöiden vetämä syksyllä 2021 alkanut kampanja toteutettiin useilla eri vaiheilla: lasten antamalla ideoilla, asiantuntijaraadin avulla sekä äänestyksellä. Osallisuus-kampanjan suojelijana toimi tasavallan presidentin puoliso, tohtori Jenni Haukio. Lapset ja nuoret ehdottivat toimenpiteiksi yli 150 ehdotusta, joista asiantuntijaraati valitsi lasten ja nuorten äänestettäväksi ideat, jotka kohdistuivat lapsiin ja nuoriin mahdollisimman laajasti ja yhdenvertaisesti. Sähköisesti annettuja ääniä saatiin yhteensä lähes 6000, joista toteutukseen valikoituvat ideat lapsen oikeuksien lautapelistä, lapsen oikeuksien televisio-ohjelmasta sekä sosiaalisen median kampanjat lapsen oikeuksista. Lapsen oikeuksien lautapeli toteutettiin yhteistyössä pelifirma Tactic oy:n kanssa. Lautapelin suunnittelussa osallistettiin lautapelin kohderyhmän ikäisiä lapsia työpajoilla. Syksyllä 2022 lapsistrategia toteutti yhteistyön Ylen lastenohjelma Pikku Kakkosen kanssa. Yhteistyön tarkoituksena oli lisätä pienten lasten

oikeutta tietoon. Syksyn aikana Pikku Kakkonen tuotti viikoittaisen lapsen ohjelman, jossa käsiteltiin lapsen oikeuksia. Lasten ideoimien toimenpiteiden toteutukselle oli varattu 250 000 euroa.

TP28: Kehitetään toimintamalli tukemaan lasten osallistumista yhteiskunnalliseen päätöksentekoon digiraatien avulla

Oikeusministeriö yhteistyössä opetus- ja kulttuuriministeriön sekä kansalaisyhteiskuntatoimijoiden kanssa on kehittänyt vuodesta 2020 lähtien uudenlaista toimintamallia tukemaan nuorten osallistumista yhteiskunnalliseen päätöksentekoon digitaalisesti. Oikeusministeriön toteuttamassa toimenpiteessä 28 tavoitteena oli luoda digiraadin yhteyteen toimintatapa, joka lisää vuorovaikutusta eri-ikäisten ja eri taustoista tulevien kesken ja sitä kautta parantaa päätöksenteon laatua. Toimintamallin tavoitteena on myös lisätä valtionhallinnon, järjestötoimijoiden ja tutkimuksen välistä kumppanuutta nuorten osallisuuden tukemisessa. Erityisenä toimintamallilla haluttiin tavoittaa haavoittuvassa asemassa olevia lapsia ja nuoria, jotta he pääsisivät vahvemmin mukaan yhteiskunnalliseen osallistumiseen.

Oikeusministeriö toteutti hankintakilpailun Toimintamalli ja viestintä –kokonaisuuteen, minkä SOS-Lapsikyläsäätiö voitti. Toimintamalli ja viestintä –kokonaisuuteen kuuluvat toimenpiteet: toimintamallin suunnittelu, testaus ja mallinus, digiraatien fasilitaattoreiden rekrytointi, koulutus ja tukeminen, lapsille suunnatun digiraati-viestinnän suunnittelu ja toteutus sekä digiraadin teknisen alustan jatkokehittämiseen osallistuminen. Lisäksi toimenpiteeseen 28 kuului digiraadin teknisen alustan kehittäminen. Toimenpiteen toteutus jatkuu marraskuun loppuun 2023 asti.

Kansallinen lapsistrategia on hallituskauden 2019-2023 aikana ollut mukana toteuttamassa useita lasten ja nuorten tapahtumia.¹³⁸ Lapsistrategia on muun muassa osallistunut valtioneuvoston toteuttamaan lapsen oikeuksien päivän huomioimiseen eri tavoin vuosina 2020, 2021 ja 2022. Vuonna 2022 valtioneuvosto toteutti lapsen oikeuksien viikon istunnon, jossa eri puolilta Suomea tulleet ja eri-ikäiset lapset pääsivät esittämään kysymyksiä pääministerille ja muille hallituksen ministereille¹³⁹. Lapsen oikeuksien viikon istunto on yksi tapa tuoda lasten ja nuorten näkemyksiä esiin valtiojohdolle sekä laajemmin yhteiskunnassa. Tarkoituksena on, että tapahtuma saa jatkoa myös tulevina vuosina.

138 Lapsistrategia oli mukana yhdessä valtioneuvoston kanslian, lapsiasiavaltuutetun toimiston ja Mannerheimin Lastensuojeluliiton suunnittelemassa ja toteuttamassa valtakunnallista lasten itsenäisyyspäivän juhlaa 7.12.2022.

139 Valtioneuvoston tiedote 14.11.2022: Lapsen oikeuksien viikon istunto aloitti lapsen oikeuksien teemaviikon.

6 Kansallisen lapsistrategian toimeenpano vaalikaudella 2023–2027

6.1 Kansallinen lapsistrategiaryhmä ja sen tehtävät

YK:n lapsen oikeuksien komitea pitää tärkeänä, että valtionhallinnossa on ryhmä, joka edistää lapsen oikeuksiin perustuvan strategian toimeenpanoa. Lapsistrategiaa valmistellut parlamentaarinen komitea korosti mietinnössään, että strategian vaikuttava toimeenpano edellyttää riittäviä resursseja. Toimeenpano edellyttää myös pysyvää rakennetta, jotta strategiatyö voi kiinnittyä tiiviisti valtionhallinnon, hyvinvointialueiden ja kuntien strategiseen suunnitteluun ja päätöksentekoon. Parlamentaarinen komitea korosti lapsistrategiatyön jatkuvuuden ja pitkäjänteisyyden merkitystä.

Lapsistrategian toimeenpanosuunnitelman toimenpiteenä nro 30 on ollut kansallisen lapsistrategiayksikön perustaminen. Pysyvää strategiaryhmä tarvitaan, koska strategian tavoitteiden ja vision toteuttaminen sekä Suomen ihmisoikeusvelvoitteiden täytäntöönpano edellyttävät hallituskaudet ylittävää johdonmukaista työskentelyä. Hallitus sopi budjettiriihen yhteydessä 1.9.2022 kansallisen lapsistrategiaryhmän perustamisesta. Lapsistrategiaryhmä sijoitetaan sosiaali- ja terveysministeriön yhteyteen ja siihen on perustettu 1.1.2023 neljä virkaa.¹⁴⁰

Perustamispäätöksen mukaan lapsistrategiaryhmä edistää poikkihallinnollisesti tulevien hallitusten toimintasuunnitelmien kautta lapsistrategian toimeenpanoa. Sen keskeisinä tehtävinä ovat lapsistrategian lapsioikeusverkoston työn koordinointi ja parlamentaarisen yhteyden varmistaminen, lapsistrategian toimeenpano, seuranta ja raportointi sekä eurooppalaisen lapsitakuun koordinaatio ja seuranta. Tämän lisäksi lapsistrategiaryhmän tehtävänä on vahvistaa ja edistää lapsia, nuoria ja perheitä koskevaa tiedonkeruuta, lapsen oikeuksien ja osallisuuden koulutusta, lapsivaikutusten arviointia ja lapsibudjetointia sekä lasten osallisuutta.

Lapsistrategian seurantakertomuksen työpajoissa poikkihallinnollisuuden toteutumista ja yhteistyötä pidettiin erityisen tärkeänä lapsistrategiaryhmän toiminnassa. Vaikka lapsistrategiaryhmä on sijoitettu sosiaali- ja terveysministeriön yhteyteen, sen koordinoiva rooli kattaa koko valtioneuvoston. Lapsistrategiaryhmä toimii vahvan poikkihallinnollisesti ja

¹⁴⁰ Lapsistrategiaryhmään on perustettu johtavan asiantuntijan virka, kaksi erityisasiantuntijan virkaa ja hallinnollisen avustajan virka.

tiivissä yhteistyössä kansalaisyhteiskunnan ja muiden lasten oikeuksien kannalta merkityksellisten toimijoiden kanssa.¹⁴¹ Työpajoissa korostettiin sen tärkeyttä, että lapsiasioissa toimivien eri tahojen roolit ovat selkeät ja yleisesti tiedossa. Roolien kirkastamiselle nähtiin tarve, koska se selkeyttää eri toimijoiden ydintehtävää, ehkäisee päällekkäistä työtä ja vahvistaa yhteistyötä.

Keskeisten tehtävien ohella lapsistrategiaryhmä jatkaa omaa viestintäänsä ministeriön viestinnän tuella. Lapsistrategialle kehitettiin verkkosivut vuonna 2020 ja oma sosiaalisen median Twitter-kanava, jotka ovat olleet merkittävässä roolissa viestinnän toteuttamisessa. Lapsistrategia on toteuttanut omaa viestintäsuunnitelmaansa, jota jatketaan ja kehitetään seuraavalla hallituskaudella lapsistrategiaryhmän keskeisten tehtävien tukemiseksi.

6.2 Lapsistrategian toimenpidelinjaukset vaalikaudelle 2023–2027

Tässä jaksossa esitetään lapsistrategian toimenpidelinjaukset vaalikaudelle 2023–2027. Linjaukset perustuvat parlamentaarisessa komiteassa valmisteltuun kansallisen lapsistrategiaan ja sen tämänhetkiseen toimeenpanosuunnitelmaan, hallituksen lapsistrategiayksikölle määrittelemiin tehtäviin, lapsistrategian työryhmissä ja seurantakertomuksen työpajoissa esille nousseisiin keskeisiin näkökulmiin sekä lapsistrategian toimenpiteiden toteuttajien loppuraportteihin. Kunkin yksittäisen toimenpiteen osalta toimenpiteiden toteuttajat ovat esittäneet tarkemmat ja yksityiskohtaisemmat nostot tärkeimmiksi jatko-toimenpiteiksi. Ne esitellään seurantakertomuksen luvussa viisi.

Esitetyt toimenpidelinjaukset ovat eri hallinnonalat ja -tasot läpileikkaavia, niin valtion, kuntien kuin hyvinvointialueiden toiminnassa. Ne ovat poikkihallinnollisia kokonaisuuksia, jotka on mahdollista kirjata lapsistrategian toimeenpanosuunnitelmaan ja toteuttaa riippumatta hallitusohjelman sisällöstä ja sen poliittisista linjauksista. Toisaalta ne sisältävät myös muita kuin toimeenpanosuunnitelmaan kirjattuja toimenpiteitä, joita toteutetaan pienimuotoisina toimina lapsistrategian perusrahoituksella tai ad hoc –tyyppisesti erillisrahoituksella.

Pääministeri Sanna Marinin hallituskaudella valmisteltiin sekä kansallinen lapsistrategia että sen toimeenpanosuunnitelma. Parlamentaarisessa komiteassa valmisteltu lapsistrategia julkaistiin helmikuussa 2021 ja toimeenpanosuunnitelma hyväksyttiin valtioneuvoston periaatepäätöksenä lokakuussa 2021. Näin ollen ensimmäisen toimeenpanosuunnitelmaan toteutukseen jäi vain runsaat puolistoista vuotta aikaa. Jotta seuraavalla

141 Opetus- ja kulttuuriministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön tiedote 2.9.2022.

hallituskaudella jää riittävästi aikaa toimeenpanosuunnitelman toteutukseen, sen valmistelu aloitetaan heti hallituskauden alussa. Seurantakertomukseen kirjatut linjaukset toimivat perustyönä toimeenpanosuunnitelman valmistelulle.

Toimenpidelinjaukset

1. Lapsen oikeudet ja lapsen erityinen asema tunnistetaan ja huomioidaan kaikessa julkisen vallan toiminnassa.

Lapsilla on erityisasema kaikessa julkisen vallan päätöksenteossa ja toiminnassa, koska lasten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutuminen ja mahdollisuus kehittymiseen riippuvat aikuisten toiminnasta ja päätöksistä. Lapset ovat vajaavaltaisia ja heillä on oikeus erityiseen suojeluun. Lapsia on kuultava ja heidän näkemyksiään on kunnioitettava. Lapsen edun on oltava ensisijainen harkintaperuste kaikissa lapsia koskevissa tai heihin vaikuttavissa asioissa.

Lasten erityistä asemaa ei vielä riittävällä tavalla tunnisteta kaikessa päätöksenteossa. Koko väestöä koskevissa asioissa lapsinäkökulma edelleen usein sivuutetaan tai sitä tarkastellaan pintapuolisesti ymmärtämättä lasten erityistä asemaa ja heidän tarpeitaan. Kansallisen lapsistrategian toimeenpanolla edistetään edelleen poikkihallinnollisesti lapsen erityisen aseman ja siihen liittyvien perus- ja ihmisoikeuksien huomioon ottamista kaikessa julkisen hallinnon päätöksissä kaikilla hallinnon tasoilla.

Lapsistrategialla on rooli julkisen hallinnon kaikkien tasojen ja alojen sijoittamisessa lapsen erityisen aseman huomioon ottamiseen ja lasten oikeuksien edistämiseen. Lapsistrategiatyö kiinnittyy valtion, kuntien ja hyvinvointialueiden strategioihin ja ohjelmiin. Lapsistrategiaryhmä toteuttaa valtakunnallisen kiertueen, jolla edistetään lasten erityistä asemaa ja oikeuksien toteuttamista kuntien ja hyvinvointialueiden strategia- ja ohjelmatyössä sekä johtamisessa.

2. Laaditaan kokonaisarvio lasten, nuorten ja lapsiperheiden palvelujen toimivuudesta neljän vuoden välein. Selvitykseen sisältyvät ehdotukset esiin nousseiden epäkohtien korjaamiseksi ja palveluiden parantamiseksi.

Kansaneläkeindeksistä annetun lain (456/2001) mukaan sosiaali- ja terveysministeriö teettää joka neljäs vuosi kokonaisarvion perusturvan riittävyydestä. Vastaavalla tavalla olisi perusteltua tehdä kerran vaalikaudessa kokonaisarvio lasten, nuorten ja perheiden palvelujen toimivuudesta. Tämä arvio olisi mahdollista toteuttaa osana lapsistrategian toimeenpanoa. Lapsistrategiaryhmä teettäisi erillisrahoituksella kokonaisarvion valtioneuvoston ulkopuolisilla asiantuntija-arvioitsijoilla. Tällainen taho voisi olla sosiaali- ja terveyspalvelujen osalta esimerkiksi Terveyden ja hyvinvoinnin laitos sekä varhaiskasvatuksen ja koulutuksen osalta esimerkiksi Kansallinen koulutuksen arviointikeskus.

Vaikka kysymyksessä on lapsistrategian teettämä arviointi, olisi arvioinnissa perusteltua tarkastella myös nuorten aikuisten tilannetta. Lapsuuden ja aikuisuuden nivelvaihe on ihmisen kehityksen kannalta erityisen herkkä, huokoinen ja kriittinen elämänvaihe. Esimerkiksi toisen asteen koulutus sijoittuu lapsuuden ja aikuisuuden nivelvaiheeseen.

Lasten, nuorten ja perheiden palveluja koskevassa kokonaisarviossa kartoitetaan myös eri hallinnon tasojen välistä yhdyspintojen toimivuutta ja yhteistyötä palvelujen toteuttamisessa. Palveluita kartoitetaan laajasti eri hallinnon aloilta, kuten sosiaali- ja terveyspalvelut (mukaan lukien opiskelu-huolto), varhaiskasvatus, koulut ja oppilaitokset, nuorisotyö ja muut vapaa-ajan palvelut.

3. Lapsi- ja perhepolitiikan poikkihallinnollista koordinaatiota vahvistetaan edelleen. Jatketaan yhteistyötä eri toimijoiden kanssa lapsen oikeuksien edistämisessä ja toteutumisen seurannassa.

Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisen edistäminen kuuluu usein monelle hallinnonalalle. Tämä edellyttää aidosti poikkihallinnollista työtä. Siiloutuneella toimintatavalla ei voida ratkaista yhä monitahoisempia ilmiöitä ja ongelmia.

Lapsistrategiaryhmä valtavirtaistaa jatkossakin lapsi- ja perhenäkökulmaa sekä koordinoi ja kehittää poikkihallinnollista työtä ja ilmiölähtöisiä ratkaisuja lapsi- ja perhepolitiikassa valtioneuvostossa. Useat lapsistrategian toimeenpanosuunnitelman toimenpiteet ovat olleet vahvasti poikkihallinnollisia. Esimerkiksi syrjäytymisvaarassa olevien lasten ja nuorten turvallisuuspääoman vahvistamiseen liittyneestä toimenpiteestä ovat vastanneet sisäministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö, oikeusministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö. Yhä useammin eri asioihin tai ilmiöihin liittyvien haasteiden ja ongelmien ratkaiseminen on yhteistä työtä eri julkisen hallinnon ja muiden toimijoiden kanssa.

Lapsistrategiaryhmä toimii myös koordinaatitahona erillisten päätösten nojalla lapsi- ja perhepoliittisten ajankohtaisten ilmiöiden ja ongelmien ratkaisujen selvittämisessä (nk. ad hoc -tehtävät). Tämä edellyttää sitä, että lapsistrategiatyölle osoitetaan tältä osin erillisrahoitus.

4. Edistetään edelleen lapsia koskevan tietopohjan riittävyyttä ja käytettävyyttä.

Lapsia koskevaa tietoa on runsaasti mutta se on hajallaan ja tästä syystä tietoa on usein vaikea hyödyntää päätöksenteon tukena. Vaikka lapsia koskevaa tietoa on paljon, siinä on myös puutteita. Erityisesti tietoa kaivataan haavoittuvassa asemassa olevien lasten hyvinvoinnista. Kattavan tietopohjan kehittäminen vaatii usean eri toimijan yhteistyötä. Suomessa ei tällä hetkellä ole kovin montaa rahoituksella turvattua, jatkuvaa lasten hyvinvoinnin tilaa seuraavaa subjektiivista mittaria. Tiedon jatkuvuus on siten riippuvainen kulloisestakin resurssitilanteesta. Myöskään aluetason tietotarpeisiin pystytään tällä

hetkellä riittävästi vastaamaan. Tilastokeskuksen toteuttamassa lapsistrategian toimenpiteessä (nro 24) on nostettu esille monia tietopohjan jatkokehittämiseen liittyviä ehdotuksia.

Toinen keskeinen tiedontuottamiseen liittyvä ongelma on se, ettei Lapsiuhritutkimuksella olevaa pysyvää rahoitusta ja sen toteuttaminen on epävarmaa, mikäli tutkimuksen toteuttamisessa joudutaan toimimaan epävarman rahoituksen varassa. Lapsiuhritutkimus tuottaa lapsiin kohdistuvasta väkivallasta perustietoa, jota tarvitaan ilmiön vähentämiseksi ja siihen liittyvän viranomaistoiminnan kehittämiseksi. Lapsiuhritutkimus tarjoaa tärkeää tietoa paitsi tutkijoille myös lasten ja nuorten kanssa toimiville eri alojen ammattilaisille. Lapsiuhritutkimus toteutettiin lapsistrategian toimenpiteenä ja rahoituksella, kun edellisen kerran se oli mahdollista toteuttaa vuonna 2013.

Lapsia koskevan tiedon tuotannon koordinointiin luodaan pysyvä rakenne, jossa ovat mukana lapsistrategiaryhmä ja keskeiset tiedontuottajat. Osana tätä työtä luodaan lapsitiedon tietovaranto ja siihen liittyvä lasten hyvinvoinnin indikaattoreiden tietoportaali. Varmistetaan myös tiedon jatkuvuus ja alueellisen tiedon saatavuus sekä huolehditaan riittävästä tiedontuotannosta katvealueilta. Lisäksi edistetään hyödyntämättömän tiedon käytön mahdollisuuksien kartoittamista, survey-tiedon tuottamisen koordinoitua sekä tiedontuottajien yhteistyön tiivistämistä. Erityistä huomiota kiinnitetään tiedonkeruun ja –tuottamisen eettisiin kysymyksiin. Lapsiuhritutkimuksen toteuttamiselle on saatava pysyvä rahoitus ja se tulee toteuttaa neljän vuoden välein. Lapsiuhritutkimukselle varataan pysyvä erillirahoitus lapsistrategian toimeenpanossa siten, että tutkimus voidaan toteuttaa kerran vaalikaudessa.

5. Seurataan ja arvioidaan koronakriisin jälkitoimien toteutumista lasten ja nuorten osalta.

Lasten oikeudet ja lasten erityinen asema jäävät helposti sivurooliin poikkeusoloissa ja niiden jälkeisissä toimissa. Kuitenkin kriisin kielteiset vaikutukset ovat kohdistuneet vahvasti lapsiin ja nuoriin, erityisesti niihin lapsiin, nuoriin ja perheisiin, jotka ovat olleet jo ennestään heikommassa asemassa. Koronakriisi on lisännyt tuen ja palveluiden tarvetta. Lisäksi palveluiden ohentuminen poikkeustilanteen aikana on aiheuttanut palveluvajetta ja -velkaa.

Koronakriisin jälkitoimia seurataan ja arvioidaan laajasti lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisen näkökulmasta. Seuranassa ja arvioinnissa kiinnitetään erityisesti huomiota palveluvajeen ja -velan korjaamiseen ja eriarvoisuuden torjumiseen. Erityistä huomiota kiinnitetään myös siihen, kuinka voidaan varautua lasten oikeuksien näkökulmasta mahdollisiin tuleviin perus- ja ihmisoikeusrajoituksia edellyttäviin kriisitilanteisiin. Työtä toteutetaan yhteistyössä keskeisten toimijoiden kanssa, kuten toimittiin lapsistrategian koronatyöryhmän työskentelyssä vuonna 2020.

6. Edistetään edelleen lasten yhdenvertaisuutta ja ehkäistään eriarvoistumista erityisesti haavoittuvassa asemassa ja syrjinnälle alttiiden lapsi- ja nuorisoryhmien osalta.

Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisen kehitys on kaksijakoista. Suurin osa lapsista ja nuorista voi edelleen hyvin, mutta kasvavalla joukolla lapsia ja nuoria on merkittäviä hyvinvoinnin haasteita. Palvelujärjestelmä ei pysty aiemmalla tavalla vastaamaan monimuotoisiin ja kasvaneisiin tuen tarpeisiin. Monet jo aiemmin voitetuksi oletetut ongelmat ovat tulleet takaisin, kuten toiminnallinen lukutaidottomuus ja kouluikämättömyys. Digitaalinen kasvuympäristö luo uusia mahdollisuuksia, mutta samalla uusia haasteita. Hyvinvoinnin haasteet usein kumuloituvat samoille lapsille ja nuorille. Lapsiperheiden köyhyys on lisääntynyt elinkustannusten nousun myötä. Oppimistulokset ovat hyvin jakautuneita Suomessa. Tyttöjen ja poikien sekä kantaväestöön ja maahanmuuttajaväestöön kuuluvien oppilaiden välillä on oppimistuloksissa huomattavat erot.

Lapsistrategian toimeenpanossa tehdään edelleen näkyväksi kaikessa yleisesti lapsia tai lapsiryhmiä koskevassa päätöksenteossa haavoittuvassa asemassa olevien lasten tarpeet. Toimeenpanossa kehitetään yhdessä muiden tahojen kanssa keinoja tunnistaa ja ratkaista lasten ja nuorten kasvuympäristön muuttuvia, eriarvoistumiseen liittyviä haasteita. Toimeenpanossa kiinnitetään huomiota myös rakenteellisen syrjinnän eri muotoihin. Euroopalaisen lapsitakuun kansallisen toimintasuunnitelman toimeenpanoa jatketaan ja valitaan sille lasten hyvinvoinnin toteutumista kuvaavat seurantaindikaattorit. Tässä hyödynnetään Tilastokeskuksen osana lapsistrategian toteutusta tekemää työtä sekä tehdään yhteistyötä myös lapsiasiavaltuutetun ja Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiön (Itla) kanssa.

7. Jatketaan lapsivaikutusten arvioinnin ja lapsibudjetoinnin vahvistamista

Lapsivaikutusten arviointi on lisääntynyt ja ymmärrys siitä on parantunut, mutta arviointi on edelleen usein pistemäistä ja monissa tilanteissa pinta-puolista. Virkahenkilöt eivät myöskään usein saa riittävä tukea arviointien tekemiseen. Lapsivaikutusten arvioinnin käyttöönoton tukemista jatketaan laatimalla syventäviä ohjeistuksia eri tilanteita varten sekä toteuttamalla koulutuksia. Luodaan malleja yhteistyössä hallinnon toimijoiden kanssa, miten lapsivaikutusten arviointi saadaan systemaattiseksi osaksi lapsiin, nuoriin ja perheisiin vaikuttavien päätösten valmistelua ja toimeenpanon seurantaa. Tässä tehdään yhteistyötä esimerkiksi OM:n, OKM:n, STM:n ja YM:n sekä kuntien ja hyvinvointialueiden kanssa.

Lapsibudjetoinnin kehittämisessä on päästy alkuun, mutta sen laajempi käyttöönotto vaatii pilotteja eri hallinnon tasoilla. Lapsibudjetoinnin piloteille hyvinvointialueilla on varattu 340 000 euroa eduskunnan myöntämää erillisiä rahoitusta vuodelle 2023–2024. Sen avulla edistetään lapsibudjetoinnin käyttöönottoa erityisesti hyvinvointialueilla.

8. Jatketaan lasten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistämistä.

Lapsen oikeuksien sopimuksen myötä lasten näkemysten kuuleminen ja huomioon ottaminen on vahvistunut Suomessa. Lasten kuulemiseen sekä mahdollisuuksiin osallistua ja vaikuttaa kiinnitetään aiempaa enemmän huomiota. Lapsilla ja nuorilla on paljon sellaista päätöksenteon ja toiminnan kannalta tärkeää tietoa, jota ei saada päätöksenteon ja toiminnan kehittämisen tueksi muutoin kuin kysymällä suoraan lapsilta ja nuorilta. Se, millainen mahdollisuus lapsilla ja nuorilla on vaikuttaa heitä koskeviin asioihin, riippuu heidän tiedonsaantioikeutensa toteutumisesta. Mahdollisuus vaikuttaa ei toteudu yhdenvertaisesti eri lapsiryhmien välillä. Lapset eivät ole yhtenäinen ryhmä, ja siksi on tärkeää varmistaa, että kaikille lapsille tarjotaan mahdollisuus esittää näkemyksensä ilman minkäänlaista syrjintää.

Lapsistrategian toimeenpanossa edistetään edelleen pysyvien rakenteiden luomista lasten ja nuorten kuulemiselle valtionhallinnossa, kunnissa ja hyvinvointialueilla. Toimeenpanossa tehdään yhteistyötä muun muassa lasten ja nuorten

vaikuttajaryhmien, kuten nuorisovaltuustojen ja lasten parlamenttien kanssa sekä päiväkotien, koulujen, oppilaitosten, nuorisotoimen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköiden kanssa. Kuulemisten kehittämisessä hyödynnetään myös kansalaisjärjestöjen osaamista ja verkostoja. Työssä vahvistetaan eri-ikäisten lasten ja nuorten näkemysten selvittämistä sekä erilaisista taustoista ja tilanteista tulevien lasten ja nuorten näkemysten selvittämistä. Samalla tuodaan esille lasten kuulemisen eettisiä periaatteita ja toimintatapoja.

Lapsistrategiassa toteutetaan toisen kerran osallistavan budjetoinnin malli, jossa lapset ja nuoret ideoivat ja äänestävät, kuinka lasten oikeuksia voidaan tehdä tunnetuksi ja edistää valtakunnallisesti. Yhteistyötä tehdään esimerkiksi OM:n kanssa digitaalisten vaikuttamiskanavien edelleen kehittämisessä ja tunnetuksi tekemisessä. Laaditaan myös Hyvä käytäntö -suositus, miten ensitietoa annetaan lapsille ja nuorille itselleen tilanteessa, jossa lapsella tai nuorella todetaan sairaus, vamma tai sukupuolipiirteiden variaatio. Lisäksi huolehditaan lapsistrategian toimenpiteenä jo aiemmin toteutettujen lasten osallisuuteen liittyvien verkkosivustojen päivityksistä.

9. Viestitään edelleen lapsen oikeuksista ja lapsistrategiasta sekä edistetään lapsen oikeuksien koulutusten toteutumista.

Tietämys lapsen oikeuksista on vahvistunut lapsen oikeuksien sopimuksen toimeenpanon ja lapsistrategian toteutuksen myötä. Lapsen oikeudet tunnetaan kuitenkin usein edelleen vain pintapuolisesti ja eri oikeuksia tarkastellaan irrallaan toisistaan. Lapsen oikeuksia koskeville koulutusaineistoille on esiintynyt selkeää tarvetta esimerkiksi kouluissa ja oppilaitoksissa, ja lapsistrategian toimeenpanossa on vastattu tähän tarpeeseen. Lapsistrategian toimeenpanossa jatketaan tehokasta viestintää, joka kohdistuu sekä lapsen oikeuksien että lapsistrategian linjausten ja toimenpiteiden tunnetuksi tekemiseen.

Osana lapsistrategian toimeenpanoa on toteutettu lapsen oikeuksien verkkokoulutuskokonaisuus lasten ja nuorten kanssa työskenteleville eri alojen ammattilaisille. Lapsistrategian toimeenpanossa koulutuskokonaisuutta päivitetään ja siihen toteutetaan tarpeenmukaisesti uusia koulutusmoduuleita. Lisäksi on toteutettu lapsille ja nuorille itselleen tietoaineistoja lapsen oikeuksista. Tätä jatketaan lapsistrategian toimeenpanossa huomioiden erityisesti haavoittuvassa asemassa olevat ja syrjinnälle alttiit lapsiryhmät. Lapsistrategiassa toteutettua demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen pilottihanketta olisi tarpeen laajentaa myös toisen asteen koulutukseen.

LÄHTEET

- Aluevaltuutetut ja lastensuojelujärjestöt aloittavat yhteistyön Varsinais-Suomen lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi. Varsinais-Suomen Lastensuojelujärjestöjen tiedote 23.1.2023. <https://vsjl.fi/aluevaltuutetut-ja-lastensuojelujarjestot-aloittavat-yhteistyon-varsinais-suomen-lasten-ja-nuorten-hyvinvoinnin-edistamiseksi/?fbclid=IwAR2MYdPi7UN-Mwx0qbKk6NLRXGuvVBm9eu1D6p0Nka8RlpQyy-8xDJ1-fko>
- Appelqvist-Schmidlechner, Kaija; Kyröläinen, Heikki; Häkkinen, Arja; Vasankari, Tommi; Mäntysaari, Matti; Honkanen, Tuomas; Vaara, Jani P. (2021) Childhood Sports Participation Is Associated with Health-Related Quality of Life in Young Men: A Retrospective Cross-Sectional Study. *Frontiers in Sports and Active Living* 3/2021. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fspor.2021.642993/full>
- Asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeutta vahvistetaan kehittämällä pitkäjänteisesti lainsäädäntöä ja toimintatapoja. Sosiaali- ja terveysministeriön tiedote 1.6.2021. <https://stm.fi/-/asiakkaan-ja-potilaan-oikeuksia-vahvistetaan-kehittamalla-pitkajanteisesti-lainsaadantoa-ja-toimintatapoja>
- Autismiliiton Autismikirjon lapset ja nuoret -verkkosivusto. <https://autismiliitto.fi/autismi/autismikirjon-lapset-ja-nuoret/>
- Barkman, Johanna & Liukkonen, Johanna (2022) Seksuaaliväkivalta – kertominen, auttaminen ja ennaltaehkäisy. Pesäpuu ry. <https://pesapuu.fi/wp-content/uploads/2022/10/Seksuaalivakivalta-kertominen-auttaminen-ja-ennaltaehkaisy-verkkoversio.pdf>
- Bucelli, Irene & McKnight, Abigail (2023) Child Poverty Solutions for Finland
A review of international policies in selected countries. Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö (Itla). <https://itla.fi/kansainvalinen-vertailu-lapsiperhekoehyiden-vahentamisessa-tulee-oppia-vertailumaiden-ratkaisuista/>
- Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen pilottihanke peruskouluille. Opetushallitus, 2023. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/demokratia-ja-ihmisoikeuskasvatuksen-pilottihanke-peruskouluille>
- Eduskunnan kirjelmä EK 34/2018 vp – K 5/2018 vp. Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2018 (K 5/2018 vp). https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/EduskunnanVastaus/Documents/EK_34+2018.pdf
- Eduskunnan vastaus EV 111/2021 vp - HE 241/2020 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaisi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/EduskunnanVastaus/Sivut/EV_111+2021.aspx
- Ehdotuksia terveyserojen kaventamiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriö. Asiantuntijaryhmän ehdotukset, 2023. <https://stm.fi/tapahtumat/2023-03-07/ehdotuksia-terveyserojen-kaventamiseksi>
- Ellonen, Noora; Pösö, Tarja; Peltonen, Kirsi (2015) Äidit ja lapsiin kohdistuva väkivalta. Kyselytutkimuksen tulosten pohdintaa. *Yhteiskuntapolitiikka* 80 (2015):1. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/126236/ellonen.pdf?sequence=1>
- eOppivan verkkokoulutus Työvälineenä lapsivaikutusten arviointi ja lapsibudjetointi. <https://www.eoppiva.fi/koulutukset/lapsen-oikeudet-lapsivaikutusten-arviointi-ja-lapsibudjetointi/>
- Eurooppalainen lapsitakuu - Suomen toimintasuunnitelma. Valtioneuvoston julkaisuja 2022:35. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-784-3>
- Faurie, Maija & Kalliomaa-Puha, Laura (2010) Jääkaappi, osoite vai sukuside – perhe sosiaalilainsäädännössä. *Lakimies* 7–8/2010 s. 1266–1292.
- Hakalehto, Suvianna (2018) Lapsioikeuden perusteet. Alma Talent.
- Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi sosiaalihuoltolain ja terveydenhuoltolain muuttamisesta sekä niihin liittyviksi laeiksi HE 197/2022 vp. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_197+2022.aspx
- Huikko, Eeva; Peltola, Katriina; Aalto-Setälä, Terhi (2023) Lasten ja nuorten mielenterveytyön vaikuttavuuden lisääminen Kansallisen lapsistrategian toimenpiteen 13 loppuraportti. Työpäpöri 3/2023 THL. <https://www.julkari.fi/handle/10024/146096>
- Iivonen, Esa & Pollari, Kirsi (2020) Kansallisen lapsistrategian oikeudellinen perusta. Sosiaali- ja terveysministeriö. Raportteja ja muistioita 2020:20. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162242>
- Iivonen, Esa & Pollari, Kirsi (2022) Lapsivaikutusten arvioinnilla parempia päätöksiä kunnassa. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2022:4. (2022a) <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-378-4>

- livonen, Esa & Pollari, Kirsi (2022) Lapsivaikutusten arvioinnilla parempia päätöksiä – Lapsivaikutusten arviointi, lapsibudjetointi sekä lapset ja nuoret tiedontuottajina hyvinvointialueella : Ohjeistus hyvinvointialueiden päättäjille, nuorisovaltuustoille ja viranhaltijoille. Valtioneuvoston kanslian julkaisu 2022:2. (2022b) <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-166-7>
- livonen, Esa & Pollari, Kirsi (2021) Lapsivaikutusten arvioinnin käsikirja lainvalmistelijoille. Valtioneuvoston kanslian julkaisu 2021:5. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-370-8>
- Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2022–2025. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2022:7. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8659-6>
- Järvenpää, Heidi (2022) Lasten mielipiteitä julkisten varojen käytöstä : Kysely 10–17-vuotiaille. Valtiovarainministeriön julkaisu 2022:72. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-367-089-1>
- Kansalaispulssi. Valtioneuvosto. <https://valtioneuvosto.fi/ajankohtaista/kansalaispulssi>
- Kansallinen lapsistrategia : Komiteamietintö. Valtioneuvoston julkaisu 2021:8. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-777-5>
- Kansallinen mielenterveysstrategia ja itsemurhien ehkäisyohjelma vuosille 2020–2030. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2020:6. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4139-7>
- Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelma : Valtioneuvoston periaatepäätös. Valtioneuvoston julkaisu 2021:81. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-868-0>
- Kansallisen lapsistrategian seurantatyöryhmän asettamispäätös 17.6.2020. Valtioneuvoston kanslia (VN/15102/2020) https://stm.fi/documents/1271139/26969089/VN_15102_2020-VNK-1+Kansallisen+lapsistrategian+seurantaty%C3%B6ryhm%C3%A4n+asettamisp%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s.pdf/935c5665-fd62-0175-c92b-ed2e62b9e71f/VN_15102_2020-VNK-1+Kansallisen+lapsistrategian+seurantaty%C3%B6ryhm%C3%A4n+asettamisp%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s.pdf?t=1594212841455
- Kansallisen lapsistrategian seurantatyöryhmän evästyksiä lapsistrategiaa valmistelevalle parlamentaariselle komitealle 25.8.2020 <https://stm.fi/documents/1271139/26969089/Lapsistrategian+seurantaty%C3%B6ryhm%C3%A4n+ev%C3%A4styset+komitealle.pdf/89d48389-8c64-d9b4-4cda-e7a8c5c5f004/Lapsistrategian+seurantaty%C3%B6ryhm%C3%A4n+ev%C3%A4styset+komitealle.pdf?t=1599800058505>
- Kansallisen lapsistrategian seurantatyöryhmän webinaari 22.11.2021 hyvinvointialueiden väliaikaisille valmistelutoimielimille ”Tulevat hyvinvointialueet lapsimyönteisen yhteiskunnan rakentajina” <https://www.kunta.tv/tallenteet/tulevat-hyvinvointialueet-lapsimyönteisen-yhteiskunnan-rakentajina-22-11-2021/>
- Kansallisen lapsistrategian toimintaa tukeva verkostotyöryhmä. Lapsiasiavaltuutettu. <https://lapsiasia.fi/lapsistrategian-verkostotyoryhma>
- Kelan lapsiperhe-etuustilasto 2021. Kela, 2022. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022050432655>
- Kestävyyskasvatuksen kehittämishanke. Opetushallitus. <https://www.oph.fi/fi/kehittaminen/kestavyyskasvatuksen-kehittamishanke>
- Kestävää hyvinvointia : Sosiaali- ja terveysministeriön virkapuheenvuoro tulevan hallituskauden haasteista ja ratkaisujen suunnista. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2023:6. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-7166-0>
- Kestävää tekoa. Nuorisobarometri 2021. Toim. Tomi Kiilakoski. <https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2022/03/nuorisobarometri-2021-web.pdf>
- Kettunen, Tarja & Kasila, Kirsti (toim.) (2021) Kokemustieto yhteiskehittämisessä. Hyppy asiakaslähtöisyteen terveyspalveluissa. Jyväskylän yliopiston raportteja 1. https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/74512/jyu_reports_1_978-951-39-8543-1.pdf?sequence=5&isAllowed=y
- Kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan ehkäiseminen. Opetushallitus. <https://www.oph.fi/fi/ei-kaikelle-vakivallalle>
- Korteniemi, Pertti & Borg, Pekka (2008) Kohti näyttöön perustuvaa ammatillista käytäntöä? Stakesin työpapereita 23/2008. <https://www.julkari.fi/handle/10024/74980>
- Lainvalmistelun vaikutusarviointiohje. Valtioneuvoston julkaisu 2022:66. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-922-9>
- Lahtela, Johanna & Pärnänen, Anna (2023) Lapsia koskeva tieto : tietopohjan tila ja kehittämistarpeet : lapsistrategian toimenpiteen 24 loppuraportti. Tilastokeskus. https://tilastokeskus.finna.fi/Record/doria Tk.10024_186527
- Lapsen aika : Kohti kansallista lapsistrategiaa 2040. Valtioneuvoston julkaisu 2019:4. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161441>
- Lapsenhuoltolain mukaisen tuomioistuimelle annettavan selvityksen tekemiseen tarvittava kelpoisuus, täydennyskoulutus ja yhteistyörakenteet. Asiantuntijatyöryhmän kannanotto. Toim. Martta October ja Jaana Tervo. Ohjauk 12/2022, THL. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/144585/URN_ISBN_978-952-343-895-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Lapset, nuoret ja koronakriisi : Lapsistrategian koronatyöryhmän arvio ja esitykset lapsen oikeuksien toteuttamiseksi. Valtioneuvoston julkaisu 2021:2. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162647>
- Lapsiasiavaltuutetun pyöreän pöydän keskustelu niiden lasten oikeudesta palveluihin, joilla on neuropsykiatrisia erityispiirteitä, 8.12.2021 <https://lapsiasia.fi/-/pyorean-poydan-keskustelu-2021>
- Lapsistrategian toimeenpano-ohjelma kirkossa <https://evl.fi/lapsistrategiantoimeenpano>

- Lapsistrategian toimeenpano-ohjelma kirkossa <https://evl.fi/lapsistrategiantoimeenpano>
- Lapsistrategian toimeenpanosuunnitelman toimenpide nro 6: Tietopaketti sateenkaarilapsista ja -nuorista ammattilaiselle <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-edistaminen/tietopaketti-sateenkaarilapsista-ja-nuorista-ammattilaiselle>
- Lasten ja nuorten hyvinvointi koronakriisin jälkihoidossa: lapsistrategian koronatyöryhmän raportti lapsen oikeuksien toteutumisesta. Valtioneuvoston julkaisuja 2020:21. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-883-0>
- Lasten ja nuorten mielenterveysperusteinen tutkimus ja hoito 2020 : Lähes joka viidennellä 18–22-vuotiaalla oli mielenterveyteen liittyvä käynti julkisessa terveydenhuollossa vuonna 2020. Tilastoraportti 21/2022. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) <https://www.julkari.fi/handle/10024/144513>
- Lasten ja nuorten puhelimen ja chatin vuosiraportti 2021. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. https://cdn.mll.fi/prod/2022/02/10164958/mll_Inpc_2021.pdf
- Lasten ja nuorten puhelimen ja chatin vuosiraportti 2022. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. https://cdn.mll.fi/prod/2023/03/07073753/mll_Inpc_2022.pdf
- Lasten ja nuorten sote-palveluiden saavutettavuus. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen työpapereita 2023. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-027-9>
- Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimukset. Valtion nuorisoneuvosto. <https://tietoaunorista.fi/julkaisut/nuorten-vapaa-aikatutkimukset/>
- Lasten ja perheiden sosiaaliturvan nykytila, haasteet ja tulevaisuus : Lasten ja perheiden sosiaaliturva ja palvelut -työryhmän loppuraportti. Sosiaaliturvakomitean julkaisuja 2023:2. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-7190-5>
- Lasten oikeuksien toteutuminen sijaishuollossa vuosina 2018–2020 : Lasten eduskunnan oikeusasiamiehelle tekemien kantelujen näkökulmasta. Sosiaali- ja terveysministeriö. Raportteja ja muistioita 2021:6. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8678-7>
- Lasten vuoro –kampanja. Lapsiasiavaltuutettu. <https://www.lapsenoikeudet.fi/kampanja/lasten-vuoro/>
- Lastensuojelun visio korostaa luottamusta ja vaikuttavuutta. Sosiaali- ja terveysministeriön tiedote 1.3.2023. <https://stm.fi/-/lastensuojelun-visio-korostaa-luottamusta-ja-vaikuttavuutta>
- Lausuntopyyntö: Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelma, VN/13922/2021 <https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=48b2ef26-4203-4bac-98d6-66a24209e32c>
- Liiketoimintaa ohjaavat lapsenoikeusperiaatteet. Pelastakaa Lapset -järjestö, YK:n Global Compact -aloite ja UNICEF. https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/Lapsenoikeusperiaatteet_2013.pdf
- LIITU –tutkimus, Jyväskylän yliopisto <https://www.jyu.fi/sport/fi/tutkimus/hankkeet/liitu>
- Lindroos, Eija; Sirniö, Outi; Vaalavuo, Maria (2021) Lapsiköyhyys koko väestön köyhyyttä yleisempää Euroopassa – Suomessa lapsiköyhyyttä esiintyy etenkin yksinhuoltaja- ja maahanmuuttajaperheissä. Invest. Policy Brief 25.10.2021. <https://invest.utu.fi/wp-content/uploads/2021/10/Lapsikoyhyys-koko-vaeston-koyhytta-yleisempaa-Euroopassa-Suomessa-lapsikoyhytta-esiintyy-etenkin-yksin-huoltaja-ja-maahanmuuttajaperheissa.pdf>
- Maahanmuuttoviraston tiedote 17.2.2023. Yli 50 000 hakenut tilapäistä suojelua Suomesta. <https://migri.fi/-/yli-50-000-hakenut-tilapaista-suojelua-suomesta>
- Maapallon tulevaisuus ja lapsen oikeudet. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2020:4. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162990>
- Ministeriöiden tulevaisuus katsaus 2022 : Yhteiskunnan tila ja päätöksiä vaativat kysymykset. Valtioneuvoston julkaisuja 2022:58. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164320>
- Nieminen, Liisa (2018) Ammattieettiset ohjeet juristin haasteena. Teoksessa Viestintäoikeuden vuosikirja 2017, toim. Päivi Korpisaari. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja, Helsinki, s.18–44.
- Nieminen, Liisa: Koronapandemian vaikutukset haavoittuvassa asemassa olevien lasten läheissuhteiden ylläpitämiseen ja perhe-elämän suojaan. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2022:20. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-883-0>
- Nuorisotutkimusseuran tutkimushanke nuorten kokemuksista korona-aikana (2020–2022) <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/hankkeet/nuorten-palvelut-ja-korona>
- Nuorisovaltuustoselvitys 2022 "Nuorisovaltuustoissa saa ja voi olla kaikki mukana". Nuva ry. <https://nuva.fi/wp-content/uploads/2022/12/Nuvaselvitys-2022.pdf>
- Opetus- ja kulttuuriministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön tiedote 2.9.2022 <https://valtioneuvosto.fi/-/1271139/suomeen-perustetaan-kansallinen-lapsistrategiayksikko>
- Opetus- ja kulttuuriministeriön virkanäkemykset tulevan hallituskauden valinnoista. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2023:9. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-927-1>
- Peltonen, Reetta (2022) Neljän eurooppalaisen maan selvitykset kansainvälisistä adoptioista : Yhteenveto ja huomioita Suomen näkökulmasta. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2022:16. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5403-8>
- Penttilä, Mika & Aho, Juha (2022) Kuntien ja hyvinvointialueiden lapsibudjetointi ja toteumatietojen seuranta sekä raportointi. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2022:55. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-367-224-6>

- Perusturvan riittävyyden arviointiraportti 2019–2023. Perusturvan riittävyyden IV arviointiryhmä. Raportti 3/2023. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-037-8>
- Pollari, Kirsi (2019) Lapsipotilaan päätöksentekokyky ja sen arviointi. Acta Universitatis Lapponiensis 387. Lapin yliopisto, Rovaniemi.
- Pukkio, Saana & Hipp, Tiia (2016) Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön. Lastensuojelun Keskusliitto. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Opas-lastensuojelun-jalkihuoltotyohon-120616-1.pdf>
- Pähde- ja riippuvuusstrategia. Yhteiset suunnat vuoteen 2030. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2021:17. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-9891-9>
- Raportti: Nuorten näkemyksiä sosiaaliturvasta ja sen kehittamisestä – Lasten ja nuorten kuuleminen sosiaaliturvauudistuksessa. Sosiaali- ja terveysministeriö 2022. <https://stm.fi/documents/1271139/110185332/Nuorten+n%C3%A4kemyksi%C3%A4+sosiaaliturvasta+ja+sen+kehitt%C3%A4misest%C3%A4.pdf/de86eb75-c9a6-66e4-ba26-079934f78d1f/Nuorten+n%C3%A4kemyksi%C3%A4+sosiaaliturvasta+ja+sen+kehitt%C3%A4misest%C3%A4.pdf?t=1671192818111>
- Rotkirch, Anna (2021) Syntyvyyden toipuminen ja pitenevä elinikä : Linjauksia 2020-luvun väestöpolitiikalle. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2021:2. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-073-8>
- Saastamoinen, Kati (2021) Lasten oikeuksien toteutuminen sijaishuollossa vuosina 2018–2020 : Lasten eduskunnan oikeusasiamiehelle tekemien kantelujen näkökulmasta. STM:n raportteja ja muistioita 2021:6. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8678-7>
- Scheinin, Martin (1991) Ihmisoikeudet ja tutkimusetiikka. Teoksessa Tiede ja etiikka, toim. Paavo Löppönen, Pirjo H. Mäkelä ja Keijo Paunio. Werner Söderström Oy, s. 85–103.
- Sivistyskatsaus 2023. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2023:3. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-744-4>
- Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen mietintö StVM 16/2021 vp - HE 241/2020 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Sivut/StVM_16+2021.aspx
- Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen mietintö StVM 24/2022 vp – HE 197/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi sosiaalihuoltolain ja terveydenhuoltolain muuttamisesta sekä niihin liittyviksi laeiksi. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Sivut/StVM_24+2022.aspx
- Sosiaalis-ekologinen näkökulma lasten ja nuorten ilmastoahdistukseen. Ympäristöahdistus.fi <https://www.ymparistoahdistus.fi/artikkelit/sosiaalis-ekologinen-nakokulma-lasten-ja-nuorten-ilmastoahdistukseen/>
- Stenvall, Elina (2020) Lasten ja nuorten osallisuus kansallisessa lapsistrategiassa : Osa 2: Osallisuuden toteuttaminen lapsistrategian valmistelussa. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:39. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8435-6>
- Suomen Romanipoliittinen ohjelma (Rompo) 2023-2030. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2023:3. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164620>
- Tietoa julkisesta taloudesta ja lasten mielipiteitä julkisten varojen käytöstä. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2022. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164442/Tietoa%20julkisesta%20taloudesta%20ja%20lasten%20mielipiteit%C3%A4%20julkisten%20varojen%20k%C3%A4yt%C3%B6st%C3%A4.pdf?sequence=10&isAllowed=y>
- Tietopaketti nuorille sosiaaliturvasta. Sosiaali- ja terveysministeriö. <https://stm.fi/sotunuorille>
- Tilastokeskus. StatFin-tilastotietokanta. Työvoimatutkimus. Väestön työmarkkina-asema sukupuolen ja nuorimman lapsen iän mukaan, 20-59-vuotiaat, 2013-2021 https://pxweb2.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__tyti/statfin_tyti_pxt_13nx.px/
- Tilastokeskus: Syntyneet 2021. <https://www.stat.fi/tilasto/synt>
- Tilastokeskus: Väestön ennakkotilasto. <https://www.stat.fi/til/vamuu/>
- UNESCO 2017 Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000247444>
- Valtioneuvoston koulutuspoliittinen selonteko. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:24. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-622-8>
- Varhaiskasvatus. Tilastokeskus. <https://www.stat.fi/tilasto/vaka>
- Viljanen, Jukka; Seppä, Tarja; Järvinen, Petra; Keskilampi, Nelli (2022) Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimusten kansallinen täytäntöönpano ja seuranta. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:17. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-291-6>
- Väkivallaton lapsuus : toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020–2025. Toim. Korpilahti, Ulla; Kettunen, Hanna; Nuotio, Erika; Jokela, Satu; Nummi, Vuokko Maria; Lillsunde, Pirjo. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:27. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4123-6>
- Väljärvi, Jouni (2019) Edellytykset kasvuun, oppimiseen ja osallisuuteen kaikille: Tutkijoiden havaintoja ja suosituksia lasten ja nuorten monipuolisen kehityksen, terveyden ja vaikuttamisen mahdollisuuksien edistämiseksi. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:7. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161440>

- Weckström, Elina; Kekkonen, Karri; Kekkonen, Outi (2023) "Kiva että juuri minä saan opiskella tätä kieltä ja se on osa kulttuuriani": Saamelaislasten hyvinvointi ja oikeuksien toteutuminen. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisu 2023:1. (2023a). <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164573>
- Weckström, Elina; Kekkonen, Karri; Kekkonen, Outi (2023) "Tulee fiilis, et nää oikeesti hyväksyy mikä mä oon": Romanilasten hyvinvointi ja oikeuksien toteutuminen. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisu 2023:3. (2023b) <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-401-5>
- YK:n lapsen oikeuksien komitea (2011) Concluding observations: Finland. (CRC/C/FIN/CO/4) <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhsuVBUbTyzJAKnGyrgcWD-KEH%2bu8GFxGSSKssAAvPSbc66BUmUpB0SmUY2wzSJQ9MURv0ZjUtU0OLjUCqiYUc1j7TRAkf5UBxdtYB-qzutpvFpF>
- YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti (2003). Yleiskommentti nro 5 lapsen oikeuksien täytäntöönpano varhaislapsuudessa (CRC/GC/2003/5) https://lapsiasia.fi/documents/25250457/37288006/CRC_GC_2003_5_julkaisu.pdf/c53ac8fc-f618-3316-a6a9-7bd16424c304/CRC_GC_2003_5_julkaisu.pdf?t=1465380544000
- YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti (2013). Yleiskommentti nro 14 lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon (3 artikla, 1 kohta)* (CRC/C/GC/14) https://lapsiasia.fi/documents/25250457/37288006/CRC_C_GC_14_julkaisu.pdf/c9407429-51cc-308e-a490-dff4d8ef0087/CRC_C_GC_14_julkaisu.pdf?t=1465381208000
- YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti (2013). Yleiskommentti nro 16 sopimusvaltioiden velvoitteista, jotka koskevat yritystoiminnan vaikutusta lasten oikeuksiin (CRC/C/GC/16). https://um.fi/documents/35732/48132/yleiskommentti_nro_16_2013_sopimusvaltioiden_velvoitteista_jotka_koskevat_yritystoiminnan_vaikutusta_lasten_oikeuksiin.pdf/9c14edb2-ebef-0188-cb22-870797e5ee0f?t=1553168926041
- YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti (2016). Yleiskommentti nro 19 julkisesta budjetoinnista lasten oikeuksien toteuttamiseksi (4 artikla) (CRC/C/GC/19). https://lapsiasia.fi/documents/25250457/37289135/CRC_C_GC_19_julkaisu.pdf/6afc535f-566b-3b7f-9deb-6c74ae60ffe0/CRC_C_GC_19_julkaisu.pdf?t=1488440991000
- Älä riko urheilua –kampanja. Ihmisoikeusliitto. <https://alarikourheilua.fi/>

SNELLMANINKATU 1, HELSINKI
PL 23, 00023 VALTIONEUVESTO
valtioneuvosto.fi
julkaisut.valtioneuvosto.fi

ISBN: 978-952-383-515-3 PDF
ISSN: 2490-0966 PDF